

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL MESAFENİN ÖNYARGI VE
AYRIMCILIK ÜZERİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE'DEKİ TÜRK, KÜRT VE ARAP ETNİK
GRUPLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

MEHMET BOZOĞLAN

2501130887

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SEVİM CESUR

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MEHMET BOZOĞLAN

Numarası : 2501130887

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : PSİKOLOJİ

Danışmanı : PROF.DR.SEVİM CESUR

Tez Savunma Tarihi : 18.06.2019

Saati : 10.00

Tez Başlığı

SOSYAL MESAFENİN ÖNYARGI VE AYRIMCILIK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ
TÜRK, KÜRT VE ARAP ETNİK GRUPLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.SEVİM CESUR		
DOÇ.DR.FERZAN CURUN		
DR.ÖĞR.ÜYESİ GÖKLEM TEKDEMİR YURTDAŞ		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
DR.ÖĞR.ÜYESİ DENİZ ATALAY ATA		
DR.ÖĞR.ÜYESİ FATMA KAHRAMAN		

ÖZ

SOSYAL MESAFENİN ÖYARGI VE AYRIMCILIK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ TÜRK, KÜRT VE ARAP ETNİK GRUPLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Mehmet BOZOĞLAN

Bu çalışma Türkiye'de yaşayan Türk, Kürt ve Arap etnik grupları arasındaki ilişkileri sosyal psikoloji perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma söz konusu üç etnik grubun, Sosyal Kimlik Kuramı zemininde Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Kolektif Benlik Saygısı, Sosyal Baskınlık Yönelimi açısından Algılanan Ayrımcılık düzeyleri incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaşayan yaşları 17 ile 62 arasında değişen, 143 Türk, 75 Kürt ve 58 Arap etnik grubuna mensup toplam 289 kişi oluşturmuştur. Katılımcılara, "Demografik Bilgi Formu", "Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği", "Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği", "Sosyal Temas Ölçeği", "Algılanan Ayrımcılık Ölçeği" ve "Sosyal Mesafe Ölçeği" farklı şehirlerde yaşayan kişilere ulaşılabilmek adına sadece internet ortamında uygulanmıştır. Bu çalışmada ilişkili gruplar t testi, Pearson Korelasyon Analizi ve Regresyon Analizi yapılmıştır.

Çalışmanın bulguları Türkler ve Araplar kendileri dışındaki etnik gruplara yönelik ayrımcılık algılarının olmadığını ifade etmelerine karşın Kürtler sadece Araplara yönelik ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan çalışmada elde edilen diğer bir sonuç da literatür bulgularıyla paralellik göstermeyen Türk, Kürt ve Arap etnik grupları için kolektif benlik saygısının, sosyal mesafenin ve sosyal temasın algılanan bireysel ve kolektif ayrımcılık ile anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Önyargı, Ayrımcılık, Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Türkler, Kürtler, Araplar

ABSTRACT

THE EFFECT OF SOCIAL DISTANCE ON PREJUDICE AND DISCRIMINATION: A STUDY ON TURKISH, KURDISH AND ARABIC ETHNIC GROUPS

This study aims to evaluate the relationship between Turkish, Kurdish and Arabic ethnic groups living in Turkey from the perspective of social psychology. The study examined the Perceived Discrimination levels of these three ethnic groups in terms of Social Dominance Orientation, Social Distance, Social Contact, Collective Self Esteem on the basis of Social Identity Theory.

The sample of the study consisted of a total of 289 people living in Turkey's various cities, belonging to ethnic groups as 143 Turks, 75 Kurds, 58 Arabs, ages ranging from 17 to 62. "Demographic Information Form", "Collective Self-Esteem Scale", "Social Dominance Orientation Scale", "Social Contact Scale", "Perceived Discrimination Scale" and "Social Distance Scale" were applied to the participants only in the internet in order to reach people living in different cities. In this study, paired sample t test, pearson correlation analysis and regression analysis were conducted.

The findings of the study although Turks and Arabs stated that they did not have perception of discrimination against ethnic groups other than themselves, Kurds stated that they perceived discrimination towards Arabs only. On the other hand, another result obtained from the study is that collective self-respect, social distance and social contact do not have a significant relationship with perceived individual and collective discrimination for Turkish, Kurdish and Arab ethnic groups, which do not show parallelism with the literature findings.

Key words: Prejudice, Discrimination, Social Distance, Social Contact, Turks, Kurds, Arab.

ÖNSÖZ

Türkiye'de öteki olmayı kendime anlatmaya çalışma çabamın bir sonucu olarak yola çıktığım bu tez, bana daha öğrenmem gereken ne kadar çok şey olduğunu öğretti. Bu süreçte elbette ki yola çıkmak kadar yol arkadaşlığı da çok önemlidir.

Bu yolda beni teşvik eden, yoldan çıktığımda beni tekrar yola döndüren, tahammülü hayranlık uyandıran, naifliği, sevecenliği, mütevazılığı ve en önemlisi bilgisiyle bana rehberlik eden tez danışmanım Prof. Dr. Sevim Cesur'a,

Tezimde jüri olma nezaketini gösteren Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir Yurtdaş ve. Doç. Dr. Ferzan Curun'a,

Tezin analizlerinde ve tezin yetişmesinde bana destek olarak, mesleki dayanışmanın önemini bana bir kez daha hatırlatan başta Arş. Gör. Mete Sefa Uysal'a ve Arş. Gör Burcu Ebru Aydoğdu ve Arş. Gör Sercan Balım'a,

Şuan aramızda olmasa da hayatımın sonuna kadar eksikliğini hissedeceğim sevgili eniştem Cengiz Çapar'a ve yakın zamanda aramızdan ayrılan sevgili kuzenim Nazan Latifacı'ya,

Eğitim hayatımın şekillenmesinde etkili olan başta annem-babam Huriye Bozoğlan ve Haydar Bozoğlan olmak üzere tüm kardeş ve sevgili yeğenlerime,

Desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen ve bittiğinde en az benim kadar sevinen eşim Sinem Sönmez Bozoğlan ve tez bitsin diye benim için adaklar adayan Neslihan Sönmez'e

Ve her şeyden önemlisi teze çalışırken arada beni yoklamaya gelen 'bütün bahçelerin nar'ı kızım Elvin Mavi Bozoğlan'a ayrı ayrı teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ALANYAZIN

1.1. Sosyal Kimlik Kuramı.....	4
1.1.1. Sosyal Kimlik.....	5
1.1.2. Sosyal Sınıflandırma.....	7
1.1.3. Sosyal Karşılaştırma.....	10
1.2. Algılanan Ayrımcılık.....	11
1.3. Sosyal Temas Kuramı.....	16
1.4. Sosyal Baskınlık Kuramı.....	21
1.5. Sosyal Mesafe Kuramı.....	23
1.6. Ayrımcılık-Önyargı-Kalıpyargı (Stereotip)	26
1.6.1. Ayrımcılık.....	26
1.6.2. Önyargı.....	30
1.6.3. Kalıpyargı (Sterotip)	30

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1. Katılımcılar.....	40
------------------------	----

2.2. Demografik Bilgi Formu.....	41
2.3. Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği.....	41
2.4. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği.....	43
2.5. Sosyal Temas Ölçeği.....	44
2.6. Algılanan Ayrımcılık Ölçeği.....	45
2.7. Sosyal Mesafe Ölçeği.....	46
2.8. Veri Toplama ve Analiz Süreci.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Katılımcıların Etnik Gruplara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	48
3.2. Katılımcıların Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	50
3.3. Regresyon Analizine Yönelik Bulgular.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

4.1. Katılımcıların Etnik Gruplara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular Tartışılması.....	66
4.2. Katılımcıların Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Tartışılması.....	67
4.2.1. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	67
4.2.2. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Kolektif Benlik Saygısı Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	68
4.2.3. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Baskınlık Yönelimi Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	68
4.2.4. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Mesafe Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	69

4.2.5. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	70
4.3. Araştırmanın Hipotezlerine Yönelik Bulguların Tartışılması.....	70
4.3.1. Kürtler ve Araplar ile Türk'lerin Algılanan Ayrımcılık Düzeyleri Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	70
4.3.2. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	71
4.3.3. Türkler, Kürtler ve Araplar için Kolektif Benlik Saygısı ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	71
4.3.4. Türkler, Kürtler ve Araplar için Sosyal Mesafe ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	72
4.3.5. Türkler, Kürtler ve Araplar için Sosyal Baskınlık Yönelimini ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması.....	72
4.4. Yapılan Regresyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulguların Tartışılması.....	72
4.4.1. Türklere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması.....	73
4.4.2. Türklerin Araplara Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması.....	73
4.4.3. Kürtlerin Türklere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması.....	73
4.4.4. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması.....	74
KAYNAKÇA.....	77
EKLER.....	95

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Çeşitli Demografik Bilgileri.....	41
Tablo 2. Türklerin Kürtlere ve Araplara Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları.....	49
Tablo 3. Kürtlerin Türklere ve Araplara Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları.....	50
Tablo 4. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları.....	50
Tablo 5. Türklerin Kürtlere ve Araplara Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları.....	51
Tablo 6. Kürtlerin Türklere ve Araplara Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 7. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları.....	55
Tablo 8. Türklerin Kürtlere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 9. Türklerin Araplara Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	57
Tablo 10. Kürtlerin Türklere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	59
Tablo 11. Kürtlerin Araplara Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 12. Arapların Türklere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	62
Tablo 13. Arapların Kürtlere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları.....	63

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	:	Aktaran
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör
SPSS	:	Statistical Package for the Social Sciences
SS	:	Standart Sapma
Ve diğ.	:	Ve diğerleri
Ark.	:	Arkadaşlar
Bkz:	:	Bakınız

GİRİŞ

Türkiye, etnik ve kültürel farklılık açısından zengin bir coğrafyadır. Zenginlik kavramı normal şartlar altında içinde olumlu bir anlamı taşıırken Türkiye’de yaşayan gruplar açısından tarihsel süreçte her zaman bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Farklılıkların bir zenginlik olduğu vurgusu zaman zaman yapılmış olsa da Türkiye’de farklılıklar maalesef çatışmaya bir zemin oluşturmuş, ülke gündemini sürekli meşgul etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Türkiye’de yaşayan farklı grupların bir arada yaşama çabası ve bu çabanın getirdikleri akademik açıdan hak ettiği ilgiyi yeterince görememiş olsa da genelde sosyal bilimler, özelde ise sosyal psikoloji açısından üzerinde durulmaya değer olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışmanın konusunu Türk, Kürt ve Arap etnik gruplarına mensup bireylerin önyargı ve ayrımcılığa ilişkin pratikleri, tutumları ve birbirleriyle ilişki düzeyleri oluşturmaktadır.

Sosyal psikolojinin ilgilendiği konu birey ve grup arasındaki ilişkiyi anlamaktır (Hogg ve Abrams, 1990). Bu ilişkiyi anlamaya yönelik ilk girişim Triplett tarafından yapılmıştır (akt; Brewer ve Miller, 1996). Triplett bu ilişkiyi anlamak için yapmış olduğu deneyde katılımcıların diğerlerinin varlığında sosyal kolaylaştırma etkisini veya diğerlerini engelleme etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu deney birey-grup ilişkisini anlamaya yönelik sosyal psikoloji çalışmalarına öncülük etmesi açısından dikkate değerdir.

İlk sosyal psikolojik araştırmalar büyük insan gruplarının psikolojisini incelemeye yönelik çalışmalar olmuştur. LeBon’un Fransız Devrimi sırasındaki büyük gruplardan yola çıkarak yaptığı çalışmalar grup davranışlarını anlamak açısından önemlidir (Hortaçsu, 1998). LeBon’a (1896) göre bireyin davranışları grup içinde kaybolur ve toplumsal kuralların ortadan kalkmasıyla ilkel bir düzeye çekilir. Ona göre bireyin kimliği ne olursa olsun kalabalığa karıştığında bir çeşit kolektif bir kimliğin etkisine girer ve bu kimliğe uygun davranır. Bu davranış değişimi; bilinçdışı olaylar, zihinsel bulaşma ve kitle durumunda bulunma gibi nedenlere bağlanır. LeBon, bireyin sonrasında sergilemiş olduğu yıkıcı davranışlara ilişkin kendine bir

sorumluluk atfetmediğini söyler. Kalabalıklara ilişkin böyle bir bakış açısının gelişmesi çağdaş sosyal psikolojik yaklaşımlara temel oluşturmuştur (Demirtaş, 2003). LeBon'un açıklamalarıyla kitlelerde bireyin davranışlarının ilkel bir düzeye çekilmesi sonucunda Freud, id'in etkilendiğini belirtmiştir ve ardından psikodinamik çözümlemelerini; gruba, kitlelere, önyargı ve ayrımcılığa uyarlamıştır (Arkonaç, 1993; 1999).

Kültürel özellikleri, toplumsal yapılar ve tarihsel arka planları itibariyle her ülkenin ayrımcılık konusundaki pratikleri farklıdır. Örneğin ABD'de ayrımcılık, hukukun, siyasetin, eğitimin ve gündelik dilin bir parçasıdır. Aynı durum İngiltere için de geçerlidir. Söz konusu ülkelerde ayrımcılıkla mücadele eden toplumsal hareketlerin olması geniş bir akademik kültürün ve etkili sivil toplum kuruluşlarının oluşmasını sağlamıştır. Türkiye'de ise gerek hukuksal alanda gerekse sosyal bilim alanında büyük bir boşluk vardır (Çayır, 2012). Sosyal bilimlerde bu konuya yönelik çalışmaların azlığı konunun üzerine yeterince düşülmediği sonucunu çıkarmaktadır. Ayrımcılığa sebep olan pratikler, olası sonuçları, psikolojik arka planları ile hukuksal boyutu arasında eşgüdümlü bir açmazın olduğu düşünülebilir. Konunun Türkiye için belki de hayati bir sorun olmasına rağmen özellikle siyasiler için görmezden gelinmesi dikkat çekidir. Konunun istenilen düzeyde olmamasına rağmen önyargı ve ayrımcılık davranışının arkasındaki sosyo-kültürel ve durumsal etkenlerin göz önünde bulundurulmaya başlanması, bunun yanında gruplar arası çalışmalarda etnik kimliğin önem kazanması, etnik gruplar arasındaki önyargı ve ayrımcılık çalışmalarını önemli hale getirmiştir (Şen 2014).

Önyargı ve ayrımcılık davranışının bireyin sahip olduğu kimlikle yakından ilişkili olması sebebiyle çalışmanın çatısını Sosyal Kimlik Kuramı oluşturacaktır. Yaşamımız çeşitli sosyal gruplara aidiyetlerimiz temelinde şekillenmektedir. Sosyal gruplara aidiyet ve üyelik, sosyal kimliğimizi belirlemektedir ve bu üyeliklerin bizim yani sosyal kimliğimiz üzerine çeşitli etkileri söz konusudur (Meşe, 1999). Toplum içinde bazı sosyal kategorizasyonlarda (din,dil, cinsiyet, etnik köken vb.) üyelikleri bulunan insanların bu gruplarla farklı düzeyde özdeşleşmeleri söz konusudur. Bireyin kendini bu tarz gruplarla tanımlama sonucunda oluşan sorunlar sosyal kimlik olgusu ile ele alınabilir (Meşe, 1991). Sosyal Kimlik Kuramı hem bireysel hem de toplumsal boyutta irdelediği sosyal kimlik kavramını, aydınlık ve karanlık yüzlerini

gün yüzüne çıkararak işlemektedir. Kuram bu niteliğiyle farklı bir pencereden bakarak "ayrımcılık, gruplar arası çatışma ve önyargı" kavramlarının anlaşılmasına ışık tutmaktadır (Demirtaş Madran, 2012). Bu nedenle bu aşamada Sosyal Kimlik Kuramı ve kuramın kavramları açıklanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALANYAZIN

1.1. Sosyal Kimlik Kuramı

Henri Tajfel'in Sosyal Kimlik Kuramı'nı geliştirmesinde Fransa ve Almanya'daki esir kamplarında yaşamış olmasının etkisi vardır (Wetherell, 1996). Din ve ırk temelli gruplarda ayrımcılık ve çatışma üzerine kapsamlı çalışmalar yürütmüş olan Tajfel, azınlık etkisi üzerine çalışmış olan Moscovici'nin de desteğiyle, John Turner'la birlikte çalışmaya başlamış ve 1970'lerde Sosyal Kimlik Kuramı'nı geliştirmişlerdir. Tajfel ve Turner, Şerif'in grupları anlamak için gruplar arasındaki ilişkilerin kavranması gerektiği fikrinden yola çıkmışlardır (Demirtaş Madran, 2012). Tajfel ve Turner (1979) Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi için bir çerçeve oluşturmuş ve bireyin olumlu bir benlik kavramına sahip olması için en önemli kaynak olarak, ait olunan sosyal grupları göstermişlerdir.

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıra dışı olaylarda ortaya çıkan önyargı ve ayrımcılık davranışları sosyal psikologların dikkatini çekse de söz konusu davranışlar kişilik özellikleri gibi içsel süreçlerle açıklanmaya çalışılmıştır (Hornsey, 2008). Ancak Tajfel ve Turner önyargı ve ayrımcılığa neden olan davranışların bireysel süreçler ve ilişki süreçleriyle açıklanmasının yetersiz olacağını düşünerek grup davranışlarının anlaşılabilmesinde sosyal etkileşimlerin ve sosyolojik süreçlerin de hesaba katılması gerektiğini belirtmişlerdir (Hogg, 2006).

Sosyal Kimlik Kuramı, grup çalışmalarında iç-grup dinamiklerine, gruplar arası ilişkilere ve kolektif benliğe yönelik açıklamalar getirmeye çalışmaktadır (Hogg ve Abrams, 1998; Hogg ve Williams, 2000). Kuram, bireyin bir gruba üye olmasından kaynaklı benliği üzerinde durur ve grup davranışını bu bakış açısından değerlendirmeye çalışır. Sosyal Kimlik Kuramı, kişilerarası davranışın, gruplar arası davranıştan ayrı ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur (Şen, 2014). Tajfel (1978) sosyal davranışın, kişilerarası davranış ile gruplar arası davranış arasında ortaya çıktığını iddia etmiştir. Bu sayede bireyin sosyal davranışı sergilediği zaman, içinde

bulunduğu pozisyonu hakkında ipuçları elde etmemize yardımcı olmaktadır. Bu ipuçlarıyla kuram, bireyin üyesi olduğu grup ya da grupların önyargı ve ayrımcılık davranışlarını sergilemesine neden olan bilişsel yapıların anlaşılması konusunda geniş açıklamalar sunmaktadır.

Sosyal Kimlik Kuramı bireyin grup aidiyeti, diğer gruplarla ilişkileri ve bu ilişkilerin pratiklerini anlama konusunda farklı bir bakış açısı sunmuştur. Bu süreçlerin daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla da birtakım kavramsallaştırmalar geliştirmiştir. Kuram "sosyal kimlik", "sosyal sınıflandırma" ve "sosyal karşılaştırma" kavramları üzerinde durarak gruplar arası çatışma, önyargı, ayrımcılık gibi olguları açıklama konusunda sosyal psikoloji literatürüne ışık tutmaktadır.

1.1.1. Sosyal Kimlik

En genel anlamıyla kimlik, insanın "kim" olduğunu tanımlayan özelliklerin toplamı olarak düşünülebilir. Bireyin kim olduğuna yönelik tanımlamalar çok çeşitlidir ancak kimliği oluşturan özelliklerin diğerlerinin varlığına bağlı olduğu vurgusu önemlidir. Maalouf (2002) bir insanın kimliğinin bölümlere ayıramayacağı, bir kişiden diğerine asla aynı olmayan özel bir "dozda", onu biçimlendiren bütün öğelerden oluşmuş tek bir kimliğinin olduğunu iddia eder ve kimliği ilginç bir şekilde tanımlar. Ona göre bir insanın kimliği başına buyruk aidiyetlerin birbirine eklenmeleri demek değildir, kimlik bir yamalı bohça şeklinde düşünülemez. Kimliğin gergin bir tuval üzerine çizilen bir desen gibi olduğunu ve bir insanı insan yapan özelliklerin toplamından daha fazla bir durum olduğunu ifade etmiştir. Meşe'ye (1999) göre sosyal kimlik kavramı, çeşitli gruplara aidiyetin bireyi ne ölçüde tanımladığını ve bu tanımlamada bireysel özelliklerin katkısının ne olduğunu anlamamızı sağlar. Bilgin (2007a) bireyin aldığı pozisyona vurgu yaparak kimliği, insanın kendisini sosyal dünyada tanımlaması ve konumlandırması şeklinde tanımlar ve iki farklı kimlikten bahseder; bireysel - kişisel kimlik ve sosyal - kolektif kimlik (Bilgin, 2007b).

Hortaçsu (2012), bireyi diğer insanlardan ayıran özelliklerin kişisel kimliği oluştururken; bireyin sosyal grubunu belirleyen özelliklerin sosyal kimliğini

oluşturduğunu söyler. Brewer (1991) ve Güler (2013) de kişisel kimliği benliğin kimikleştirilmesi olarak tanımlarken, sosyal kimliği de "ben" yerine "biz" teriminin kullanılmaya başlandığı ve bireysel kimliğin yitirilip benliğin daha çok toplumsal birimler içinde kategorileştirildiği kimlik olarak tanımlamaktadır.

Tajfel (1981) insanların toplumsal gruplara üye olmaları sebebiyle sosyal kimliklerin ortaya çıktığını söyler. Turner (1999) sosyal kimliğin bireyin benlik imajlarını etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca sosyal kimlik, aidiyet, saygı görme, değerli hissetme ve temsil edilme gibi ihtiyaçları karşılar (Tajfel ve Turner, 1979). Bireyin ait olduğu grup ve bu grubun üyesi olmanın getirdiği olumlu ve olumsuz duygular sosyal kimliğin niteliğini belirlerken, bireyin davranışlarına da yansımaktadır. Aynı gruba ait bireyler aynı sosyal kimliğe sahip olmaları sebebiyle, hem iç hem de dış grup üyeleriyle benzer ilişkiler geliştirirler. Bu durum üretilen sosyal davranışların benzer olması sonucunu doğurur (Hogg, 2006). Örneğin aynı takıma mensup taraftarların takımlarının yenilme sebebini hakemin yanlış kararlar vermesini görmeleri ya da aynı siyasi parti üyelerinin seçim sonuçlarında istenilen oy oranına ulaşamaması durumunda seçimlerde hile yapıldığı iddiasını ortaya atmaları gösterilebilir. Öte yandan her iki örnek için de kazanan grupların, kazanma gerekçesi olarak bunun kendi başarıları olduğuna inanmaları da iç-grup lehine yönelik bir tutum içinde oldukları düşünülebilir.

İnsanların çeşitli kimlikleri vardır. Buna göre birey için üyesi olduğu her kimlik aynı düzeyde önem arz etmeyebilir. Sosyal kimlik, benliğin bir parçası olarak bireyin grubun üyesi olması sebebiyle gruba verdiği değerden etkilenmektedir (Demirtaş Madran, 2012; Tajfel, 1982) ve kişi, davranışını grup ortamında değiştirebilmektedir (Reicher, 1987). Hortaçsu (2007) da bireyin, farklı sosyal kimliklere verdiği önemin bulunduğu konumla yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre birey benlik değerini yükseltmek ve toplum nazarındaki değerini arttırmak için sosyal kimliğinin öne çıkan boyutunu kullanma eğilimindedir. Örneğin, okulda derslerinde başarılı olmayan ancak futbolda başarılı olan bir öğrencinin futbolcu kimliğini ön plan çıkarması beklenebilir. Bireylerin sosyal kimliklerine yönelik atıflarının olumlu ya da olumsuz olması onların davranışlarına yansımaktadır. Olumlu sosyal kimliğe sahip bireylerin toplumsal olaylara daha fazla önem verdiği belirtilirken (Duncan ve Stewart, 2007); olumsuz sosyal kimliğe sahip

bireyler, çıkarlarını grup çıkarlarının üzerinde görme eğiliminde olabilirler (De Weerd ve Klemenders, 1999). Öte yandan bireyin üyesi olduğu her grup onun sosyal kimliği olmayabilir. Turner'a (1982) göre bir özelliğin sosyal kimlik açısından değerlendirilebilmesi için bireyin üyesi olduğu grubu benimsemiş ve üyesi olduğu gruba yönelik bir aidiyet geliştirmesi gerekir. Yani grubun üyesi olmanın birey açısından asgari düzeyde de olsa bir anlamı olması gerekmektedir.

1.1.2. Sosyal Sınıflandırma

Sosyal sınıflandırma, sosyal kimlik kuramı açısından önemli bir kavramdır. Tajfel ve Forgas, (1981) sosyal sınıflandırmayı insanların ve nesnelerin ortak özellikleri temelinde gruplara ayırma süreci olarak tanımlamaktadırlar. Bilgin'e (1995) göre sosyal sınıflandırmada iki ya da daha fazla insan bir grup olarak düşünülür, bu grup da ötekilerden ayrı tutulur ve farklı olarak değerlendirilmeye başlanır. Dönmez'e (1992) göre ise sosyal sınıflandırma, bilişsel bir işlemdir ve birey bilgiyi işleme süreçlerinde en kestirme yolu kullanma eğilimindedir. Bu şekilde birey sosyal dünyada hangi konumda olacağını belirlemek için etrafındaki insanları birtakım kategorilere ayırır.

Allport (1954) sınıflandırmayı bireyin çevresini daha rahat sindirebileceği bir dilimleme şeklinde görür. Ona göre basitleştirme ve sıralama açısından kullanışlı olduğu için bireyin, neye ait olduğu ya da olmadığı yönünde bir ayırım yapmasına yardım eder. Turner (1975) sosyal dünyada bulunan gruplar, bireye içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi için bir fırsat verdiğini, böylece hem bireyin içinde bulunduğu grubu hem de diğer grupları değerlendirip kim olduğu ya da kim olmadığını anlamaya yardım ettiğini ifade etmiştir. Spears ve Haslam'a (1997) göre ise sosyal sınıflandırmanın en temeldeki işlevi dünyayı daha sade hale getirerek; düşünme, hatırlama, algılama ve tepki vermeyi hızlandırmaktır.

Hogg (2006), grup olgusunun oluşması için gerekli bilişsel eylemin sosyal sınıflandırma olduğunu belirtmiştir. Sosyal sınıflandırma sürecinde birey ötekileri kendine benzer ya da farklı olarak ayırır. Benzer özellikleri taşıyanlar iç-grubu oluştururken, farklı özellikleri taşıyanlar da dış-grubu oluşturur. Gruplara ayırma

süreci ırk, cinsiyet, yaş gibi farklı aidiyetler üzerinden yapılabilmektedir (Hogg ve Abrams, 1998). Sosyal grubun oluşmasında benzerlik, ortak kader, ilgiler gibi değişkenler etkili olmaktadır. Aynı zamanda sosyal sınıflandırma, sosyal kimliğin diğerleriyle paylaşıldığına yönelik farkındalığı da arttırmaktadır (Turner, 1999). Irk, dil, cinsiyet gibi özellikler insanları sınıflandırmada önemli niteliklerdir ancak sosyal algıyı basitleştiremeyecek kadar geniş kavramlardır. Bilişsel anlamdaki karmaşıklığı önlemek adına insanlar daha basit sınıflandırmayı sağlayan alt gruplamalar kullanır (Taylor ve ark, 2007). Sınıf, meslek, etnik köken gibi bireyin toplum içindeki yerini oluşturma ve tanımlama işlevi olduğu ve insanların bu şekilde dünyanın karmaşıklığını azalttığı iddia edilmektedir (Tajfel, 1978). Bu sayede birey aşırı bilgi yükünden kurtulmuş olur (Hewstone ve ark, 1996). Birey açısından dünya daha kolay anlaşılabilir bir yer haline gelirken karar alma ve karar verme süreçlerinde daha rahat hissedecektir. Amaç dünyanın daha anlaşılır olması ve bireyin bilişsel düzeyde daha ekonomik davranması ise sosyal sınıflandırma bireye bu rahatlığı sunmaktadır.

Tajfel ve Turner (2004), dış-grubun varlığının, gruplar arası rekabetin ve ayrımcı tepkilerin oluşması için yeterli bir koşul olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu olgunun incelenmesi için Tajfel ve arkadaşları (1971) minimal grup deneyini yapmışlardır. Deneyde birbirini tanımayan ve görmeyen katılımcılar önemsiz bir kriterle dayanarak iki gruba ayrılmışlardır. Gruplara ayrılan katılımcılardan belirli bir puanı diğer katılımcılara dağıtmaları istenmiştir. Katılımcıların puan dağıtacakları diğer kişiler hakkında sahip oldukları tek bilgi, bu kişilerin hangi gruba ait olduklarıdır. Puan dağıtımı, katılımcıların kendilerine ya da puan verdikleri diğer kişilere herhangi bir kazanç sağlamayacaktır. Sonuçlar katılımcıların adil davranmaya çalışsalar dahi kendi gruplarını kayırdıklarını göstermiştir. Bu bulgu katılımcıların ortak bir geçmişleri ya da gelecekleri olmamasına, diğer grup üyelerini tanımamalarına ve kişisel olarak hiçbir çıkar sağlamayacak olmalarına rağmen kendi grup üyelerini dış grup üyelerine tercih ettiklerini göstermektedir. Minimal grup deneyleri, yalnızca kişinin zihninde bir gruba üye olduğu bilgisine dayalı olarak oluşturulan gruplardır ve kişilerin davranışlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Sonuç olarak gruplar rastgele seçilmiş olmasına rağmen katılımcıların iç-grubu

kayıрма yönünde eğilim gösterdikleri bulunmuştur. Tajfel ve Turner (2004), laboratuvarında yapılan bu deneyin iç-grup yanlılığının gerçek hayattaki karşılığının etnik merkeziyetçilik şeklinde kendini gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bu da önyargı ve ayrımcılık davranışının nasıl ortaya çıktığının anlaşılması açısından önemlidir.

Tajfel (1981) sosyal sınıflandırmanın iki işlevi olduğunu iddia eder. Birincisi bilişsel bir işlev olarak birey çevresini düzenler ve yapılandırır. Birey çevreden almış olduğu uyarımları birtakım kriterlere göre sınıflandırır ve basitleştirmiş olur. Bu süreçte çevreden gelen aşırı düzeydeki yükü hem hafifletmiş hem de düzenlemiş olur. Bu işlemle birlikte birey yönünü tayin eder ve kendini konumlandırmış olur. İkinci işlevi ise bireyin toplum içindeki yerini belirlediği ve kendini tanımladığı kimlik işlevidir. Bu işlev sayesinde birey sosyal kimlik geliştirmeye çalışır. Böylece grup dinamiği psikolojik düzeye taşınmış olur. Sosyal kimliği edinen birey sosyal sınıflandırma sonucunda birtakım düşünceler geliştirmeye başlar. Bireyler dış-grup üyelerinin aynı özelliklere sahip olduklarını ve bütün grup üyelerinin benzer şekilde düşündükleri ve davrandıkları sonucuna varmalarıyla dış-gruba yönelik kalıpyargıların oluşmasına neden olabilmektedirler (Hogg ve Abrams, 1990; Tajfel ve Turner, 2004). Sosyal sınıflandırma sonucunda birey, kalıpyargılara temel oluşturur. Bireyin oluşturmuş olduğu bu kalıpyargılar, bireylerin toplumsal gruplara ilişkin bilgi, inanç, ve beklentilerini içeren bilişsel düzeydeki yapıların temelini oluşturur (Demirtaş Madran, 2012).

Sosyal Kimlik Kuramı, kalıpyargılarla yapılan iç grup - dış grup ayrımının düzeyi kişinin kendini ait hissettiği grupla kurmuş olduğu özdeşleşme düzeyine bağlıdır ve grupla özdeşleşme, bireyin üyesi olduğu gruba yönelik aidiyet ve bağlılık duymasıyla oluşur (Turner, 1999). Grupla özdeşleşmenin gerçekleşmesi için aynı zamanda grubun diğer üyeleriyle olan ilişkilerin de olumlu olması gerekmektedir. Öte yandan grubun da bireyi olumlu olarak değerlendirmesi, bireyin grupla özdeşleşmesi açısından önemlidir (Hogg, 1993). Çünkü grupla yüksek özdeşleşme yaşamak, bireyin grubun normlarına uygun davranışlar üretme olasılığını artırır (Hogg, 2006). Bunun sonucunda grubun oluşturduğu normun, yıkıcı ya da yapıcı etkisinin bireyin davranışına yansıtacağı öngörülebilir.

Grup üyeleri arasında grupta özdeşleşme düzeyi farklılık gösterebilir (Deaux, 2000). Grupta özdeşleşme düzeyi; grup üyelerinin ortak hedeflerinin olması, ortak kader algısı ve grup üyelerinin arasındaki bağ ve ilişkinin yanı sıra bireyin sosyal kimliğinin önemli bir parçası olması da özdeşleşmeyi arttıran faktörlerdir (Cameron, 2004). Örneğin kendini Türk etnik grubuna ait hisseden bir bireyin Yunanistan'la yapılan bir maça atfettiği önem onun için çok büyük olacaktır. Grupta özdeşleşmeyi arttıran bir başka faktör de grubun daha merkezinde yer alan bir bireyin grubun diğer üyelerine oranla daha fazla özdeşleşme yaşayabileceği durumudur (Worchel, Iuzzini, Countant ve Ivaldi, 2000). Örneğin bir siyasi parti yöneticisi ile geçmiş seçim döneminde aynı partiye oy vermiş bir insanın hissedeceği özdeşleşmenin farklı olması gibi.

1.1.3. Sosyal Karşılaştırma

Festinger, (1954) insanların kendileri hakkında bir değerlendirme güdüsünün olduğunu ve bunu yapmanın bir yolu olarak kendilerine ait özellikleri diğerleriyle kıyaslayarak yaptıklarını belirtmiştir. Festinger'in ortaya atmış olduğu kurama göre, insanların kendilerine dair doğru değerlendirmelerde bulunmalarına yönelik bir motivasyon vardır. Bu motivasyondan hareketle insanlar, yetenekleri ve görüşlerindeki belirsizlikleri giderebilmek ve doğru bir benlik tanımı yapabilmek amacıyla kendilerini başkalarıyla kıyaslamaktadırlar. Festinger'in bu kuramı Sosyal Kimlik Kuramında kendine fazlaca yer bulmuş olup bireyin sadece kişisel karşılaştırmalar yapmadığı, üyesi olduğu sosyal gruplar üzerinden de karşılaştırmalar yaptığı iddiası vardır (Demirtaş Madran 2012; Hogg ve Vaughan, 2007; Tajfel, 1982; Tajfel ve Turner, 1979; 2004). Birey, benlik saygısını arttırmak için kendisi ve diğer insanlar arasında bir değerlendirme yaparken (Festinger, 1954), aynı şekilde üyesi olduğu gruplar ile diğer grupları karşılaştırma eğiliminde olur. İç grup - dış grup karşılaştırması olumlu bir sosyal kimlik edinme amacıyla yapılır. Birey karşılaştırma yaparken bu karşılaştırmayı üyesi olduğu grupta, eşit düzeyde olan ya da gruptan biraz daha üstün başka gruplarla yapar (Hortaçsu, 1998). Bireyin yaptığı karşılaştırmalar, kendi gruplarının görüşlerini benimseme, dünyayı gruptaki diğer

üyeler gibi görme ve ortak algının da en doğru olduğuna inanma eğilimindedirler (Demirtaş, 2003).

Tajfel, (1982) kişisel kimlikte, birey kendisini diğer kişilerle karşılaştırırken, sosyal kimlikte ise bu karşılaştırmanın bireyin üyesi olduğu gruplar üzerinden yapıldığını, iç-grup ve dış-grup arasında yapılan olumlu farklılığı gösteren karşılaştırmaların yüksek benlik saygısına neden olurken bu durumun tersinin de düşük benlik saygısına neden olduğunun altını çizmiştir.

İnsanlar iç-grup üyeleri ile aralarındaki benzer özellikleri belirginleştirmeye çalışırken, dış-grup üyeleriyle olan farklılıkları da abartma eğilimindedirler (Tajfel ve Turner, 2004). Grup üyelerine yönelik bilgiler daha az olumsuz olarak algılanırken dış-grup üyeleri hakkındaki olumlu bilgiler görece görmezden gelinir (Bilgin, 1994; Karaçanta, 2002).

Arkonaç'a (1999) göre birey kendini bir iç-grup üyesi ve diğerlerini dış-grup üyesi olarak sınıflandırıp sosyal karşılaştırma yaptığında gruplar arası ayırt ediciliği, olduğundan daha büyük algılamaya başladığını belirtmiştir. Böyle bir karşılaştırma sonucunda bireyin iç-grup ve dış-grup arasındaki algılama düzeyinin boyutu ne kadar fazlaysa önyargı ve ayrımcı davranışlarının düzeyinin o denli büyük olacağı düşünülebilir.

Grup davranışı, sosyal sınıflandırma ve sosyal karşılaştırma süreçlerinin işbirliğinde yapılır. Sosyal sınıflandırma sürecinde gruplar arası farklılıklar abartılır ve sonucunda kalıpyargısal tutumlar gelişir. Sosyal karşılaştırmada ise abartma etkisinin seçiciliğini ortaya çıkarır. Bunun sonucunda olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik değerini arttırmak için iç-grup lehine taraflı davranılır (Hogg ve Abrams, 1990). Böylesine bir değerlendirme, gruplar arasında bir hiyerarşi olduğu düşüncesini doğurur ve gruplararası mesafe artarak çatışmaya zemin hazırlar. Dış-grupla kurulması muhtemel ilişkilerde ayrımcılık davranışlarının açığa çıkması kaçınılmaz olacaktır.

1.2. Algılanan Ayrımcılık

Göregenli (2012), ayrımcılığın bir gruba ya da grubun üyelerine karşı önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreç

olduğunu ifade etmektedir. Bu sürecin hoşlanmama, hor görme, kaçınma ve nefret etmeye kadar varan ve olumsuz duyguları içeren tutum ve davranışlara yol açığının altını çizmektedir. Bu tip davranışlar da dezavantajlı grupların günlük hayatlarının bir parçası durumunda olduğu ifade edilmektedir (Cassidy, O'Connor, Hawe ve Warden, 2004).

Ayrımcılık, bir grubun üyelerine sırf gruba aidiyetleri nedeniyle, haksız bir biçimde olumsuz veya zarar verici davranışlar sergilemektir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012). Bu davranış, pozitif ayrımcılık ya da negatif ayrımcılık şeklinde iki yönlü olabilir. Ancak ayrımcılık dendiğinde aksi belirtilmedikçe günlük yaşamda ve akademik metinlerde genellikle olumsuz anlamı taşır ve bu olumsuz anlam kastedilir. Ayrımcı davranışlara maruz kalan kişi, siyasi (politik ayrımcılık), dini (dinsel ayrımcılık), etnik (etnik ayrımcılık), ırk (ırk ayrımcılığı), cinsiyet (cinsiyet ayrımcılığı), cinsel yönelim (homofobi/bifobi/transfobi cinsel yönelim ayrımcılığı), yaş (yaşlı/genç/ergen/çocuk ayrımcılığı) gibi grup aidiyetleri nedeniyle olumsuz davranışlara maruz kalabilir.

Ayrımcı muameleye maruz kalmak veya hedef olmak kuşkusuz her birey için duygusal bir yıkımdır. Ancak ayrımcı davranış, açık ya da yükleme belirsizliği olarak kişinin hangi kimlik ya da grup aidiyeti nedeniyle kendisine yönelik olumsuz hareketin kesin nedenini bulamama durumu şeklinde ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007; Türk, 2017). Örneğin iş başvurusunda bulunan bir kişinin hangi kimlik ya da grup aidiyeti nedeniyle başvurusunun olumsuz sonuçlandığını kestirememesi buna örnek verilebilir. Görüldüğü gibi ayrımcılık her zaman kişinin sadece maruz kaldığı olumsuz davranışlar şeklinde değildir. Kişi herhangi bir girişimi esnasında sahip olduğu farklı kimlikleri sebebiyle kendisine yönelik davranışların ayrımcılık içerdiğini hissedebilir ya da düşünebilir. Bu bölümde kişinin grup aidiyetleri nedeniyle algıladığı ayrımcılık boyutu ele alınarak Sosyal Kimlik Kuramı üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de farklı gruplara mensup insanların varlığı diğerleriyle ilişkilerde fiziksel ve psikolojik bir mesafeyi beraberinde getirmektedir. Siyasal, hukuksal, cinsel, etnik vb. alanlarda mutlak bir eşitliğin olmaması sebebiyle insanlar, sosyal kimliklerine uygun olduğunu düşündükleri gruplara aidiyetler geliştirmektedirler. Sosyal Kimlik Kuramının getirdiği açıklamalar bireylerin

algıladıkları ayrımcılığı daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Tajfel ve Turner (2004), bireyin algıladığı ayrımcılık ve önyargının olumsuz etkilerini azaltmak ve olumlu bir sosyal kimlik edinmek için bireyin üyesi olduğu gruba yönelik atıflarını yanlış bir biçimde arttırabileceğini belirtmişlerdir.

Algılanan ayrımcılık, en genel anlamıyla; bir insanın herhangi bir özelliği veya aidiyeti sebebiyle (din, dil, etnik kimlik, cinsiyet, cinsel yönelim, siyasi görüş vb.) diğerleri tarafından farklı bir muameleye maruz kaldığını düşünmesi şeklinde tanımlanabilir. Montes (2010) ise algılanan ayrımcılığı bireyin ten rengi, fiziksel özellikler, etnik ve kültürel aidiyetleri sebebiyle diğerleri tarafından bireyin kendisine yönelik olumsuz davranıldığına inanması olarak tanımlamaktadır. Sanchez ve Brock (1996), bireyin ait olduğu grup nedeniyle diğerleri tarafından farklı ya da eşit olmayan bir davranışa maruz kalması şeklinde tanımlamışlardır. Yang (2000) ise bireyin grup aidiyetleri sebebiyle farklı ve adil olmayan davranışlara maruz bırakılması olarak ifade etmiştir.

Daha önce de ayrımcılığın, bilişsel süreçleri anlamaya yönelik Sosyal Kimlik Kuramının bize geniş açıklamalar sunduğu ifade edilmişti. Tajfel ve Turner (2004) bireyin edinmiş olduğu sosyal kimliklerin olumlu olduğunu hissetmek istemesi nedeniyle hem ait olduğu gruba hem de diğer gruplara yönelik birtakım atıflar geliştireceğini belirtmişlerdir. Bu atıflarla birlikte birey, algılamış olduğu ayrımcılığın olumsuz etkilerini minimal düzeye çekmeye çalışacaktır.

Ayrımcılık, bireyin edinmiş olduğu farklı sosyal kimlikler sebebiyle çok yönlü olabilmektedir. Örneğin bir insan kadın, anne, işçi, Kürt, Alevi, lezbiyen, yaşlı olabilir. Bir insan bu kimliklerin birkaçı ya da tümüne sahip olabilir. Birey, çoğunluğun oluşturduğu özelliklerden ne kadar çok uzaklaşırsa uğrayacağı ayrımcılığın boyutu, çeşitliliği ve miktarının da o denli artacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bireyin farklı sosyal kimliklere aidiyetleri nedeniyle algılamış olduğu ayrımcılık üzerine dünyada ve Türkiye'de yapılmış çalışmalar bu görüşü destekler niteliktedir.

Verkuyten ve Thijs (2002) Sosyal Kimlik Kuramına dayanarak yaptıkları değerlendirmelerinde; iç-grup üyelerinin, etnik kimliklerine yönelik bir ayrımcılık yapıldığı düşünceleri durumunda, kendi sosyal kimliklerini etnik grubu ile tanımlayan bu iç grubun üyelerinin bir tehdit algısına sahip olacaklarını

belirtmişlerdir. Kağıtçıbaşı (2014), Müslümanların azınlık olarak bulundukları yerlerde baskın grubun ayrımcılığını algılamaları durumunda ise kendi grup ve kimlikleri ile öz değerlerinin bir onaylanması olarak dinlerine daha çok bağlı olacaklarını belirtmiştir. Maalouf (2002) da aynı düşünceden hareketle azınlık konumunda bulunan gruplar ile ilgili bireyin, dilinin küçümsendiğini, diniyle alay edildiğini veya kültürünün aşağılandığını hissetmesi durumunda bireyin farklılığının işaretlerini abartılı bir gösterişle sergileyerek tepki vereceğini; tersine bireyin bu kimliklerine saygı durulduğunu hissetmesi durumunda bireyin daha farklı ve olumlu bir tutum içinde olacağını ifade etmiştir.

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte insanlar doğdukları coğrafyadan ve kültürden çok farklı yerlerde yaşamlar kurma çabası içinde olmuşlardır. Mevcut olanın ev sahibi, gelenin yabancı olarak kategorize edilmesi nedeniyle en temelde bu iki farklı grubun birbirlerine yönelik atıflar geliştirmelerine yol açmış ve söz konusu ilişkiler bireysellikten çıkıp gruplar arası ilişkilerin incelenebileceği düzleme çekilmiştir. Bu düşünceden hareketle Brewer (1999) olası bir tehdidin olması durumunda iç-grup üyelerinin iç-grupla özdeşleşme ve dış-gruba yönelik önyargı ve ayrımcı bir tutum geliştirmesi arasında yüksek bir ilişki olduğunu savunmuştur. Baskın etnik grupların, azınlık konumundaki gruplara uygulanan ayrımcılık gerek dünyada gerekse Türkiye'de yapılan çalışmalarla desteklenmiştir.

Göçmen gruplar üzerine Belçika'nın iki farklı şehrinde yaşayan Türk göçmenler üzerine yapılan bir çalışmada Anvers ve Brüksel şehirleri karşılaştırılmıştır. Aynı etnik gruba mensup insanların aynı ülkenin farklı iki şehrinde farklı ayrımcılık düzeyleri algıladıkları bildirilmiştir. Anvers'te yaşayan Türk göçmenler Brüksel'de yaşayanlara oranla daha fazla ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir (Alanya ve Swyngedouw, 2014).

Fransa'ya farklı ülkelerden göç etmiş insanlar üzerinde yapılan bir çalışmanın sonuçları dikkat çekicidir. Malewska-Peyre'nin (1980) yaptığı bir çalışmada Portekizli göçmenler Fransızca bilmemelerine rağmen, Fransızca konuşan Kuzey Afrikalı göçmenlere Fransızlar tarafından daha fazla ayrımcı bir tutum sergilediklerini ve Kuzey Afrikalı göçmenlerin daha fazla ayrımcılık algıladıklarını ortaya koymuştur. Baskın grubun azınlık gruplarına uyguladıkları ayrımcı tutumların sonuçları üzerine Alanya ve Swyngedouw, (2014) göçmenlerin yaşadıkları yere ait olmadıklarını

hissetmelerine bunun sonucu olarak da azınlık gruplarının dışlanmalarına, radikalleşmelerine ve bu bireylerin öfke davranışlarına yol açtığına vurgu yapmaktadırlar. Bu durum azınlık gruplarının yaşadıkları ülkelerdeki entegrasyonunu da güçleştirmektedir. Şeker ve Akman'ın (2016) konuyla ilgili yaptıkları bir çalışmanın bulguları dikkat çekicidir. Yirmi sekiz farklı ülkeden gelen 187 öğrenciyle yapılan bir çalışmada, baskın grubun sergilediği ayrımcı tutumun düzeyi arttıkça azınlık gruplara mensup bireylerin daha fazla sosyo-kültürel uyum zorlukları yaşadıkları bildirilmiştir.

Türkiye'de Sünni ve Alevi gruplar üzerine yapılan bir çalışmada ise Alevilerin daha fazla ayrımcılık algıladıkları (Akbaş, 2010) ifade edilirken; Türk, Kürt ve Zaza'larla yapılan bir çalışmada Kürt ve Zaza'ların daha fazla ayrımcılık algıladıkları belirtilmiştir (Çoymak, 2009). Türk ve Kürt etnik gruplarıyla yapılan bir başka çalışmada da Kürt'lerin algıladıkları ayrımcılık düzeyi daha yüksek bulunmuştur (Şen, 2014). Samsun'da yaşayan Roman vatandaşlarla yapılan bir çalışmada ise Romanların belirgin düzeyde ayrımcılık algıladıkları ve eğitim, barınma ve istihdam problemleri ifade edilirken yaşanan bu problemlerin aynı zamanda ayrımcılığı üreten faktörler olduğu bulunmuştur (Çelik ve Yüce Tar, 2015). Alacahan ve Duman'ın (2011) Kahramanmaraş ve Adana illerinde 843 kişiyle yaptıkları bir çalışmada, dışlanma ve ayrımcı tutumların azımsanamayacak bir boyutta olduğu ve çalışmaya dahil olan insanların ayrımcılık süreçlerinden, yoksulluktan daha fazla etkilendiklerini belirtmişlerdir. Etnik-mezhepsel bir hiyerarşinin varlığına dikkat çekerek bu hiyerarşinin en alt basamağında Kürt ve Alevi gruplarının olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayrımcılık; göç, etnik ve kültürel faktörlere indirgenemeyecek kadar çok değişik alanlarda kendini gösteren bir kavramdır. Kavramın farklı boyutları incelendikçe Türkiye'de de farklı konularda kendine yer bulabilmiştir.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, ayrımcılığın farklı bir boyutunu ifade etmektedir. Reskin ve Padavic (1994), cinsiyete dayalı ayrımcılığı "mevcut kaynakların, fırsatların ve ödüllerin cinsiyet esasına göre dağılması" şeklinde tanımlamışlardır. Akademide çalışan kadınlarla yapılan bir çalışmada kadın akademisyenler, akademik hayatlarında ayrımcı davranış ve tutumlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Kalkın, Erdem ve Tikici, 2015). Kadın hekimlerle yapılan bir başka çalışmada ise

lisans ve uzmanlık eğitimleri sırasında ve çalışma hayatlarında ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmişlerdir (Yapıcı vd, 2010).

Ayrımcılığın insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünüldüğünde her devlet ve toplumda görülen bir olgu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Peki ayrımcılık bir kader midir? Yoksa ayrımcılığı yok etmek veya en azından azaltmak mümkün müdür? Allport (1954) ayrımcı davranışların azaltılması konusunda Sosyal Temas Kuramını ortaya atarak, sosyal bilim literatürüne ışık tutmuştur.

1.3. Sosyal Temas Kuramı

Sosyal temas, farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri daha olumlu hale getirmek için önerilen etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Dovidio, Gaertner ve Kawakami, 2003). Kuram Gordon Allport'un (1954) Önyargının Doğası (The Nature of Prejudice) adlı kitabında öne sürmüş olduğu Temas Hipotezi ile ortaya çıkmıştır. Sosyal temas kuramında Allport, iç-grup üyelerinin dış-grup üyeleriyle kurulan temasın, dış-grup üyelerine genellenebileceğini bunun sonucunda da iç-grup üyelerinin, dış-grup üyelerine yönelik önyargının azalacağını iddia etmiştir. Temasın önyargıyı azaltabilmesi için Allport en uygun koşulların ne olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; grupların eşit statüsü, grupların ortak hedefi, grupların işbirliği ve yasal, kültürel ya da kurumsal bir otoritenin bu ilişkiyi desteklemesi şeklinde tanımlamıştır. Bu temel koşullara ilerleyen zamanlarda başka koşullar eklenmiş olsa da bu dört koşul olmazsa olmaz koşullar olarak önemini korumuştur (Çuhadar Gürkaynak, 2012). Allport'un belirtmiş olduğu koşullar şu şekilde açıklanabilir.

Grupların Eşit Statüsü: Allport (1954) eşit statünün grupların aynı durum ve şartlara sahip olması şeklinde tanımlarken, Pettigrew (1998) ise bu kavramın tanımlanmasının zor olduğunu önemli olan şeyin, grupların eşit statüde beklenti ve algıya sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde farklı sosyal statülere sahip gruplar arasında kurulan temasın önyargıların üretilmesi ya da var olan olumsuz tutumların pekiştirilmesi kaçınılmaz olacaktır (Hogg ve Vaughan, 2007).

Grupların Ortak Hedefi: Grupların amaçlarının benzer olması ve bu amaçlar için üst hedeflerin belirlenmesi gerekmektedir. Brewer ve Miller (1996) gruplar için

ortak bir amacın varlığı durumunda ilişkilerin iyileştirilebileceğini belirtmektedirler. Pettigrew (1998) ortak hedefi, takımların spor müsabakalarında başarılı olmak için verilen mücadeleyi örnek olarak göstermektedir.

Grupların İşbirliği: Önyargının azaltılması için gerekli diğer koşul da grupların belirledikleri hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik rekabetin yerine işbirliğinin olmasıdır. Sherif'in (1966) "Hırsızlar Mağarası" (Robbers Cave) adlı klasik çalışmasında sınırlı kaynakların varlığında sergilenen işbirliğinin, gruplar arası ilişkileri iyileştirdiği, benzer şekilde yapboz (jigsaw) sınıfları uygulaması ile yaratılan işbirliğinin gruplar arasında olumlu tutumların arttırdığı belirtilmiştir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012).

Yasal, Kültürel veya Kurumsal Bir Otoritenin Bu İlişkiyi Desteklemesi: Birbirine uzak ve temastan kaçınan grupların herhangi bir nedenle kuracakları temasın devamlılığı ve olumlu tutumların arttırılmasına yönelik kurulan ilişkinin desteklenmesidir. Pettigrew (1998) kurumsal otoriteler aracılığıyla normların belirleneceğini ve bu sayede grupların birbirlerine yönelik önyargıların azaltılabileceğini belirtmiştir.

Temas kuramının önyargının azaltılmasına yönelik etkili bir yöntem olduğu iddiası Pettigrew ve Tropp'un (2006a) yaptıkları meta-analiz çalışmalarında incelenmiştir. Bu çalışma Allport'un (1954) temasın önyargıyı azaltmada etkili olduğuna yönelik iddiasını desteklemekle birlikte temasın aynı zamanda olumlu tutumların da diğer gruplara genellenebileceği belirtilmiştir. Pettigrew ve Tropp'un (2008) yapmış oldukları bir başka çalışmaya göre de dış-gruba yönelik önyargının azaltılması için Allport'un belirtmiş olduğu koşullara ek olarak iç-grup üyelerinin dış-grup üyeleriyle empati kurması, kaygının azaltılması ve dış-grup hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öte yandan Pettigrew ve Tropp'un (2006b) yapmış oldukları başka bir meta-analiz çalışmasına göre ise temasın, azınlık ve çoğunluk grupları için aynı düzeyde olumlu sonuçlar doğurmadığı yönündedir. Çoğunluk grubunda olanlar için temasın, önyargıyı azaltmadaki katkısı daha fazladır. Ancak bütün dezavantajlı gruplarda temas aynı sonucu doğurmamaktadır. Sosyal temas sürecinden gay ve lezbiyen gruplar için yüksek, etnik gruplar için orta, mental sorunları olan ya da yaşlı bireyler için oldukça düşük düzeyde fayda sağlanmaktadır (Pettigrew ve Tropp, 2006a).

Türkiye'de gruplar arası teması değinen çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Temas ve grup kavramlarını birlikte ele alan çalışmalara bakıldığında genellikle çalışılan etnik grupların Türk ve Kürt etnik grupları ile LGBTT gruplarını ele alan çalışmalar olduğu görülmüştür. Sakallı ve Uğurlu'nun (2001) üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmada eşcinsel arkadaşı olan ve eşcinsel bireylerle etkileşimi olan heteroseksüellerin eşcinsel bireylere yönelik tutumlarının daha olumlu düzeyde olduğu bulunmuştur. Güler (2013), Türk ve Kürt etnik gruplarıyla yapmış olduğu çalışma sonucunda temas arttıkça iki grup arasındaki mesafenin azaldığını belirtmiştir. Şen'in (2014) Türk ve Kürt etnik gruplarıyla yapmış olduğu çalışmada ise her iki grupta algılanan sosyal temasın sıklığında farklılıklar gözlenmezken, Kürtlerin Türklere oranla sosyal temasın niteliğini daha düşük düzeyde değerlendirdikleri bulunmuştur. Son olarak Bakiler'in (2016) üç farklı okuldan 31 lise öğrencisiyle yaptığı hoşgörü değeri ve toplumun farklı kesimleriyle karşılaşma deneyimleri çalışmasında eşcinseller ve Çingeneler araştırmaya dahil edilen üç okulda da en istenmeyen gruplar çıkmıştır. Aynı zamanda farklı gruplarla teması geçme noktasında, grup kimliği daha az belirgin olduğunda temasın başlaması ve devam etmesinin daha kolay olduğu bildirilmiştir. Ek olarak katılımcıların mekanlara kendi tercihleri ile gelmeleri ve güven duyulan kişilerin rehberliğinde gerçekleşen ve desteklenen temasların daha olumlu sonuçlandığı bulgulanmıştır.

Gruplar arasında temasın olmaması aradaki mesafeyi artırır ve dış-grup ile ilgili mevcut olumsuz yargılar pekişir (Hewstone ve Greenland, 2000). Gruplar arasında teması eksikliği ayrışma ve sosyal mesafenin artmasına yol açabileceği gibi ayrımcılık da beslenmiş olur. Ayrıca, gruplar arasında temasın artmasıyla grupların birbirine yönelik önyargılarının temelinde yatan hatalı genellemeler fark edilir, benzerlikler, ortak yanlar keşfedilir ve dış-grubun aslında sanıldığı kadar kötü ve homojen olmadığı görülür. Pettigrew (1998) gruplar arasında etkileşimin olmamasının önyargıyı besleyen bir durum olduğunu bunun için gruplar arasında diyalogun geliştirilmesiyle daha hoşgörülü bir ortamın oluşturulması gerektiğinin önemini ifade etmiştir.

Çalışmanın bu aşamasında Hayali Temas Kuramından (Imagined Contact Theory) bahsetmekte yarar olduğu düşünülmektedir ancak çalışma bu kuram üzerine

odaklanmayacaktır. Allport'un (1954) ortaya koymuş olduğu temas kuramı Pettigrew (1998) tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra Turner, Crisp ve Lambert (2007) bu kuramı daha da genişleterek Hayali Temas Kuramını önermişlerdir. Diğer kuramlarda olduğu gibi Hayali Temas Kuramı da gruplararası ilişkileri iyileştirme iddiasını taşır. Bu kurama göre, dış-grup veya grupların üyelerini içeren sosyal etkileşimin zihinsel düzeyde kurgulanması olarak tanımlanmıştır (Crisp ve Turner, 2009). Bu hayali olarak temasta bulunan dış-grup üyeleriyle fiziksel bir temasın olmayacağı gerçeğine dayanmaktadır. Kuramla ilgili çalışmalar yapılırken kişilerden dış-grupla ilgili olumlu bir temas durumu yaşamış olduklarını hayal etmelerini isteyerek bu etki yaratılmaya çalışılmaktadır ve burada iki durumun altı çizilmektedir: Hayal etme ve temasın olumlu yönde olması. Aksi halde katılımcıların daha önceden sahip oldukları olumsuz tutumlarını, otomatik bir şekilde geri çağırabilecekleri düşünülmektedir (West, Holmes ve Hewstone, 2011).

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yeni ortaya atılmış bir kuram olması sebebiyle ilgi gördüğü düşünülmüştür ve olumlu sonuçlar aktarılmıştır. Örneğin Turner ve arkadaşları (2008) kuramın gruplararası kaygı seviyesini azalttığını, Miles ve Crisp (2014) ise iç-grup yanlılığını açık ve gizil ölçümlerde azalttığını belirtmişlerdir. Ancak her yeni kuramda olabileceği gibi Hayali Temas Kuramının birtakım eksiklikleri de olduğu ifade edilmiştir. Örneğin Crisp ve Turner (2009) kuramın gerçek bir teması içermemesi nedeniyle etki gücünün kısıtlı düzeyde olacağını belirtmişlerdir.

Hayali Temas Kuramıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Miles ve Crisp'in (2014) yaptıkları meta-analiz çalışmasının bulguları dikkat çekicidir. Çalışmaya 70'ten fazla araştırmanın bulguları dahil edilmiş ve bir dış grup üyesi ile olumlu bir etkileşim kurmanın önyargıyı azaltabileceği ve pozitif grup içi davranışı teşvik edeceğini göstermişlerdir. Çalışmada ayrıca önyargının dört bileşeni olan tutumlar, duygular, niyetler ve davranışlar incelenmiş ve hayali temasın, gruplararası önyargıyı azaltma konusunda önemli bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Çalışmada dikkat çekici bir başka bulgu ise hayali temasın çocuklarda yetişkinlerden daha etkili olduğudur. Bu durumun da eğitim stratejilerinde kullanılabileceği ve böylece olumlu sosyal değişimi sağlayabileceği ifade edilmiştir. Vezzali ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, İtalya'da dördüncü sınıf öğrencileri üç haftalık

bir görüşmeye alınmış ve onlardan çeşitli sosyal ortamlarda bilinmeyen bir göçmen çocuğunu görmeyi hayal etmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, hayalî temasın hem davranışsal niyetler üzerinde hem de benzersiz insan duygularının dış-grup üyelerine karşı atfedilmesinin dolaylı bir etkisi ortaya konmuştur. Turner ve West (2011) hayali temasın davranış üzerindeki etkisini araştırdıkları bir çalışmada katılımcılara dış-gruptan bir kişiyle yan yana oturacakları söylenmiş ve sonra katılımcılardan sandalyeleri yerleştirmeleri istenmiştir. Bunun öncesinde katılımcılara hayali temas deneyimi yaşatılmıştır. Katılımcıların sandalyeleri ile dış-gruptan gelecek kişinin oturması için yerleştirdikleri sandalye arasındaki mesafenin ölçümleri alınmıştır ve hayali temas kuran katılımcıların dış-gruptan gelecek kişiyle sandalyelerinin daha yakın konumlandıkları bulunmuştur.

Türkiye'de yapılan hayali temas çalışmaları oldukça kısıtlıdır. Küçükkömürler'in (2013) iki aşamada yaptığı çalışmasında hayali temasın önyargıyı azaltmada etkili olduğu ancak fantastik rol yapma ile yapılan hayali temasın etkisinin bir ay sürdüğünü bulgulamıştır.

Tüm olumlu sonuçlara rağmen temas kuramı kusursuz işlememektedir. Çünkü tutumlar değişse bile bunların birey düzeyinden grup düzeyine genellenmesi en büyük zorluklardan biridir ve bu yapılan araştırmaların her zaman geçerli olmadığı belirtilmektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012). Bu sebeple kuram bazı yönleriyle eleştirilmiştir. Hogg ve Vaughan (2007) temasın birey düzeyinde gerçekleştiğini, kurulan temasın grubun tamamına genellenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kuram, yapılan çalışmaların sonuç odaklı olması ve süreç konusunda bilgi vermemesi yönüyle de eleştiri almıştır (Bar ve Bargal, 1995). Kuram, gruplar arasındaki ilişkileri iyileştirebileceği ve önyargıları azaltabileceği iddiasına rağmen, sosyal değişimin nasıl oluşturulacağına yönelik tatmin edici bir açıklama ortaya koyamaması nedeniyle de eleştirilmektedir (Hewstone ve Swart, 2011).

Gruplararası önyargı ve ayrımcılık davranışlarını azaltma konusunda sosyal temasın belli koşullar atında imkanlar sağladığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Grupların kendilerini diğer gruplardan daha üstün ve bunun doğal bir oluşum olduğu yönündeki inançlar grup dinamiklerini nasıl etkilemektedir? Bu konuda Sosyal

Baskınlık kuramının açıklamaları gruplararası ilişkileri anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

1.4. Sosyal Baskınlık Kuramı

İnsanların, grupların, kültürlerin, devletlerin vs. eşit olmadığı ve bunların aralarında adeta doğal bir hiyerarşinin olduğu yönündeki yerleşik inançlar Sosyal Baskınlık Kuramının temelini oluşturmaktadır. Sosyal baskınlık kuramının temelini oluşturan kavram olan sosyal baskınlık yönelimi ise bireylerin kendilerini ve mensup oldukları grupları, diğer gruplardan üstün görmek ve diğer gruplar üzerinde sosyal baskınlık elde etmek olarak tanımlanmıştır (Sidanius, 1993). Böyle bir tanımlama iç-grup yanlılığını açıklamaya yönelik bir girişimdir (Sidanius, Pratto ve Mitchell, 1994). Diğer bir açıklama da dış-gruplar arasında hiyerarşik ve eşit olmayan ilişkilerin açıklanmasına yöneliktir (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994). Sosyal baskınlık yönelimine yönelik son açıklama ise sosyal gruplar arasındaki eşit olmayan ilişkilere yönelik genel bir istek olarak tanımlanmıştır (Sidanius ve ark., 2001).

Sosyal baskınlık kuramı grup temelli hiyerarşinin nasıl oluştuğunu ve devam ettirildiğini anlamaya yöneliktir (Sidanius ve Pratto, 1999). Bu kuram önyargı ve ayrımcılığı açıklamaya çalışan diğer kuramlardan farklı olarak önyargı ve ayrımcılığın oluşmasına ve devam etmesine sebep olan nedenleri incelemektedir (Pratto ve arkadaşları, 2006). Kuram ayrıca sosyal yapı içerisinde üst statüye sahip baskın ve egemen sosyal gruplar ile düşük statülü grupların olduğunu iddia etmektedir (Sidanius ve Protto, 1999).

Sosyal baskınlık kuramı insanları yaş (yetişkin ve yaşlı bireylerin çocuk ve gençler üzerinde), cinsiyet (erkeklerin kadınlar üzerinde) ve keyfi olarak belirlenmiş sistemler (bir grubun diğer gruplara oranla daha fazla ekonomik, politik vs gücü elinde bulundurma) olarak ele almaktadır (Sidanius ve Protto, 1999). Bu sistemler farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda hiyerarşik açıdan değişkenlik gösterebilir (Pratto ve ark., 2006).

Sidanius ve Protto (1999) grup temelli hiyerarşinin oluşturulması, sürdürülmesi ve korunmasında kişisel, kişilerarası ve kurumsal mekanizmaların olduğunu belirtmişlerdir. Grup temelli toplumsal ayrımcılık, bireysel ve kurumsal

yollarla, ayrıca yüksek ve düşük statülü grupların işbirliğiyle sürdürülürken; ayrımcılık meşrulaştırıcı mitler aracılığıyla baskın grubun lehine çevrilerek düşük statülü gruplara uygulanmaya devam etmektedir (Pratto ve ark., 2006).

Ortak bireysel ayrımcılık, sıradan ve bazen de örtük şekilde sergilenen ayrımcılığı ifade ederken; ortak kurumsal ayrımcılık, kurumların düzenlediği yasalar, yönetmelikler, genelgeler vs aracılığıyla ortaya çıkar (Sidanius ve Pratto, 1999). Yukarıda da açıklanmış olduğu üzere grup temelli hiyerarşi ve sosyal eşitsizlik baskın gruplar ile düşük statülü grupların işbirliği aracılığıyla da sürdürülmektedir. Davranışsal asimetri olarak tanımlanan bu davranış örüntüleri, üst ve alt statülü grupların işbirliğiyle, baskın grubun lehine olacak şekilde sonuçlar üretmektedir. Davranışsal asimetri örüntüleri dört şekilde ortaya çıkmaktadır. *Sistemli grup yanlılığı, asimetrik iç-grup yanlılığı, kendini engelleme ve ideolojik asimetri* (Pratto ve ark., 2006; Sidanius, 1993; Sidanius ve Pratto, 1999). Bu kavramlar aşağıda daha ayrıntılı anlatılacaktır.

Sistemli dış-grup yanlılığı; daha çok düşük statülü gruplarda görülen bu durum, iç-grup üyelerinin dış-grup üyelerini kayırdığı durumlarda, dış-grup lehine ayrımcılık ortaya çıkmaktadır. Davranışsal asimetrinin diğer bir formu da *asimetrik iç-grup yanlılığı*dır. Bu örüntü, dış-grup hayranlığının özel bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. Buna göre baskın gruplar güçlü bir iç-grup yanlılığı sergilerken, düşük statülü gruplar daha az iç-grup yanlılığı sergilemektedir. Bu durum, düşük statülü grupların dış-grup yanlılığına bir kanıt olarak gösterilmektedir. Asimetrik iç-grup yanlılığın incelendiği bir araştırmada yüksek statülü etnik grup üyelerinin daha düşük statülü dış-gruplarla yapılan evliliklere karşı olduklarını göstermektedir (Fang, Sidanius ve Pratto, 1998). *Kendini engelleme* örüntüsü ise, düşük statülü grup üyelerinin gerçek yeteneklerini göstermemeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu etkide düşük düzeyli beklentiler ve belirli kalıpyargılar hem baskın grupların hem de düşük düzeyli grupların düşüncelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu etki Rosenthal ve Jacopson (1968) tarafından ortaya atılan Harvard Öğrenme Testine dayanmaktadır. Bu çalışmada araştırmacılar ilkokul öğretmenlerine Harvard Öğrenme Testi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Buna göre öğretmenlere sonraki öğretim döneminde sınıflarındaki hangi çocukların gelişim gösterecekleri söylenmiştir. Gerçekte böyle bir test olmamasına ve seçilen öğrenciler rastgele belirlenmesine

rağmen öğretmenler başarılı olarak gösterilen öğrencilerle ilgili olumlu geribildirimler vermişlerdir. Davranışsal asimetrinin sonuncu boyutu *ideolojik asimetridir*. Bu boyut gruplar arası davranışlarda belirleyici olan ve en çok kullanılan alanlardan liberalizm-muhafazakarlık boyutuna vurgu yapmaktadır. Bu boyut, içinde oy verme davranışının da dahil olduğu bir dizi siyasal davranış açıklamaktadır. Baskın gruplarda grup-içi yanlılık ile liberalizm-muhafazakarlık arasında güçlü bir ilişki beklenirken düşük statülü gruplarda daha zayıf bir ilişki beklenmektedir. Çünkü düşük statülü gruplarda bireyin etkisi düşüken, baskın gruplarda mevcut siyasi ideoloji hiyerarşik yapının devamına katkı sağlamaktadır. Buradan hareketle grubun sosyal statüsü arttıkça, grup-içi yanlılık ile siyasal muhafazakarlık arasında ilişkinin de güçlenmiş olacağı sonucu çıkarılabilir (Sidanius ve Pratto, 1999).

Grup temelli eşitsizliği devam ettiren ve bu eşitsizliği savunan ideolojiler ayrımcılığın meşrulaştırılmasında bir araç işlevi görür. Bunlar toplumsal eşitsizliğin artmasında rol oynayan "hiyerarşiyi arttırıcı mitler" olarak tanımlanmıştır. Öte yandan grup temelli eşitsizliğin karşısında olan, toplumsal eşitliğin sağlanması için çalışan ve insanların grup temelli hiyerarşik bir yapıda olduğunu reddeden ideolojiler de "hiyerarşiyi azaltıcı mitler" olarak tanımlanmıştır (Pratto ve ark., 1994; Pratto ve ark., 2006; Sidanius ve Pratto, 1999).

Sosyal baskınlık kuramına göre meşrulaştırıcı mitler bireyin sahip olduğu grup kimliği ile ve birçok değerle yakından ilişkilidir. Meşrulaştırıcı mitler de sosyal baskınlık kuramının temel kavramı olan sosyal baskınlık yönelimi kavramıyla yakından ilgilidir (Levin ve ark., 1998). Sosyal baskınlık yönelimi grup temelli hiyerarşik sistemleri destekleme şeklinde tanımlanmaktadır. Hiyerarşiyi azaltan mitleri destekleyen kişilerin sosyal yönelimi daha düşük düzeydeyken, hiyerarşiyi arttıran mitleri destekleyen kişilerin sosyal baskınlık yönelimlerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Sidanius ve Pratto, 1999).

Ayrımcılık, önyargı ve kalıpyargılar; kurumlar, hükümet temsilcilikleri, okullar, ceza, adalet, komşuluk, arkadaşlık, evlilik sistemleri gibi toplumun çeşitli seviyelerindeki kurumlarda ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak da gruplararası "biz" ve "onlar" arasındaki sosyal mesafe, uzlaşyayı, iletişim imkan ve şeklini ve bir arada yaşayabilme olasılıklarının sınırlarını belirleme noktasında belirleyici olmaktadır.

1.5. Sosyal Mesafe Kuramı

Sosyal mesafe kavramı ilk kez Bogardus (1925) tarafından milliyetçi ve ırkçı tutumların ölçülebilmesi amacıyla geliştirdiği ölçek sonucunda ortaya çıkmıştır. İlk tutum ölçeği olarak kabul edilmektedir. Bireyin diğer gruplarla olan ilişkilerinin red ve kabul düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bogardus'a (1925) göre sosyal mesafe kişilerin birbirlerini gözeterek, karşılıklı bir şekilde birbirlerinin deneyimlerini anlayabilme ve hissedebilme düzeyidir. Buna göre düşük sosyal mesafe, yüksek düzeyli bir yakınlığın kabulünün göstergesidir (Payne, York ve Fagon, 1974). Buradan hareketle fiziksel uzaklık dünyanın algılanması noktasında bir etki yaratabiliyorsa psikolojik mesafenin de algılama noktasındaki etkisinden de söz edilebilir (Güler, 2013). Gruplar arası ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyan Bogardus'un (1925) Sosyal Mesafe kavramı ile Allport'un (1954) Sosyal Temas kavramının birbirleriyle çok yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gruplar arasında temasın artması ile mesafenin azalacağı öte yandan azalan mesafe ile temasın artacağı düşünülebilir.

Sosyal mesafe Bogardus'a (1959) göre belli bir sosyal gruba mensup olan bireyin diğer sosyal gruplarla hiyerarşik ilişkilerini gösteren bir kavram olmasının yanı sıra "birey-birey, birey-grup ve gruplar arasında işlev gören sempatik anlayış derecesi olarak düşünülebilir. Williams (1964) ise bir grubun üyeleri arasında dış-grup üyeleriyle etkileşimde, belli bir derecedeki yakınlığı onaylama veya kabul etme şeklinde tanımlamıştır. Marger (1994) da sosyal mesafenin farklı bir yönüne vurgu yaparak çeşitli etnik grupların toplumda ne kadar kabul edilebilir veya itiraz edilebilir olduğunun bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Budak (2000) sosyal psikoloji açısından sosyal mesafeyi farklı sosyal grupların birbirlerini kabul etme ve reddetme düzeyi şeklinde tanımlamıştır.

Samelson (1978) sosyal mesafenin gruplararası ilişkilerin incelenmesinde uzun bir tarihi olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmaların öncülüğü Bogardus (1925, 1938, 1959) tarafından bireyin dış-grubun üyelerinden kaçınma isteğinin nedenlerini anlama isteği ile başlamıştır. Bu anlama çabası ortaya çıktığından beridir de sosyal mesafe kavramı etnisiteye yönelik çalışmalarda merkezi bir kavram olmuştur (Hagendoorn ve Hraba, 2010). Sosyal mesafe kavramının bu yönünün ortaya

çıkmasıyla birlikte de önyargının etkilerini azaltmada alternatif bir yol olabileceği fikri ortaya atılmıştır (Bastian, Lusher ve Ata, 2012).

Bogardus, (1925) sosyal mesafenin gruplar arası etkileşimin doğasını gösterebildiği gibi sosyal ilişkilerin özelliklerini de ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle sosyal mesafe kavramı grupların algıladıkları yakınlık derecelerinin (arkadaşlık, evlilik, komşuluk vb.) sosyal değerlendirme ve onaylama düzeylerinin de bir göstergesi olabilir. Bu yakınlık düzeyleri farklı sosyal grupların (din, milliyet, ırk vb.) dış-gruplarla arkadaşlık kurma, komşuluk yapma gibi konularda ne düzeyde kabul edildiği varsayımına dayanmaktadır. Düşük düzeyde sosyal mesafe birey ya da gruplar arasında; yakın yaşama isteği, evlilik yapma, arkadaşlık kurma veya komşuluk etme gibi alanlarda fiziksel, sosyal ve psikolojik anlamda yakın olmanın göstergesiyken; yüksek düzeyde sosyal mesafenin olduğu durumlarda yakın olmanın aksine uzak olma isteğine işaret etmektedir (McFarland ve Brown, 1993).

Pettigrew (1960) 627 Güney Afrikalı beyaz öğrenciyle yapmış olduğu araştırmasında ırksal, dini ve etnik önyargıların Batı toplumlarında aynı şekilde işlediğini ve sosyal mesafenin önyargıyı anlamada önemli bir değişken olduğunu ifade etmiştir. Morsh ve Smith (1953) ABD'de bazı gruplara yönelik sosyal mesafenin daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Smith ve Depsey (1983) ise yıllar içinde dış-gruplara yönelik sosyal mesafe düzeyinde bir azalma olduğunu bildirmişlerdir. Aynı şekilde Weaver'in (2008) ABD'de etnik gruplar arasında önyargı ve sosyal mesafe çalışmasında 2000'lere kadar son 65 yılda önyargının azaldığı ancak dezavantajlı gruplara yönelik sosyal mesafe ve önyargının devam ettiğini belirtmiştir. Parrillo ve Donoghue (2005) ise sosyal mesafe düzeyindeki düşüşün tüm etnik gruplar için geçerli olduğunu ifade etmektedirler.

Türkiye'de ise kimlikler arası kutuplaşmanın sosyal mesafe üzerinden yapılan bir çalışmada, farklı siyasi partilere mensup bireyler arasındaki sosyal mesafenin, etnisite ve mezhep temelinde var olan sosyal mesafeden daha fazla olduğu bildirilmiştir. Bunun sonucu olarak kutuplaşmanın devam etmesi durumunda ise gruplar arasında önemli düzeyde güvenlik sorunlarına neden olabileceğine dikkat çekilmektedir (Bilgiç, Koydemir ve Akyürek, 2014). Üstel ve Caymaz'ın (2009) kentsel alanda yaşayanlar tarafından en iyi bilinen 10 farklı etnik gruba yönelik

tutumların incelendiği araştırmalarına göre, Ermeniler, Romanlar, Rumlar ve Kürt'lere yönelik sosyal mesafenin en yüksek düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada en dikkat çeken bulgu da bu grupların "güvenilmez" olduklarına yönelik atıftır. Karslı'nın (2013) Alevilere yönelik tutumları araştırdığı çalışmasında özel, kamusal ve mahrem alanlar arasında sosyal mesafe kendini en çok mahrem alanda göstermektedir. Birlikte yaşam açısından değerlendirildiğinde mahrem alandaki sosyal mesafenin diğer alanlarla kıyasla en fazla ortaya konan davranışın evlilik durumu olduğu belirtilmektedir.

Buraya kadar ayrımcılık, önyargı ve kalıpyargısal tutumların bilişsel arka planını açıklayan çeşitli kuramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonra ise söz konusu kavramlar yapılan çalışmalar ışığında ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.6. Ayrımcılık - Önyargı - Kalıpyargı (Stereotip)

Ayrımcılık, bireyin dış-gruba yönelik düşmanlığının *davranışsal* bileşenini; Önyargılar, *duygusal* bileşeni; Kalıpyargılar da, *bilişsel* bileşeni oluşturur. Söz konusu kavramların öncelikle ne oldukları tanımlanacak, sonrasında hem Türkiye hem de dünya literatüründe ne şekillerde ele alındığı açıklanmaya çalışılacaktır.

1.6.1. Ayrımcılık

Kağıtçıbaşı'na (2014) göre ayrımcılık, bir grubun üye ve/veya üyelerine sırf o gruba yönelik sahip olunan olumsuz tutum sebebiyle, olumsuz davranışlarda bulunulmasıdır. Farklı bir açıdan bakılacak olursa ayrımcılık, eş değerde olan iki şeyden birinin, ötekine kıyasla farklı bir muameleye maruz bırakılması olarak tanımlanabilir (Şahyar Akdemir, 2014). Daha farklı bir perspektiften sorunu tanımlayan Göregenli'ye (2012) göre ise ayrımcılık, bir gruba ya da grup üyelerine yönelik önyargılardan beslenen her türlü olumsuz tutum ve davranışlarla ilgili bir süreçtir. Önyargılar ve ayrımcılık bir gruba veya grup üyelerine yönelik olumsuz düşüncelerle birlikte hor görme, hoşlanmama, nefret etme gibi olumsuz duyguları içeren tutumlara da sebep olur. Önyargılar bir insanı sahip olduğu kişilik özellikleri nedeniyle değil, grup aidiyeti nedeniyle değerlendiren bir tutumu ve kanaatleri ifade eder ve olumsuz davranışın hedefi haline getirir. Yapılan tanımlamalardan yola

çıkılarak ayrımcılığın, 'öteki' olarak tarif edilen dış-gruba yönelik davranışsal boyutta bir süreç olduğu düşünülebilir.

Göregenli, (2012) ayrımcılığın tanımlanma biçiminin bir hukuk ya da adalet sorunu olsa bile insan ilişkilerinde ortaya çıkan, zihinsel kaynakları ve nedenleri olan insani bir sorun olduğunun altını çizmektedir. İnsanlar arasında ortaya çıkan bu sorunun anlaşılabilmesi için ayrımcılığın hangi zihinsel yapılar yoluyla gerçekleştiği üzerinde durmak gerektiğini iddia etmektedir. Bu zihinsel yapıları anlayabilmek için ayrımcılığın ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin değişkenleri üzerinde durmak da gerekmektedir. Bu değişkenlerden biri de coğrafi farklılıklardır. Çünkü ülkelerin kültürel özellikleri, toplumsal yapıları ve tarihsel arka planlarının farklılığı ayrımcılığa ilişkin tutumları etkilemiştir. (Çayır, 2012). Göregenli (2012), ayrımcılığın ortaya çıkma potansiyelinin her kültür veya toplumda eşit derecede olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak konuyla ilgili pratiklere bakıldığında ABD'de ayrımcılık, hayatın her alanında (hukuk, eğitim, siyaset vb.) kendine bir alan açabilmiştir. Aynı şekilde İngiltere'de 1960 ve 1970'lerde ayrımcılığı önlemek amacıyla iç hukukta birçok düzenleme yapılmıştır. Türkiye'de ise hem hukukta hem de sosyal bilimlerde ayrımcılığa yönelik derin bir boşluk bulunmaktadır (Çayır, 2012).

Ayrımcılık olgusunun ne şekillerde üretildiğini bilmek, ayrımcılığın anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrımcılığın bilişsel arka planını anlayabilmek için ayrımcılıkla ilişkili kavramlara bakmak gerekmektedir.

İlk kavram Bar-Tal (1988) tarafından ortaya atılan "*gayrimeşrulaştırma*" kavramıdır. Ona göre ayrımcılığa maruz kalmış grupların insanlığı reddedilerek son derecede olumsuz şekillerde nitelendirildiklerine dikkat çekmiştir. Ayrıca bu tanımlamalara maruz bırakılan grup ve grupların kabul edilebilir norm ve değer alanlarından ayrı tutulduklarını belirtmiştir (Bar-Tal, 1988; 1989a). Bar-Tal'a göre ayrımcılık birkaç şekilde üretilmektedir. *İnsanlıktan Çıkarma*; dış-grubun insana özgü olmayan şekillerde betimlenmesi şeklinde yapılır (satanistler, canavarlar, şeytanlar vs). *Karakter Özelliklerini Tanımlama*; toplum tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan ve aşırı düzeyde olumsuz bir şekilde değerlendirilen özelliklerin ifade edilmesi şeklinde yapılır (parazit, saldırgan, aptal vs). *Toplum Dışına Atma*; dış-grubu tarif ederken sosyal normları ihlal edildiği bilinen gruplara dahil etme

(katiller, hırsızlar, psikopatlar vs). Bu şekilde dış-grup ayrımcılığa uğrar ve gözetim altında tutulması gereken varlıklar olarak görülür. *Grup Karşılaştırması*; her toplumda kötülüğün kaynağı olan başka gruplar vardır. Bu olumsuzluk örneğini oluşturan grubun adıyla etiketlenmesi şeklinde yapılır (Vandallar, Hunlar vs. ülkemiz için geçerli olabilecek karşılaştırmalara örnek; Rum artığı, Yahudi dölü, hain Araplar vs). *Siyasi Etiketleme*; toplum tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan grupların içine sokarak nitelermeler yapmak. (Naziler, Komünistler, Faşistler, Emperyalistler vs). Bu şekilde toplumun sahip olduğu temel değerleri tehdit etmeleri sebebiyle etiketlenirler.

Ayrımcılıkla ilişkili olan bir diğer kavram *Sosyal Dışlanma*'dır. Sosyal dışlanma en genel haliyle kişinin, olabildiğince toplumun dışına itilmesi olarak ifade edilebilir. Sosyal dışlanma, kişilerin ırkı, rengi, cinsiyeti, yaşı, sosyal sınıfı, eğitim düzeyi, dini, yaşam standardı ve giyim tarzıyla ilgili bağlantılı olabilir. Ayrımcılıkla ilişkili olan bu olgu aynı zamanda LGBTİ'lere, engellilere, etnik-dini azınlıklara, alkol-uyuşturucu madde kullananlara, yaşlılara ve/veya engellilere de uygulanabilmektedir. Toplumsal normlara herhangi bir nedenle uymadığı düşünülen kişi ya da gruplar doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bu olguya maruz kalabilmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ve/veya gruplar toplumda sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama bütünüyle entegre olmaktan engellenmiş olmaktadır (Young, 2000).

Ayrımcılığın başka bir biçimi de *Damgalama*'dır. Damgalama, bireyin içinde yaşadığı toplumun normal olarak düşünülenin dışında sayılması sebebiyle, diğerleri tarafından bireye saygınlığını azaltıcı atıflarda bulunulmasını ifade eder (Soygür ve Özalp, 2005). Damgalama, olumsuz inançlar ve önyargılarla birlikte alt yapısı oluşurken (Çam ve Bilge, 2007), etiketleme ile başlayan, ayrımcılık ve dışlamayla son bulan bir süreçtir (Taşkın, 2007). Damgalama kavramı temelde yara, iz, işaret anlamına gelmesine rağmen, toplumda 'kara leke' anlamında kullanılmaktadır. Kişi veya grup için utandırılması gereken, normalin dışında olarak kabul edilmezliğin bir göstergesi şeklinde değerlendirilmektedir. Bu şekilde damgalanan kişi ya da grubun farklı olduğunun altı çizilmiş olur ve olumsuz özellik atfedilir. Sonra da toplumdan uzaklaştırılır, yalıtılır ve yok edilmek için çaba harcanır veya yok olması için kendi kaderine terk edilir (Aker, Dündar ve Pekşen, 2007). Önyargı ve ayrımcılığın

hedefine damgalanan gruplar ve o grupları üyeleri yerleştirilir. Damga, bireysel bazda iki etmene dayanır; kontrol edilebilirlik ve gizlilik/görünürlük (Hogg ve Vaughan, 2007). Kontrol edilebilir damgalar kişisel tercihler olarak görülür ve sorumluluk kişiye atfedilir. (sigara tiryakiliği, obezite gibi). Kontrol edilemez damgalar ise kontrol edilebilir olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde tepkiyle karşılaşılır ve daha uç bir ayrımcılık pratiği örneğidir. Örneğin obezite kişi açısından kontrol edilemeyen bir durum olabilirken, diğerleri açısından durum kişinin kontrolü sağlayamamasından kaynaklı olduğu düşünülür. Görünür bir şekilde damgalamada ise birey, damganın tetiklediği kalıpyargı, önyargı ve tacizlerden kurtulabilmek amacıyla bir örtü bulamaz ve ayrımcı davranışın hedefi haline gelebilir. Gizlenebilir sosyal damgalar ise (bazı hastalıklar, ideolojiler, dinsel mezhepler ve eşcinsellik gibi) bireyin hedef olmaktan kaçınmasına imkan verir ve kişi çok tedbirli olma zorunluluğunu hisseder.

Ayrımcılıkla ilgili son kavram *Ötekileştirme*'dir. Ötekileştirme, mesafeli olunan ya da aidiyet grubunun dışında konumlandırılan hedef grup ile ilgili tutum, inanç, kanaat, imaj ve anlamlar, önyargı ve kalıpyargı gibi çeşitli bilişsel öğelerin bütünüdür ifade eder (Bayram, 2011). Bu bilişsel öğelerle, aidiyet grubu ile hedef grup (dış-grup) arasında her zaman çatışmalı ya da en azından gerilimli bir ilişki söz konusudur. Bu durum sosyal kimlik teorilerinde biz ve onlar şeklinde belirlenir. Biz ve onlar gerilimleri gruplar arasında önyargı ve kalıpyargılarla; dışlama, aşağılama, mesafeli tutma, reddetme, düşmanlık ve hatta yok etme şeklinde tepkilerle ortaya çıkar. Ancak bir grup, bir şekilde kimlik oluşturma sürecinde, diğer gruba ihtiyaç duyar ve kendini ona göre konumlandırır. Grubun biz olarak yüceltilmesi, diğer grubun onlar şeklinde alınması ve olumsuzlanmasını gerektirir. Bu olumsuzlamayla öteki'nin icadı veya ötekileştirme etkinliği ortaya çıkmış olur (Bezirgan Arar ve Bilgin, 2009).

Somay (2012), kişinin ayrımcılık kelimesini ilk kullanmaya başladığı andan itibaren aslında bir açmazla karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Çünkü ona göre fark aslında o kadar da olumsuz bir durum değildir. Daha kötü olabilecek durumun herkesin aynı olma halidir. Birbirinden fark'lı olmayan, rengi, şekli, inancı ve yaşantısı aynı üniteler, üniformalar kalabalığı olsaydık? Öte yandan fark'ın şöyle bir özelliği de vardır. Fark sadece fark'tan ibaret değildir ve mutlaka beraberinde

hiyerarşik bir ilişkiyi ve bir iktidar ilişkisini taşıyarak gelir. Bu da ayrımcılığın her türlü fark veya ötekilik ilişkisini bir hiyerarşi, iktidar sorununa evirilen kültürel/politik eğilimle ilişkili olduğunun altını çizmektedir. Kültürel/politik ortamın baskın grubun lehine olması durumunda, kişi ve/veya grup, dış-grupla arasında hiyerarşik bir fark'tan doğan üstünlük mücadelesine girerek, aidiyet hissettiği grubu kayırma eğilimi gösterebilir. Ait hissedilen grubu kayırma bilinçli olabileceği gibi bilinçsiz bir şekilde duygu, düşünce ve davranışla olabilir. Grubu kayırmanın aidiyet hissedilen grubun çıkar ya da üstünlük sağlama ve iç-grubun üstünlüğünü ifade yoluyla öz-değeri arttırmak gibi iki işlevi vardır (Scheepers, Doosje, Spears ve Manstead, 2006). Görüldüğü üzere 'fark' bir yönüyle çeşitliliği ve tek tip olmayı vurgularken diğer yandan da hiyerarşik bir eğilime de işaret edebilmektedir. Fark'ın kişi ve/veya gruplarca nasıl algılandığı ayrımcı davranışların üretimini etkilemektedir.

Pettigrew'e (1998) göre önyargı ve ayrımcılığın politik olarak doğru kabul edilmeyen ve bunun dile getirilmesinin hoş karşılanmayacağı (özellikle Avrupa'da) toplumlarda görülmediğini söylemek pek doğru değildir. Çünkü önyargı ve ayrımcılık farklı şekillerde kendini göstermekte ve daha sinsi bir hale bürünmüştür. Örneğin Almanya'da Türklere, Fransa'da Afrikalılara görünür önyargı kendini daha fazla gösterirken, İsveç, Norveç, Finlandiya, Hollanda gibi ülkelerde azınlıklara yönelik gizil önyargı olduğu düşünülebilir. Verkuyten, (2001) Almanların Türklerle ilgili kullandıkları ifadeleri araştırdığı çalışmada, Almanlar, Türklerin davranışları için aşırı denilebilecek örnekler belirtmişlerdir. Kültürel değerlere ters olan davranışlar üzerinde durmuşlardır ve Türklerin, sadece Almanların değil Türklerin de değerlerine ters düşen davranışlar içinde olduklarını ifade etmişlerdir.

1.6.2. Önyargı

Latince'deki *prae* (ön) ve *judicium* (yargı) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan önyargı genellikle bir tutuma işaret eder (akt; Allport, 1954). Önyargı, bir olay, insan, durum vb. konularda yeterli bir bilgi olmaksızın, kişinin diğerleri hakkında oluşturduğu kanı ve tutumdur (Kağıtçıbaşı, 2014). Brown (1995) önyargıyı, bir grubun üyelerine sırf mensup oldukları grup aidiyetleri nedeniyle aşağılayıcı

sosyal tutumlar veya bilişsel inançlarla yaklaşmak, onlarla ilgili olumsuz duygular beslemek ya da onlara yönelik düşmanca ve ayrımcı davranışlar sergilemek olarak tanımlamıştır. Bilgin (2003) ise önyargıyı peşin hüküm kavramıyla aynı anlamda kullanarak bir grubun üyelerine, grup aidiyetleri nedeniyle ve toptan gösterilen olumsuz tutumlar olarak ifade ederek, bu tutumların gerçeklikten bağımsız, peşin verilen bir hükmün sonucunda meydana geldiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Bilgin (1994) önyargının, bir yönüyle önceden ifade edilmiş, olgunlaşmamış kanıtlardan önce peşin hüküm verme olduğunu ve bir yönüyle de kişiden ziyade belli bir gruba yönelik olduğunu vurgulamıştır. Cüceloğlu, (2000) farklı bir perspektiften bakarak önyargının iki temel bileşeninin olduğunu ifade etmektedir. Bir grup ya da kişiye yönelik olumsuz duyguya sahip olmak ve insanları tanımadan, bir grubun üyesi gibi yargılamak. Böylece kişi, aynı koşullar içindeki iki kişiye farklı davranışlar geliştirerek ayrımcı bir eğilimin içinde bulunabilir. Kağtçıbaşı, (2014) insanların düşünüp akılcı kararlar vermek yerine kestirme yöntemler kullandıkları bir alan olarak önyargıları işaret etmektedir. Kişinin otomatik olarak elde edilen bilgiler, önyargıları oluşturmaktadır. Ona göre önyargılar, *gizil önyargılar* ve *görünür önyargılar* olarak ikiye ayrılır. Gizil önyargılar, sessiz, gizlenmiş ve kendini belli etmeyen önyargılardır. Görünür önyargılar ise, açık, saklamaya gerek görülmeyen, kontrolsüz ve dışavurumu kolay önyargılardır. Her ne kadar kuramcılar arasında bir fikir birliği olmasa da Allport, (1954) önyargının üç bileşenden oluştuğunu iddia etmektedir: *Bilişsel bileşen*, tutum nesnesine ilişkin inançlar, *duygusal bileşen*, tutum nesnesi ve genellikle olumsuz ancak onun sahip olduğu düşünülen niteliklere ilişkin güçlü duygular ve son olarak da *konatif bileşen* ise tutum nesnesine yönelik belli bir şekilde davranma niyetidir (ancak burada kastedilen durum davranışın kendisi değildir, belli bir tarzda davranma niyeti olarak tarif edilmektedir).

Göregenli, (2012) önyargının ayrımcılıkla ilişkili bir tutum olduğunu ifade etmiştir. Ona göre önyargıların, önyargıyla yaklaşılan kişi veya gruplarla en hafifinden fiziksel veya sosyal mesafe koyulmasına yol açtığını belirtmiştir. Sonuç olarak da önyargıların davranışa dönüşmesi ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır. Ayrımcılık temelde sosyal farklılaşmayı inşa etmeye yöneliktir ve en basit haliyle şu şekilde formüle edilebilir. Dış-grup üyelerine önyargılarla yaklaşılması sebebiyle iç-grup ve dış-grup ilişkisi zorlaşır veya imkansız hale gelir. Böylece dış-grup, fiziksel

ve/veya sosyal anlamda uzakta tutulur. Araya konulan bu fiziksel ve sosyal mesafe devam ettirilir. Önyargının tutumlarla ve ayrımcı davranışlarla olan ilişkisi LaPiere'in (1934) klasikleşmiş deneyinde açıkça ortaya konmaktadır. 1930'larda Amerikalılar arasında Asyalılara yönelik güçlü önyargılar bulunmaktaydı. LaPiere, önceden ziyaret ettikleri restoranlara bir mektup yollayarak Çinli bir grubu kabul edip etmeyeceklerini sordu. 81 restorandan 47'si cevap vermişti. Cevap verenlerin %92'si Çinli müşterileri kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Sadece %1'i müşterileri kabul edebileceklerini ifade etmişlerdir. Geri kalanlarsa şu an için bir şey söylemelerinin mümkün olmadığını, duruma bağlı şeklinde yanıt vermişlerdir.

Önyargı, beyazlar, erkekler, orta yaşlılar ve heteroseksüellere özgü bir olgu değildir. İnsanlar herhangi bir toplumsal grubu önyargının hedefine çekebilirler. Ancak bazı gruplar toplumsal hiyerarşi açısından aşağı bir konumda değerlendirilmiştir. Irk, etnisite, yaş, cinsiyet, fiziksel-ruhsal sağlık ve cinsel yönelim zemininde ayrıştırılmış gruplardır. Bu gruplar arasında yaş, cinsiyet ve ırkın kalıpyargı geliştirmesi açısından en yaygın ölçütlere sahip olduğu bildirilmiştir (Mackie, Hamilton, Susskin ve Rosselli, 1996). Örneğin Deaux ve LaFrance, (1998) tarihsel süreç içerisinde en çok kadınların cinsiyetçi uygulamalara maruz kalması nedeniyle, cinsiyetçilik üzerine yapılmış olan araştırmaların hemen hemen tamamına yakınının kadınlara uygulanan önyargı ve ayrımcı davranışlar üzerine odaklandığı belirtilmiştir. Klinik psikolog, psikiyatrist ve sosyal çalışmacıdan oluşan 79 kişilik bir gruptan sağlıklı olgun ve sosyal açıdan yeterli bir kadın, bir erkek ve bir yetişkinin tanımlanması istenen bir çalışmada, bu meslek grubundaki kadın ve erkekler, sağlıklı bir erkek ile sağlıklı bir yetişkini neredeyse aynı şekilde (yeterlilik zemininde) nitelendirmişlerdir. Kadın ise klasik argümanlar zemininde (itaatkar, görünüşüne önem veren, tez canlı vs.) nitelendirilmiştir (Broverman, Broverman, Clarkson, Rosencrantz ve Vogel, 1970).

Önyargı bazen kendini doğrudan, otomatik bilişlerde gösterebilir. Duncan (1976), bu durumu yaptığı bir deneyde ortaya koymuştur. Tamamı beyaz öğrencilerden oluşan bir gruba, beyaz ve siyah bir adam arasında gerçekleşen bir konuşmayı canlı olarak izletmiştir. Konuşma adamlardan birinin diğerini itmesiyle başlamış ve sonra bu konuşma tartışmaya dönüşmüştür. İtme davranışı beyaz adam tarafından yapıldığında öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bunun bir şaka olduğu

ifade ederken, öğrencilerin sadece %13'ü bunu bir şiddet davranışı olarak belirtmiştir. Ancak itme davranışı siyah adam tarafından yapıldığında ise bu sefer öğrencilerin %73'ü bunun bir şiddet davranışı olduğunu ifade etmişlerdir.

Hogg ve Vaughan (2007), önyargı ve ayrımcı pratiklerin farklı şekillerde kendini gösterdiğini ifade etmişlerdir: *Yardım etmeye yanaşmamak*; dezavantajlı bireylerin konumlarını iyileştirmek için onların harcadıkları çabalara yardımcı olmamayı etkin veya edilgin bir şekilde reddetmektedir. Bu da dezavantajlı grupların konumlarını sürdürmeleri anlamına gelir. Böylesine stratejiler; kişiler tarafından (örneğin etnik azınlıklara ev kiralamamak), kurumlar tarafından (doğum yapan bir kadına esnek çalışma fırsatı vermemek veya kadının işini diğer çalışanlar arasında paylaştırma konusunda isteksiz davranmak), veya toplum tarafından (yeni baba olanlara doğum iznini öngören yasalara karşı çıkmak), benimsenebilir. *Tokenizm (Numunecilik)*; azınlık gruplarına yönelik küçük ve önemsiz olumlu davranışları ifade eder. Kadın ya da engelli kotasını doldurmak için işe almak buna örnek gösterilebilir. Chacko, (1982) sembolik olarak işe almanın bireylerin özsaygıları konusunda zedeleyici sonuçlar yarattığını bildirmiştir. Tokenizmin aşırı düzeyde olması, ayrımcı davranışın tersi yönde işleminde sebep olur. Kişi önyargılı olduğu gruba, yardımı abartma eğiliminde olabilir. Böyle bir davranış biçiminin kısa süreli yararlı etkileri olduğu düşünülebilir. Ancak bu durumun uzun vadede kök salmış önyargıları azaltmada bir rolü olduğu bildirilmemiştir. Tokenizm, iki farklı sonuç doğurabilecek bir eğilimdir. Önyargıları gizlemede etkili bir yol olmakla birlikte kişinin eşitlikçi görünme isteğini veya dezavantajlı gruplara yönelik samimi hayranlığın veya saygının yansıması da olabilir (Gaertner ve Dovidio, 1996). *Sosyal Damga*; damgalanmış bireyler, bir sosyal ortamda değersiz olarak görülen bir sosyal kimliği işaretleyen nitelik ve özelliklere sahip (veya öyle olduğu düşünülen) kişilerdir ve damga, görünür sebepler nedeniyle varlığını sürdürür (Crocker, Major ve Steele, 1988). Irk, toplumsal cinsiyet ve obezite gibi görünür damgalar, kişilerin kendilerini kalıpyargı ve ayrımcılığın hedefi haline getirmekten kurtaramaz ve bu durum da kişinin açık bir şekilde damgalanmış bir grubun üyesi olarak önyargılı tutumlara maruz kalmayı kaçınılmaz kılar (Steele ve Aronson, 1995). Öte yandan damganın, başkaları tarafından değil, kişinin kendisi tarafından tercih edildiği inancı söz konusudur. Örneğin obezite, sigara tiryakiliği ve eşcinsellik kontrol edilebilir

damgalar olarak görülür ve bu yüzden kişiler tercihlerini bu yönde kullandıkları için sorumluluk kendilerine atfedilir (Hogg ve Vaughan, 2007).

Önyargı toplumsal davranışın şiddet davranışlarına sebep olan en yıkıcı taraflarından biri olabilir. Bunun sonucu olarak 6 milyon Avrupalı Yahudi ırkının yaratılması düşüncesiyle kıyıma uğramıştır. ABD'de ise Afrikalı Amerikalılara yönelik ırksal önyargılar şiddeti ve sürekliliği açısından kayda değerdir. Köle olarak Amerika'ya getirilen Afrikalılara mal olarak davranılmıştır. Afrikalı erkekler "çizgiden çıkmışlarsa" yargılanmalarına fırsat verilmeden linç uğramışlardır. Bindokuzyüzelli ve 1960'lı yıllardaki yurttaşlık haklarıyla resmi önyargı ve ayrımcı davranışlar sona ermiş ve onların hayatlarında iyileşmeler olmuş olsa da Afrikalı Amerikalılar için yoksulluk, barınma, eğitim olanakları vb. bir sorun olarak devam etmiştir. Buna karşın önyargılı tutumlara hedef olan tek azınlık grubu siyahlar olmamıştır. ABD'deki hemen hemen her etnik grup, önyargının kurbanı olmuştur. Dahası önyargının hedefinde sadece etnik ve ırksal gruplar yoktur. Örneğin tarihsel olarak eşcinsel erkek ve kadınlara yönelik heteroseksüel çoğunluk tarafından yoğun önyargısal tutumlar olmuştur. Ayrıca kilolu olanlar da olumsuz kalıpyargı ve önyargıların hedefi haline gelmişlerdir. Fiziksel ve zihinsel olarak yetersiz görülen yaşlılar da aynı hedefe oturtulmaktadırlar. ABD kaynaklı önyargı çalışmalarına bakıldığında büyük çoğunluğun Afrikalı Amerikalılar üzerine yapılan araştırmalar olduğu görülmektedir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007).

Önyargı, kişinin ait olduğu grup temelinde değerlendirilir. Bu değerlendirme duygusal bileşene dayalı, Bilgin'in (2003) belirtmiş olduğu üzere peşin hüküm vererek yapılır. Kişi bireysel özellikleri baz alarak değil grup temelinde değerlendirilir. Öte yandan etnik merkezîyetçilik iç-grubun, dış-gruplardan daha üstün özelliklere sahip olduğu inancına dayandırılarak yapılır. Böylesine bir değerlendirme, dış-grup üyeleri tanınmadan önce yapıldığı için, iç-grup üyeleri olumlu değerlendirilirken, dış-grup üyeleri olumsuz değerlendirilmiş olur (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Bunun da dış-gruplara yönelik ayrımcı davranışları anlama konusundaki açıklamayı kolaylaştırabileceği düşünülebilir. Ancak önyargıyı bireyin kişiliğinin bir sonucu olarak belirten psikodinamik yaklaşımlara göre, önyargı ve saldırganlık arasında bir ilişki vardır. Engellenmiş insanlar, saldırganlıklarını, mutsuzluklarının kaynağı olan gruplara yönlendirirler. Fakat kaygı, korku veya

ulaşılmazlık sebebiyle engellenme veya rahatsızlık oluşturan nedene saldırılamazsa, saldırganlık yön değiştirebilir. Örneğin ekonomik bir kriz sırasında işlerini kaybeden ya da kaybetme tehlikesi korkusunu yaşayan insanlar, engellenmiş hissedebilirler (Hovland ve Sears, 1940). Ancak bunun için muhatap alabilecekleri bir kişi yoktur ve bir günah keçisi ararlar. Türkiye'de son dönemlerde ekonomik durum ile ilgili kaygılar yaşayan insanlar, bu duruma sebep olarak gördükleri Suriyeli mültecileri kendilerine hedef olarak görebilmektedir. Günah keçisi olarak görülen Suriyelilerin işyerlerine ve kendilerine yönelik saldırıların olması bu görüşle uyumlu görülmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere önyargıyı bireyin kişiliğiyle ilişkilendiren psikodinamik yaklaşımlardan biri de Adorno ve arkadaşlarının (1950) ortaya attığı *Yetkeci Kişilik*'tir. Kurama göre yetkecilik düzeyi yüksek olan insanların aynı zamanda etnik merkezîyetçilik ve Yahudi düşmanlığı gibi önyargılara da sahip olduklarını belirtmişlerdir. Altemeyer, (1988) yetkeci kişilik kuramını geliştirerek, *Sağ Kanat Yetkeciliği* olarak adlandırdığı kuramına göre, sağ kanat yetkeciliği ile dezavantajlı gruplara (etnik azınlıklar, eşcinseller, evsizler, AIDS'liler vb.) yönelik ayrımcılık arasında yüksek bir korelasyon vardır. Sağ kanat yetkeciliğinin, siyasal muhafazakarlar arasında olduğu düşünülmüş, bunun nedeni olarak da iktidara karşı çıkmak ve eleştirmek yerine iktidarı desteklemek eğilimi şeklinde açıklamıştır.

Önyargının ortaya çıkmasına yol açan bir diğer faktör de grupların birbirleriyle rekabetidir. Baskın olan gruplar, sahip oldukları ayrıcalıklı konumlarını korumak, dezavantajlı gruplar da eşitsiz olduğunu düşündükleri konumlarını ortadan kaldırmak için çaba sarf ederler. Böyle bir rekabet gruplar arasında bir çatışmaya zemin hazırlar. Dolayısıyla önyargılar da bu çatışma sonucunda ortaya çıkar. Bu çatışmayı elen alan *Gerçekçi Çatışma Kuramı*'na göre Sherif, (1966) önyargının kısıtlı kaynaklar ve güç için gruplararası rekabetin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu belirtmiştir. *Görelî Yoksunluk Kuramı*'na göre ise gruplar, mutlak bir yoksunluktan ziyade bir grubun diğer gruplara kıyasla görelî mahrumiyeti çatışmaya zemin hazırlar. Böylesine bir algı dezavantajlı grubun, avantajlı gruba yönelik karşıt duygular geliştirmesine ve şiddete yol açabilir (Sears ve McConahay, 1973). Bobo, (1999) diğerlerine göre daha avantajlı olan grupların "grup konumu" üzerine yoğunlaştığını vurgulamıştır ve bu avantajlı grupların, sahip oldukları ayrıcalıkları,

dezavantajlı gruplar tarafından kaynaklanan tehditlere karşı korunmak için çalıştıklarını belirtmiştir. Avantajlı gruplar, grup konumu duygusu 4 bileşeni içerir: a) baskın grubun üstünlüğüne inanma b) dezavantajlı gruplara mensup olan kişilerin farklı ve yabancı olarak algılanması, c) ayrıcalıklı kaynaklar üzerinde hak iddia etme, d) dezavantajlı gruplar, ayrıcalıklı kaynaklar üzerinde hak iddia ettiklerinde yaşanan tehdit duygusu. Bu bağlamda siyahlara özel bir yardım sağlamayı öngören yasalara, beyazların siyahlardan daha fazla karşı çıkması buna örnek gösterilebilir (Bobo, 2000). Devine ve Elliot'un (1995) çalışmalarında, siyahların tembel olduklarına yönelik kalıpyargısal tutumlar bu görüşün bilişsel temelleriyle uyumludur.

İnsanların, grupların, devletlerin vs. en temelde eşit olmadığı, adeta doğal bir hiyerarşi içinde olduğu yönündeki yerleşik inançlara değinen *Sosyal Baskınlık Kuramı*'na göre, sosyal baskınlık yöneliminin düzeyi insanların katı bir şekilde hiyerarşik bir toplumu desteklemede farklılıklar gösterdiğini ifade eder (Sidanius ve Pratto, 1999). Sosyal baskınlık yöneliminin, baskın grupların üyeleri arasında etnik önyargıların anlaşılmasında güçlü bir etkisi olduğu bildirilmektedir (Pratto ve ark., 2006).

1.6.3. Kalıpyargı (Stereotip)

Kalıpyargılar, dış-gruplara yönelik düşmanlığın bilişsel bileşenini oluşturur. Kalıpyargı (Stereotip), Yunancadan gelen *stereos* (katı, devamlı) ve *typos* (tip, karakter), İngilizcede ise “stereotype” (kalıpyargı veya basma-kalıp) anlamına karşılık gelen bu terim, ilk olarak gazeteci ve yazar Walter Lippmann tarafından kullanılmıştır (akt. Hogg ve Vaughan, 2007). Lippmann, gözlemlerinden yola çıkarak insanların birbirlerini kategorilere ayırdıklarını ve bireyleri bu kategorilerin yansıması olarak gördüklerini fark etmiştir.. Böylece Lippman, kalıpyargıları, kişinin ya da grubun, diğer grup üyeleri hakkında “zihindeki resimler” olarak tanımlamıştır. Göregenli, (2012) kalıpyargıların bir obje ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran ve karar verme süreçlerinde kolaylık sağlayan, önceden oluşturulan çeşitli izlenimler ve atıflar bütünü olarak oluşturulan imgeler şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca kalıpyargıların, sosyal gerçekliğin kabaca şematize edilmesi ve insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerinin biçimlendirilmesi işlevi gördüğünün altını çizmiştir.

Kalıpyargılar, önyargının gruplara yönelik genelgeçer, şablonvari inançları barındıran bilişsel ögesidir (Paker, 2012) ve söz konusu grubun üyelerine, aşırı genellenmiş inançlar bütünüdür. Kadınların matematikten anlamaması, sarışınların aptal, soğuk ülkelerin insanlarının soğuk olduğu gibi ifadeler buna örnek verilebilir (Demirtaş Madran, 2012). Peki kalıpyargıların her zaman için doğru olduğu söylenebilir mi? Örneğin ABD'de suç işlemeye eğilim, sosyal yardım alma oranı Afrikalı Amerikalılarda görece daha yüksektir. Ancak gruplarla ilgili katı kalıpyargıların küçük de olsa doğruluk payı olsa bile, çoğunlukla büyük yanlışlık içerir. Çünkü aynı gruba mensup olmaları dışında belki de birbirinden çok farklı özelliklere sahip olan insanlara ilişkin aşırı bir genellemeyi içerirler ve bu yönüyle de yıkıcı sonuçlar doğurabilecek bir potansiyeli barındırırlar. Bu bakımdan gruplara ilişkin kalıpyargılar, özellikle çok olumlu ve çok olumsuz bazı özellikler abartılı denebilecek şekilde vurgulanır ve grup içindeki değişkenlik azaltılmış olur (Fiske, 1998). Öte yandan Wilson (1996), olumlu görünen kalıpyargıların gerçekten bir övgü taşımayıp, gizil bir önyargıyı taşıyabildiğini iddia etmiştir. Çünkü olumlu görünen kalıpyargıların aslında söz konusu grubun üyelerini sınırlandırabildiğine dikkat çekmiştir..

Kalıpyargılarla ilgili araştırmaların önemli bir çoğunluğu, kalıpyargılara sahip insanların bu yargıları nasıl oluşturduğunu anlamaya yöneliktir (Taylor, Peplau ve Sears, 2007). Bu düşüncüyü anlamak için yapılan bir çalışmada, 6. sınıf öğrencilerine birisinin ötekinden pasta istediği ve koridorda birine çarptığı şeklinde iki çocuk arasında geçen ve bir ressamın çizdiği iki resim verilmiştir. Öğrencilere verilen resimlerdeki çocukların resimleri sistematik şekilde değiştirilmiştir. Sonra da öğrencilerden resimlerde ne olmuş olabileceğiyle ilgili bir öykü anlatmaları istenmiştir. Çocukların ikisinin siyah olduğu kartlarda geçen olayın, çocuklardan ikisinin de beyaz olduğu kartlarda geçen olaydan çok daha kötü ve tehdit içerikli olduğu belirtilmiştir. Muhtemelen bu durum siyahların beyazlara oranla daha şiddet eğilimli olduğu kalıpyargısıyla uyumluydu (Sagar ve Schofield,1980).

Kalıpyargılar ile kendini gerçekleştiren kehanet arasında bir ilişki olduğu düşünülmüş ve bu iki olgu arasındaki ilişki araştırılmaya değer görülmüştür. Bu da kalıpyargıların hedefine oturtulan insanların, bundan nasıl etkilendiğini anlamakla mümkündür. Bir grubun üyelerinin nasıl davranmaları ve nasıl olmaları gerektiğine

ilişkin beklentiler geliştirildiğinde bu süreç devreye girer. Kalıpyargılar, hedef grubun ve üyelerinin ne tür nitelikleri olabileceği ve ne tür davranışlar sergilemeleri gerektiğine yönelik beklentilerin temelini oluşturur (Demirtaş Madran, 2012) Bununla ilgili klasikleşmiş bir çalışmanın bulguları dikkat çekicidir. İlkokul öğrencilerinden oluşan bir gruba IQ testi uygulanmış ve öğretmenlere testin sonuçlarına bakarak gelecek vaat eden 20 öğrencinin ismi verilmiştir. Ancak ilginç olan bu 20 öğrenci rastgele seçilmişti ve diğer öğrencilerden zeka düzeyi açısından bir farkı yoktu. Öğretmenler seçildiğini düşündüğü 20 öğrenci dışında kalan öğrencileri ilgisiz, meraksız, mutsuz olarak nitelemişlerdir. Böylece öğretmenler bu iki grupla ilgili kalıpyargısal beklentiler geliştirmişlerdir. Öğrencilerin aldıkları notlar da bu beklentilerle uyumlu olmuştur. Araştırmacılar birinci yılın sonunda, ikinci yılın başında ve sonunda yaptıkları IQ değerlendirmesinde, gelecek vaat eden öğrencilerin zeka düzeylerinde diğer öğrencilere oranla belirgin bir ilerleme görülmüştür (Rosenthal ve Jacobson, 1968). Steele ve Aronson (1995) insanların ait oldukları gruba yönelik en yaygın kalıpyargıların farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Onlara göre kişiler, kalıpyargılara göre değerlendiriliyor olduklarını ve bu olumsuz kalıpyargıyı adeta doğrular bir şekilde davranabildiklerini ama aynı zamanda davranışlarının bu kalıpyargıyı doğrulayabileceği kaygısını/tehdidini yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bunu da *kalıpyargı tehdidi* olarak tanımlamışlardır. Bunu da yaptıkları bir çalışmada ortaya koymuşlardır. Beyaz ve siyah öğrencilerden oluşan bir gruba iki farklı test verilmiş, birinde testin akademik yetenek testi, diğerinde ise laboratuvar alıştırması olacağı söylenmiştir. Öğrencilerden ırksal kalıpyargılarla ilişkili farkındalığı değerlendirmek amacıyla tasarlanmış bir testi tamamlamaları istenmiştir. Örneğin _ce veya _erior gibi bir bölümü eksik bırakılmış kelimeleri tamamlamışlardır. Zihinsel yeteneği ölçen zor bir testten geçecekleri beklentisi oluşturulan siyahi öğrenciler beyaz öğrencilere oranla daha çok ırkla ilişkili kelimeler (race- ırk, inferior-alt) oluşturmuşlardır. Akademik yetenekleri aynı olmasına rağmen siyah öğrenciler, beyaz öğrencilerden bu testte daha başarısız olmuşlardır.

Kalıpyargılar cinsiyet farklılığı ile de ilişkilidir ve literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Greenglass, (1991) cinsiyetle ilişkili kalıpyargıların bu kadar etkili olmasının sebeplerinden biri olarak, rol dağılımlarının toplumsal cinsiyete göre

yapılmış olduğuna dikkat çekmektedir. Kadınların hemşire, sekreter, öğretmen, bakıcı; erkeklerin ise avukat, mühendis, muhasebeci, üst düzey yönetici gibi. Bazı meslekler kadın mesleği olarak etiketlenmiş ve daha az saygı görmektedir. Bu düşünceyi araştırmak isteyen Eagly ve Steffen, (1984) kadın ve erkek öğrencilerden cinsiyete yönelik kalıpyargısal boyutlar temelinde; ev işleriyle uğraşan bir kişi veya tam zamanlı dışarıda çalışan bir kişi şeklinde betimledikleri hayali bir kadın veya bir erkeği derecelendirmeleri istenmiştir. Üçüncü bir koşulda ise bu kişinin yaptığı işe ilişkin herhangi bir bilgi verilmemiştir. Cinsiyetten bağımsız olarak ev işlerinde çalışan kişiye, dışarıda çalışan kişiden daha fazla feminen atıflar yapıldığı görülmüştür. Hogg ve Vaughan, (2007) böyle bir durumun iki yönlü bir sonucu olabileceğini belirtmişlerdir. Bazı roller cinsiyete göre belirlenmiş olabilir ancak kadınlar erkeklere ait olduğu düşünülen rollere girdikçe bu rollerle ilişkili kalıpyargılarda bir değişme olabilir. Öte yandan erkeklere ait olduğu düşünülen roller giderek kadınların eline geçerse, o rolün değerinde bir düşüş olabilir.

Yukarı bahsedilen kuramların ve araştırmaların ışığında aşağıdaki denenceler geliştirilmiştir. Hipotezlerin bu şekilde oluşturulmasının nedeni daha önce yapılan araştırmalar incelenmiş ve geliştirilen hipotezlerin bu doğrultuda olduğu görülmüştür. Buna göre;

1. Kürt ve Arap etnik grubuna ait katılımcıların algılanan ayrımcılık düzeyi Türk etnik grubuna ait katılımcılara göre fazladır.
2. Sosyal temas arttıkça sosyal baskınlık düzeyi azalır.
 - a. Türklerle Kürtler arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal baskınlık düzeyi azalır.
 - b. Türklerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal baskınlık düzeyi azalır.
 - c. Kürtlerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal baskınlık düzeyi azalır.
3. Sosyal temas arttıkça algılanan ayrımcılık azalır.
 - a. Türklerle Kürtler arasındaki sosyal temas arttıkça algılanan ayrımcılık azalır.

- b.** Türklerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça algılanan ayrımcılık azalır.
 - c.** Kürtlerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça algılanan ayrımcılık azalır.
- 4.** Sosyal temas arttıkça kolektif benlik değeri düzeyi artar.
- a.** Türklerle Kürtler arasındaki sosyal temas arttıkça kolektif benlik değeri düzeyi artar
 - b.** Türklerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça kolektif benlik değeri düzeyi artar
 - c.** Kürtlerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça kolektif benlik değeri düzeyi artar
- 5.** Gruplar arası temas düzeyi arttıkça gruplar birbirine yaklaşır; sosyal mesafe azalır.
- a.** Türklerle Kürtler arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal mesafe azalır.
 - b.** Türklerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal mesafe azalır.
 - c.** Kürtlerle Araplar arasındaki sosyal temas arttıkça sosyal mesafe azalır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmada kullanılan ölçekler katılımcılar tarafından internet üzerinden doldurulduğu için araştırmanın örneklemini Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan toplamda 289 kişi oluşturmuştur. Katılımcıların 149'u kadın (%51,6), 140'ı erkektir (%48,4); 115'i evli (%39,8), 158'i bekar (%54,7), 16'sı boşanmış/duldur. Eğitim durumu bakımından, 25'i ortaokul/lise (%8,7), 40'ı üniversite/yüksek okul öğrencisi (%13,8), 126'sı üniversite/yüksek okul mezunu (%43,6), 40'ı lisansüstü öğrencisi (%13,8), 58'i lisansüstü mezunudur (%20,1). Hayatınızın çoğunu hangi bölgede geçirdiniz sorusuna verilen cevaplarda; 72'si Akdeniz Bölgesi (%24,9), 24'ü Doğu Anadolu Bölgesi (%8,3), 32'si Ege Bölgesi (%11,1), 35'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%12,1), 32'si İç Anadolu Bölgesi (%11,1), 4'ü Karadeniz Bölgesi (%1,4), 84'ü Marmara Bölgesi (%29,1) ve 6'sı diğer (%2,1) olmak üzere cevaplar dağılmıştır.

Çocukluğunda evinde Türkçe dışında bir dil konuşuluyor mu sorusuna 127'si (%43,9) hayır, 162'si (%56,1) evet demiştir. Evet diyenler arasında 73'ü (%25,3) Kürtçe, 17'si (%5,9) Zazaca, 72'si (%24,9) Zazaca konuşulduğunu belirtmiş olup, 12 kişi de (%4,2) diğer dillerin konuşulduğunu belirtmiştir. Kendini etnik ve/veya kültürel açıdan Türk olarak tanımlayanların sayısı 143 (%49,5), Kürt olarak tanımlayanlar 75 (%26,0), Arap olarak tanımlayanlar ise 58 (%20,1) olup, diğer etnik grupları seçenler 13 (%4,5) kişidir.

Katılımcıların yaşları 17 ile 62 arasında olup, yaş ortalamasının da 32,18 (ss = 8, 10) olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Katılımcıların Çeşitli Demografik Bilgileri

Cinsiyet	N	Yüzde
Kadın	149	51,56
Erkek	140	48,4
Medeni durumu	N	Yüzde
Evli	115	39,8
Bekar	158	54,7

Boşanmış/dul	16	5,5
Eğitim durumu	N	Yüzde
Ortaokul/lise	25	8,7
Üniversite/yüksek okul öğrencisi	40	13,8
Üniversite/yüksek okul mezunu	126	43,6
Lisansüstü öğrencisi	40	13,8
Lisansüstü mezunu	58	20,1
Çocuklukta Türkçe dışında konuşulan dil	N	Yüzde
Hayır	127	43,9
Kürtçe	73	25,3
Arapça	72	24,9
Zazaca	17	5,9
Diğer	12	4,2
Hayatın çoğunda yaşanılan bölge	N	Yüzde
Akdeniz Bölgesi	72	24,9
Doğu Anadolu Bölgesi	24	8,3
Ege Bölgesi	32	11,1
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	35	12,1
İç Anadolu Bölgesi	32	11,1
Karadeniz Bölgesi	4	1,4
Marmara Bölgesi	84	29,1
Diğer	6	2,1
Etnik/kültürel açıdan aidiyet hissedilen grup	N	Yüzde
Türk	143	49,5
Kürt	75	26,0
Arap	58	20,1
Diğer	13	4,5
Politik yönelim (medyan=3, N=289)		
Dinsel yönelim (medyan=3, N=289)		

2.2. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda katılımcılardan cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kendi hayatlarını ve ailelerinin hayatlarının çoğunu hangi coğrafi bölgede geçirdikleri, çocukken yaşamlarını sürdürdükleri evde Türkçe dışında bir dil konuşulup konuşulmadığı (yanıt evet ise hangi dil(ler) olduğu), kendilerini etnik ve/veya kültürel açıdan hangi grubun bir mensubu olarak tanımladıkları, siyasal açıdan kendilerini nerede gördüklerini ve dini açıdan kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin demografik bilgiler istenmiştir. Söz konusu formun bir örneği Ek 1’de verilmiştir.

2.3. Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği

Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği, Baysu (2007) tarafından Luhtanen ve Crocker (1992) ile Crocker ve Luhtanen'den (1990) Türkçeye uyarlanmıştır ve Sosyal Kimlik

Kuramı temelinde kişinin, bir grubun üyesi olarak hem kendisini hem de üyesi olduğu grubu (iç-grup), diğer gruplar (dış-grup) arasında nasıl gördüğünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçek özgün formunda onaltı maddelik dört boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. 1) üyelik benlik değeri, 2) kişisel benlik değeri, 3) genel benlik değeri ve 4) kimlik benlik değeri olmak üzere dört faktörden oluşmaktadır. *Üyelik faktörü*, grubun üyesi olmaya yönelik kişinin tutumlarını; *kişisel benlik değeri alt boyutu*, kişinin bir grup üyeliğine ilişkin tutumlarını; *Genel benlik değeri*, üye olmayanlar tarafından kişinin ait olduğunu hissettiği grubu nasıl ele aldıklarına ilişkin algılamalarını; *Kimlik benlik değeri alt boyutu* ise grup üyeliğinin kişinin kimliğine ilişkin katkılarının nasıl olduğuna yönelik tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Baysu (2007) tarafından Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği, etnik özdeşleşmenin temel göstergeleri olarak kabul edilen bilişsel ve duyuşsal bileşenleri ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Etnik özdeşleşmenin bilişsel bileşenini ölçmek için Luhtanen ve Crocker'ın (1992) "Kolektif Kimliğin Önemi" (Importance of Identity Scale) adlı ölçeğinden beş madde, etnik özdeşleşmenin duyuşsal bileşenini ölçmek için de Crocker ve Luhtanen'in (1990) geliştirdiği "Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği" (Collective Self-Esteem Scale) ölçeğinden sekiz madde Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği'nden uyarlanan sekiz madde kişinin etnik grup aidiyetini değerlendirdiği dört maddelik "Bireysel Kolektif Benlik Saygısı" (Private Collective Self-Esteem) ve diğerlerinin kişinin etnik grubunu nasıl değerlendirdiğine dair algısını ölçen dört maddelik "Genel Kolektif Benlik Saygısı" (Public Collective Self-Esteem) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği toplam olarak 13 maddeden oluşmakta ve her madde "kesinlikle katılmıyorum" (1) ile "kesinlikle katılıyorum" (7) arasında değişen Likert tipi yedi dereceli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçekte 9., 10., 11., 12., ve 13. maddeler tersine çevrilerek puanlanmaktadır.

Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği'nin, Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanması sırasında yapı geçerliliği analizleri sonucunda birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Ölçeğin, kuramsal beklentiler doğrultusunda beklenen üç faktörlü yapıyı sağlamaması nedeniyle Baysu, (2007) Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği'nin sadece ilk boyutu olan "Kolektif Kimliğin Önemi" alt ölçeğini kendi çalışmasında

kullanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .74 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada her bir etnik grup için elde edilen Cronbach alfa değerleri; Türkler için .91, Kürtler için .80 ve Araplar için .84 olarak hesaplanmıştır.

Çoymak, (2009) toplumsal ve etnik gruplarla yaptığı çalışmada, Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanmış olan ölçeğin maddelerini yaptığı araştırmasının amacı doğrultusunda etnik gruplara uyarlamıştır. Bizim çalışmamızda da ölçek maddelerinin Çoymak (2009) tarafından Baysu'nun (2007) çalışmasından alınarak Türk, Kürt ve Arap etnik gruplara uyarlanan ifadeleri kullanılmıştır. Söz konusu formun bir örneği Ek 2'de verilmiştir.

2.4. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Sidanius ve arkadaşları (1994) tarafından, Sosyal Baskınlık Kuramı'nın temelini oluşturduğu kabul edilen sosyal baskınlık yönelimini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği toplamda 16 maddeden oluşmaktadır ve her madde katılımcılar tarafından “çok yanlış” (1) ve “çok doğru” (7) arasında değişen likert tipi yedi dereceli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan sekiz madde (2., 4., 7., 9., 10., 12., 14. ve 15. maddeler) ters bir şekilde kodlanarak puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 16-112 ranjında değişmektedir. Ölçekten yüksek düzeyde puan alınması "yüksek sosyal baskınlık yönelimini", düşük düzeyde puanlar alınması ise "düşük sosyal baskınlık yönelimini" ifade etmektedir.

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Karaçanta (2002) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve yapılan faktör analizi sonucunda özgün formuna benzer şekilde tek faktör yapısı göstermiştir. Ölçeğin özgün formunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89 bulunmuştur. Karaçanta'nın (2002) Türkçeye uyarlamış olduğu formunda Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Karaçanta (2002) tarafından yapılan analizler sonucunda Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeğinin test-tekrar test korelasyonu ise .86 bulunmuştur. Bu çalışmada her bir etnik grup için elde edilen Cronbach alfa değerleri; Türkler için .51, Kürtler için .37 ve Araplar için .46 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu formun bir örneği Ek 3'te verilmiştir.

2.5. Sosyal Temas Ölçeği

Sosyal Temas Ölçeği, Islam ve Hewstone (1993) tarafından Hindistan’da yaşayan Müslüman ve Hinduların sosyal temasını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Akbaş (2010) tarafından Türkler ve Kürtler arasındaki sosyal teması ölçmek amacıyla Türkçeye uyarlanmıştır. Sosyal Temas Ölçeği Akbaş (2010) tarafından Türkçeye uyarlanırken, ifadeler araştırmacının araştırmasına uygun olacak şekilde gruplar Aleviler-Sünniler şeklinde değiştirilmiştir. Bu çalışmada ise Akbaş (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçekteki "Alevilerle/Sünnilerle" şeklindeki ifadeler araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından "Türklerle/Kürtlerle/Araplarla" olarak değiştirilmiştir. Sosyal Temas Ölçeği sosyal temasın sıklığını (quantitative aspect) ve niteliğini (qualitative aspect) ölçmek amacıyla iki alt testten oluşmaktadır. Ölçeğin, Sosyal Temasın Sıklığı alt testinde iki grup arasındaki sosyal temasın ne sıklıkla gerçekleştirildiğinin ölçülmesi hedeflenmektedir. Sosyal Temasın Niteliği alt testinde ise iki grup arasında gerçekleşen sosyal temasın niteliği ile ilgili sorular yer almaktadır. Ölçeğin her iki alt testinde de beşer adet soru bulunmaktadır. Ölçekte yer alan altıncı madde ise ters kodlanarak hesaplanmaktadır. Sosyal Temas Ölçeği’nin “Temas’ın Sıklığı” alt testinde her madde katılımcılar tarafından “hiç” (1) ile “her zaman” (5) arasında değişen likert tipi beş dereceli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Yüksek düzeyde puan alınması durumu, diğer etnik grupla daha sık gerçekleşen sosyal teması gösterirken; düşük düzeyde puan diğer etnik grupla daha seyrek gerçekleşen sosyal teması ifade etmektedir. Sosyal Temas Ölçeği’nin “Temas’ın Niteliği” alt testinde ise her madde soruya uygun olacak şekilde katılımcılar tarafından -kesinlikle eşit değil” (1) ile “kesinlikle eşit” (5)- arasında değişen likert tipi beş dereceli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonucunda ölçekten yüksek düzeyde puan alınması daha nitelikli sosyal teması ifade ederken, düşük düzeyde puan alınması sosyal temas niteliğinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin açıkladığı varyans % 62.2, Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise her alt ölçek için .83 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada üç etnik grup yer almaktadır. Bu sebeple daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak her grup bir değil iki grubu

değerlendirecek şekilde ölçekler hazırlanmıştır. Her bir grup için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa değerleri; Türkler için .86, Kürtler için .86 ve Araplar için .87 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu formun bir örneği Ek 4'te verilmiştir.

2.6. Algılanan Ayrımcılık Ölçeği

Ruggiero ve Taylor (1995) tarafından geliştirilen Algılanan Ayrımcılık Ölçeği kişilerin bireysel ve kolektif olarak ayrımcılığa uğrayıp uğramadıklarına dair algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Algılanan Ayrımcılık Ölçeği, “Algılanan Bireysel Ayrımcılık” (Perceived Individual Discrimination) ve Algılanan Kolektif Ayrımcılık” (Perceived Group Discrimination) olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Baysu (2007) tarafından yapılmış olup, Algılanan Bireysel Ayrımcılık ve Algılanan Kolektif Ayrımcılık alt ölçekleri dörder adet maddeden oluşmaktadır. Çoymak (2009) tarafından Algılanan Kolektif Ayrımcılık alt ölçeklerine iki madde (Etnik grubunuz oturdukları mahallelerde ayrımcılık yaşarlar mı?-Etnik grubunuz kendi kültürünü yaşarken ayrımcılık yaşar mı?) eklenmiştir. Bu çalışmada ise Çoymak (2009) tarafından oluşturulan ve Akbaş (2010) tarafından Aleviler ve Sünnilerle yapılan çalışmaya uyarlanan Algılanan Ayrımcılık Ölçeği formu kullanılmıştır. Türk, Kürt ve Arap etnik gruplarının hem kendi gruplarına hem de diğer gruplara yönelik ayrımcılık algılarını belirlemek amacıyla maddeler hem Türk hem Kürt hem de Arap etnik grupları için ayrı ayrı oluşturulmuştur.

Algılanan bireysel ayrımcılık alt ölçeğinde toplam on iki madde yer almaktadır ve bu maddelerin dördü Türk etnik grubuna, dördü Kürt etnik grubuna, diğer dört madde ise Arap etnik grubuna yönelik bireysel ayrımcılık algısını ölçmeyi hedeflemektedir. Algılanan Kolektif Ayrımcılık alt ölçeğinde ise on sekiz madde bulunmaktadır. Altısı Türk etnik grubuna, altısı Kürt etnik grubuna, diğer altı madde ise Arap etnik grubuna yönelik kolektif ayrımcılık algısını saptamayı hedeflemektedir. Her madde katılımcılar tarafından “asla” (1) ve “daima” (5) arasında değişen likert tipi beş dereceli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde ayrımcılık algısını, düşük puanlar ise düşük düzeyde ayrımcılık algısını ifade etmektedir.

Baysu (2007) tarafından ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenebilmesi amacıyla yapılan faktör analizi sonucunda Algılanan Ayrımcılık Ölçeği iki faktörlü bir yapı göstermiştir. Bireysel ayrımcılık algısını saptayan maddeler birinci faktöre, kolektif ayrımcılık algısını ölçen maddeler de ikinci faktöre yerleşmiştir. İki faktörlü yapı toplam varyansın % 56'sını açıklamaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık puanını hesaplamak amacıyla yapılan analiz sonucunda ise Algılanan Bireysel Ayrımcılık alt Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .85, Algılanan Kolektif Ayrımcılık alt Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı da .73 hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise her bir etnik grup için Algılanan Ayrımcılık Bireysel ve Kolektif alt ölçekleri için elde edilen Cronbach alfa değerleri sırasıyla şöyledir: Türkler .82 ve .91; Kürtler .88 ve .97; Araplar .88 ve .97'dir. Söz konusu formun bir örneği Ek 5'te verilmiştir.

2.7. Sosyal Mesafe Ölçeği

Bogardus (1925) tarafından toplumsal grupların, birbirlerini algılanan yakınlık derecesi (komşuluk, arkadaşlık, evlilik) ile değerlendirme ve onaylamasına işaret eden sosyal mesafe kavramı ortaya atılmıştır. Bogardus'un (1925) sosyal mesafeye ilişkin tanımlamalarından yola çıkarak Güler (2013) tarafından ölçek maddeleri oluşturulmuştur. Sosyal Mesafe Ölçeği farklı din, etnik köken ve ırktan gelen insanların diğer gruplardan (dış-grup) olan kişi ya da kişilerle komşuluk etme, arkadaş olma ya da evlenme gibi konularda ne düzeyde kabul gördüğünü ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin söz konusu özellikleri ne düzeyde ölçebildiğini anlamak amacıyla geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır.

Sosyal Mesafe Ölçeği toplam sekiz maddeden oluşmaktadır ve katılımcılar tarafından her bir maddede belirtilen ifadeyi likert tipi beş dereceli bir ölçek üzerinde “Kesinlikle katılmıyorum”, “Kısmen katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Kısmen katılıyorum” ve “Tamamen katılıyorum” seçeneklerinden kendisini en iyi temsil eden ifadenin belirtilmesi istenmiştir.

Sosyal Mesafe Ölçeği'nin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .90'dır. Ölçeğin yapı geçerliği anlamak için faktör analizi yapılmış ve yapılan analiz sonucunda faktör analizinin yapılabileceği görülmüştür. Temel Bileşenler analizine göre özdeğeri 1'den büyük olan ve toplam varyansın %60'ını açıklayan tek boyutlu faktör

elde edilmiştir. Ölçekten yüksek düzeyde puan almak diğer etnik gruplardan olanlarla yakın mesafede bulunmayı ifade ederken, düşük düzeyde puan almak ise uzak mesafede bulunmayı göstermektedir. Her bir grup için bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa değerleri; Türkler için .97, Kürtler için .96 ve Araplar için .96 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu formun bir örneği Ek 6'da verilmiştir.

2.8. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmanın veri toplama süreci 2015 Ekim ayında başlayıp 2018 Kasım ayında bitmiştir. Araştırmada kullanılan ölçekler www.surveey.com isimli internet sitesine yüklenmiş ve internet linki halinde, çeşitli sosyal paylaşım siteleri de kullanılarak mümkün olduğunca çok farklı şehirde yaşayan kişilere ulaştırılmıştır. Belirtilen şekilde ulaşılan katılımcılara veri toplama araçlarını doldurmaya başlamadan önce, çalışmanın kim tarafından ve kimin öncülüğünde yapıldığı, üniversite ve enstitü adı verilerek başlanmıştır. Çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve istenilmesi durumunda ölçekleri doldurmayı yarıda bırakabileceklerine dair bir onam formu sunulmuştur. Katılımcılar tarafından doldurulan ölçekler ortalama 15-20 dakika sürmüştür.

Ölçekler bütün katılımcılara doldurulması zorunlu maddeler olması sebebiyle aynı sırada verilmiştir. Ölçekler 289 kişi tarafından, Demografik Bilgi Ölçeği, Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Baskınlık yönelimi Ölçeği, Sosyal Temas Ölçeği, Algılanan Ayrımcılık Ölçeği ve Sosyal Mesafe Ölçeği olacak şekilde doldurulmuştur. Veri toplama işleminde sonra tüm veriler, SPSS 22.0 İstatistik paket programında gerekli olduğu düşünülen analizlere tabi tutulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Etnik Gruplara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular

Yalnızca algılanan ayrımcılık düzeyi bakımından gruplar arası farklılığa dair hipotez geliştirilmiş olmasına rağmen, araştırmanın diğer değişkenleri açısından da etnik gruplar arasındaki farklara bakılmıştır.

Türk katılımcılardan elde edilen veriler, Kürtlere ve Araplara yönelik cevaplar şeklinde ilişkili gruplar t testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 2. Türklerin Kürtlere ve Araplara Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları

Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe	143	3.84	1.11	1.48	142	.141
Araplara Yönelik Sosyal Mesafe	143	3.65	1.23			
Kürtlere Yönelik Sosyal Temas	143	2.91	.95	6.65	142	.000
Araplara Yönelik Sosyal Temas	143	2.29	.55			
Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	143	2.95	.73	-.13	142	.900
Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	143	2.96	.81			
Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	143	3.05	.94	.51	142	.610
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	143	2.99	1.05			

Tablo 2’deki bulgular incelendiğinde, Türklerin Kürtlere ve Araplara yönelik sosyal mesafe, bireysel ayrımcılık ve kolektif ayrımcılık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir. Fakat Türklerin Kürtlere ve Araplara yönelik sosyal temas puanlarında Kürtler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilmiştir [(Sosyal Mesafe: $t_{142}=1.48$, $p=.141$); (Sosyal Temas: $t_{142}=-6.65$, $p=.000$); (Bireysel Ayrımcılık: $t_{142}=-.13$, $p=.900$); (Kolektif Ayrımcılık: $t_{142}=.51$, $p=.610$)].

Kürt katılımcılardan elde edilen veriler, Türklere ve Araplara yönelik cevaplar şeklinde ilişkili gruplar t testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kürtlerin Türklere ve Araplara Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları

Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Türklere Yönelik Sosyal Mesafe	75	4.01	.90	.88	74	.384
Araplara Yönelik Sosyal Mesafe	75	3.90	.90			
Türklere Yönelik Sosyal Temas	75	3.26	.93	9.03	74	.000
Araplara Yönelik Sosyal Temas	75	2.37	.45			
Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	75	2.11	.63	-3.00	74	.004
Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	75	2.45	.59			
Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	75	2.10	.78	-1.38	74	.171
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	75	2.28	.81			

Tablo 2'deki bulgular incelendiğinde, Kürtlerin Türklere ve Araplara yönelik sosyal mesafe ve kolektif ayrımcılık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir. Fakat Kürtlerin Türklere ve Araplara yönelik sosyal temas puanlarında Türkler lehine ve bireysel ayrımcılık puanlarında ise Araplar lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilmiştir [(Sosyal Mesafe: $t_{74}=.88$, $p=.384$); (Sosyal Temas: $t_{74}=-9.03$, $p=.000$); (Bireysel Ayrımcılık: $t_{74}=-3.00$, $p=.004$); (Kolektif Ayrımcılık: $t_{74}=-1.38$, $p=.171$)].

Arap katılımcıların test puanlarına dair yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, Bireysel Ayrımcılık ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında İlişkili Gruplar t Testi Sonuçları

Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	t	Sd	p
Türklere Yönelik Sosyal Mesafe	58	4.10	.76	-.29	57	.771
Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe	58	4.15	.76			
Türklere Yönelik Sosyal Temas	58	3.54	.65	8.73	57	.000
Kürtlere Yönelik Sosyal Temas	58	2.56	.47			
Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	58	2.53	.56	.04	57	.968

Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	58	2.53	.63			
Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	58	2.48	.62	.60	57	.548
Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	58	2.39	.95			

Tablo 3'teki bulgular incelendiğinde, Arapların Türklere ve Kürtlere yönelik sosyal mesafe, bireysel ayrımcılık ve kolektif ayrımcılık puanlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilememiştir. Fakat Arapların Türklere ve Kürtlere yönelik sosyal temas puanlarında Türkler lehine anlamlı düzeyde bir farklılaşma tespit edilmiştir [(Sosyal Mesafe: $t_{57}=-.29$, $p=.771$); (Sosyal Temas: $t_{57}=8.73$, $p=.000$); (Bireysel Ayrımcılık: $t_{57}=.04$, $p=.968$); (Kolektif Ayrımcılık: $t_{57}=.60$, $p=.548$)].

Sonuç olarak Türkler, Kürt ve Arap etnik gruplarına yönelik ayrımcılık belirtmemişlerdir. Kürtler ise Arapların bireysel ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir. Araplarda ise diğer etnik grupların ayrımcılığına dair bir farklılık bulunmamıştır. Dolayısıyla birinci hipotezin kısmi düzeyde doğrulandığı söylenebilir.

3.2. Katılımcıların Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırma hipotezlerine yanıt bulabilmek için *Sosyal Mesafe Ölçeği*, *Sosyal Temas Ölçeği*, *Algılanan Ayrımcılık Ölçeği*, *Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği* ve *Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği* üç etnik gruba da uygulanmıştır.

Elde edilen veriler doğrultusunda, Türk katılımcıların puanları arasındaki ilişki düzeyini belirleyebilmek için Pearson korelasyon analizi yapılmış ve ortaya çıkan bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Türklerin Kürtlere ve Araplara Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe	r	1	.054	-.157	-.013	.020	.055	-.013	.099	-.039	.051
	p		.523	.061	.878	.808	.513	.875	.239	.645	.548
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
2. Araplara Yönelik Sosyal	r	.054	1	.134	.026	-.035	-.129	.034	-.174*	.043	-.006
	p	.523		.111	.759	.680	.125	.691	.038	.612	.940
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143

Mesafe											
3. Kürtlere Yönelik Sosyal Temas	r	-	.134	1	-	-.060	.007	-.050	-.028	.116	.004
	p	.157	.111		.833	.473	.939	.551	.743	.168	.963
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
4. Araplara Yönelik Sosyal Temas	r	-	.026	-	1	-.123	.043	-.027	.143	.061	.122
	p	.013	.759	.833		.143	.609	.747	.088	.471	.147
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
5. Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	.020	-.035	-	-	1	.007	.685**	.024	-	-.043
	p	.808	.680	.473	.143		.935	.000	.778	.000	.612
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
6. Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	.055	-.129	.007	.043	.007	1	-.030	.708**	-.132	-.055
	p	.513	.125	.939	.609	.935		.720	.000	.115	.511
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
7. Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	-	.034	-	-	.685**	-.030	1	-.048	-	.048
	p	.013	.691	.050	.027	.000	.720		.567	.253**	.569
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
8. Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	.099	-.174*	-	.143	.024	.708**	-.048	1	-.152	-.002
	p	.239	.038	.743	.088	.778	.000	.567		.070	.978
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
9. Kolektif Benlik	r	-	.043	.116	.061	-	-.132	-	-.152	1	.180**
	p	.039	.612	.168	.471	.389**	.115	.002	.070		.002
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143
10. Sosyal Baskınlık	r	.051	-.006	.004	.122	-.043	-.055	.048	-.002	.180**	1
	p	.548	.940	.963	.147	.612	.511	.569	.978	.002	
	n	143	143	143	143	143	143	143	143	143	143

Türklerden elde edilen bütün değişkenlere dair korelasyon analizleri yapılmış olmasına rağmen sadece hipotezleştirilmiş ilişkilerin sonuçlarından bahsedilecektir. Tablo 5'te görüldüğü üzere, Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ve kolektif benlik saygısı puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [(Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık: $r=.685^{**}$, $p=.000$); (Kolektif Benlik Saygısı: $r=-.389^{**}$, $p=.000$)].

Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ve kolektif benlik saygısı puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur [(Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık: $r=.685^{**}$, $p=.000$); (Kolektif Benlik Saygısı: $r=-.253^{**}$, $p=.002$)].

Türklerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile Araplara yönelik kolektif ayrımcılık puanı ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. [$r=.708^{**}$, $p=.000$].

Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Araplara yönelik sosyal mesafe puanı ile .05 düzeyinde ve Araplara yönelik bireysel ayrımcılık puanında ise .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [(Araplara Yönelik Sosyal Mesafe: $r=-.174^*$, $p=.038$); (Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık: $r=.708^{**}$, $p=.000$)]. Sonuç olarak 2., 3., 4. ve 5. hipotezlerin a basamaklarının doğrulanmadığı söylenebilir.

Kürt katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda, Kürt katılımcıların puanları arasındaki ilişki düzeyini belirleyebilmek için Pearson korelasyon analizleri yapılmış ve ortaya çıkan bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kürtlerin Türklere ve Araplara Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Türklere Yönelik Sosyal Mesafe	r	1	.094	.222	.008	.053	-.071	-.049	.017	-.018	-.076
	p		.422	.056	.946	.649	.545	.676	.883	.881	.516
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2. Araplara Yönelik Sosyal Mesafe	r	.094	1	-.015	-.032	-.133	.148	-.108	.053	.156	-.123
	p	.422		.901	.786	.257	.206	.357	.652	.182	.292
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
3. Türklere Yönelik Sosyal Temas	r	.222	-	1	.401**	-.015	.272*	.128	.078	.184	-.094
	p	.056	.901		.000	.898	.018	.275	.507	.113	.424
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
4. Araplara Yönelik Sosyal Temas	r	.008	-	.401**	1	.089	.181	.245*	.140	-.035	-.085
	p	.946	.032	.000		.448	.120	.034	.232	.764	.470
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
5. Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	.053	-	-.015	.089	1	-.289*	.545**	-.049	-.255*	-.020
	p	.649	.133	.898	.448		.012	.000	.676	.027	.862
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
6. Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	-	.148	.272*	.181	-.289*	1	-.130	.506**	.124	-.030
	p	.071	.206	.018	.120	.012		.268	.000	.288	.797
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
7. Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	-	-	.128	.245*	.545**	-.130	1	-.055	-.079	-.156
	p	.049	.108	.275	.034	.000	.268		.642	.500	.183
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
8. Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	.017	.053	.078	.140	-.049	.506**	-.055	1	.007	-.055
	p	.883	.652	.507	.232	.676	.000	.642		.950	.637

Yönelik Kolektif Ayrımcılık	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
9. Kolektif Benlik	r	-	.156	.184	-.035	-.255*	.124	-.079	.007	1	.180**
	p	.018									
	n	.881	.182	.113	.764	.027	.288	.500	.950		.002
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
10. Sosyal Baskınlık	r	-		-.094	-.085	-.020	-.030	-.156	-.055	.180**	1
	p	.076	.123								
	n	.516	.292	.424	.470	.862	.797	.183	.637	.002	
	n	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75

Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile Araplara yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile kolektif benlik saygısı puanları arasında .05 düzeyinde ve Türklere yönelik kolektif ayrımcılık puanları arasında ise .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [(Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık: $r=-.289^*$, $p=.012$); (Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık: $r=.545^{**}$, $p=.000$); (Kolektif Benlik Saygısı: $r=-.255^*$, $p=.027$)].

Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Araplara yönelik sosyal temas puanları ile .05 düzeyinde ve Türklere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir [(Araplara Yönelik Sosyal Temas: $r=.245^*$, $p=.034$); (Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık: $r=.545^{**}$, $p=.000$)].

Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile Türklere yönelik sosyal temas puanları ile Türklere yönelik bireysel ayrımcılık puanları arasında .05 düzeyinde ve Araplara yönelik kolektif ayrımcılık puanları arasında ise .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur [(Türklere Yönelik Sosyal Temas: $r=.272^*$, $p=.018$); (Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık: $r=-.289^*$, $p=.012$); (Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık: $r=.506^{**}$, $p=.000$)].

Kürtlerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Araplara yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [$r=.506^{**}$, $p=.000$]. Sonuç olarak 2. ve 4. hipotez doğrulanmamıştır ancak 3. ve 5. hipotezlerin "b" basamağındaki hipotezlerin kısmi düzeyde doğrulandığı söylenebilir.

Arap katılımcıların puanları arasındaki ilişki düzeyini belirleyebilmek için Pearson korelasyon analizleri yapılmış ve ortaya çıkan bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Puanlarında Korelasyon Analizi Sonuçları

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Türklere Yönelik Sosyal Mesafe	r	1	-.112	-.040	-.061	.153	.007	.101	.091	.130	.035
	p		.401	.767	.648	.251	.961	.451	.498	.329	.796
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
2. Kürtlere Yönelik Sosyal Mesafe	r	-.112	1	.133	-.236	.066	-.054	-.145	.157	.060	-.009
	p	.401		.319	.075	.622	.687	.276	.239	.653	.949
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
3. Türklere Yönelik Sosyal Temas	r	-.040	.133	1	-.136	.038	-.178	-.220	-.127	-.242	.030
	p	.767	.319		.307	.777	.181	.098	.342	.067	.823
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
4. Kürtlere Yönelik Sosyal Temas	r	-.061	-.236	-.136	1	.090	.087	.058	.003	.138	-.018
	p	.648	.075	.307		.502	.515	.663	.982	.303	.895
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
5. Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	.153	.066	.038	.090	1	.070	.654**	-.058	-.093	-.017
	p	.251	.622	.777	.502		.600	.000	.668	.487	.900
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
6. Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	r	.007	-.054	-.178	.087	.070	1	.230	.634**	-.080	.088
	p	.961	.687	.181	.515	.600		.083	.000	.551	.512
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
7. Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	.101	-.145	-.220	.058	.654**	.230	1	-.046	.026	-.066
	p	.451	.276	.098	.663	.000	.083		.731	.846	.621
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
8. Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	r	.091	.157	-.127	.003	-.058	.634**	-.046	1	-.029	.032
	p	.498	.239	.342	.982	.668	.000	.731		.829	.810
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
9. Kolektif Benlik	r	.130	.060	-.242	.138	-.093	-.080	.026	-.029	1	.180**
	p	.329	.653	.067	.303	.487	.551	.846	.829		.002
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58
10. Sosyal Baskınlık	r	.035	-.009	.030	-.018	-.017	.088	-.066	.032	.180**	1
	p	.796	.949	.823	.895	.900	.512	.621	.810	.002	
	n	58	58	58	58	58	58	58	58	58	58

Tablo 7’de görüldüğü üzere, Arapların Türklere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile Türklere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [$r=.654^{**}$, $p=.000$].

Arapların Türklere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Türklere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir [$r=.654^{**}$, $p=.000$].

Arapların Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık puanlarında; Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur [$r=.634^{**}$, $p=.000$].

Arapların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık puanları ile Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık puanları ile .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir [$r=.634^{**}$, $p=.000$]. Sonuç olarak 2., 3., 4. ve 5. hipotezlerin doğrulanmadığı söylenebilir.

3.3. Regresyon Analizine Yönelik Bulgular

Herhangi bir hipotez geliştirilmemiş olmasına rağmen etnik grupların algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılık puanlarına dair regresyon analizleri yapılmıştır.

Bu bağlamda, Türk katılımcıların Kürtler ve Araplar için algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılık puanları ile ilişkisi tespit edilen değişkenler regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık puanlarına ilişkin bulgular Tablo 8’de ve Araplara ilişkin bulgular ise Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. Türklerin Kürtlere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

	Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
		β	Std. Hata	β		
Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	1.34	.15		8.85	.000
	Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.53	.05	.69	11.15	.000
	Sabit	4.04	.23		17.93	.000
	Kolektif Benlik Saygısı	-.24	.05	-.39	-5.01	.000
Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	.43	.24		1.80	.074
	Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.89	.08	.69	11.15	.000
	Sabit	3.97	.31		12.96	.000
	Kolektif Benlik Saygısı	-.20	.07	-.25	-3.11	.002

Tablo 8’de görüldüğü üzere, Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,141)}=124.33$; $p=.000$]. Buradan,

Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin %47 oranında Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı söylenebilir. [$t=11.15$; $p=.000$]. Ayrıca, Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini de .685 birim artırmaktadır.

Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur [$F_{(1,141)}=25.13$; $p=.000$]. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin %15 oranında Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=-5.01$; $p=.000$]. Ayrıca, Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .389 birim arttırdığı görülmüştür.

Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki etmiştir. [$F_{(1,141)}=124.33$; $p=.000$]. Buradan, Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %47 oranında Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıklamaktadır [$t=11.15$; $p=.000$]. Ayrıca, Türklerin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .685 birim artırmaktadır.

Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur [$F_{(1,141)}=9.68$; $p=.002$]. Buna göre, Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin %6 oranında Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=-3.11$; $p=.002$]. Ayrıca, Türklerin kolektif benlik saygısı düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .253 birim düzeyinde artırdığı kaydedilmiştir.

Tablo 9. Türklerin Araplara Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
	β	Std. Hata	β		

Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	1.28	.15	.71	8.59	.000
	Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.56	.05		11.91	.000
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	3.51	.26	-.17	11.30	.000
	Araplara Yönelik Sosyal Mesafe	-.14	.07		-2.10	.038
	Sabit	.35	.23	.71	1.52	.131
	Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.89	.08		11.91	.000

Tablo 9’da görüldüğü üzere, Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,141)}=141.77$; $p=.000$]. Buradan, Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin %50 oranında Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=11.91$; $p=.000$]. Ayrıca, Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .708 birim artırmaktadır.

Türklerin Araplara yönelik sosyal mesafe düzeylerinin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur [$F_{(1,141)}=4.40$; $p=.038$]. Bu bulgular ışığında, Türklerin Araplara yönelik sosyal mesafe düzeylerinin %3 oranında Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı söylenebilir [$t=-2.10$; $p=.038$]. Ayrıca, Türklerin Araplara yönelik sosyal mesafe düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .174 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Türklerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir [$F_{(1,141)}=141.77$; $p=.000$] ve Türklerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %3 oranında Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini yordamaktadır [$t=11.91$; $p=.000$]. Türklerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .708 birim artırmaktadır.

Bu bölümde, Kürt katılımcıların Türklere ve Araplar için algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılık puanları ile ilişkisi tespit edilen değişkenler regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık puanlarına ilişkin bulgular Tablo 9’da ve Araplara ilişkin bulgular ise Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Kürtlerin Türklere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

	Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
		β	Std. Hata	β		
Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	2.87	.30		9.46	.000
	Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	-.31	.12	-.30	-2.58	.012
	Sabit	1.19	.18		6.75	.000
	Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.44	.08	.55	5.55	.000
	Sabit	2.84	.33		5.86	.000
	Kolektif Benlik Saygısı	-.16	.07	-.26	-2.26	.027
Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	1.08	.48		2.24	.028
	Araplara Yönelik Sosyal Temas	.43	.20	.25	2.16	.034
	Sabit	.67	.27		2.49	.015
	Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.68	.12	.55	5.55	.000

Tablo 10’deki bulgulara incelendiğinde, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,73)}=2.44$; $p=.012$]. Buradan, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %8 oranında Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=-2.58$; $p=.012$]. Ayrıca, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .289 birim artırmaktadır.

Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği bulunmuştur [$F_{(1,73)}=30.78$; $p=.000$]. Bu sonuçlardan yola çıkarak, Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin %8 oranında Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı, [$t=5.55$; $p=.000$]. ve Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .545 birim artırdığı görülmüştür.

Kürtlerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir sonuç çıkmıştır [$F_{(1,73)}=5.09$; $p=.027$]. Buna göre, Kürtlerin kolektif benlik saygısı düzeylerinin %7 oranında Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı [$t=-2.26$; $p=.027$] ayrıca, Kürtlerin kolektif benlik saygısı düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .255 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Kürtlerin Araplara yönelik sosyal temas düzeylerinin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki etmiştir [$F_{(1,73)}=4.64$; $p=.034$]. Buradan, Kürtlerin Araplara yönelik sosyal temas düzeylerinin %6 oranında Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı söylenebilir [$t=2.16$; $p=.034$]. Bunun da, Kürtlerin Araplara yönelik sosyal temas düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .245 birim artırdığı bulgulanmıştır.

Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,73)}=30.78$; $p=.000$]. Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %30 oranında Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=5.55$; $p=.000$]. Ayrıca, Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .545 birim artırmaktadır.

Tablo 11. Kürtlerin Araplara Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
	β	Std. Hata	β		
Sabit	1.89	.24		7.85	.000
Türklere Yönelik Sosyal Temas	.17	.07	.27	2.41	.018
Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	3.01	.23	13.15	.000
	Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	-.27	.10	-2.58	.012
	Sabit	1.61	.18	9.11	.000
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.37	.07	5.01	.000
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	.57	.35	1.64	.106
	Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.70	.14	5.01	.000

Tablo 10'daki bulgularda görüldüğü üzere, Kürtlerin Türklere yönelik sosyal temas düzeylerinin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu bulgulanmıştır [$F_{(1,73)}=5.82$; $p=.018$]. Buna göre, Kürtlerin Türklere yönelik sosyal temas düzeylerinin %7 oranında Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı söylenebilir [$t=2.41$; $p=.018$]. Ayrıca, Kürtlerin Türklere yönelik sosyal temas düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .272 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeyleri ile Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş [$F_{(1,73)}=6.63$; $p=.012$] ve Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %7 oranında Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı görülmüştür [$t=-2.58$; $p=.012$]. Bunun da, Kürtlerin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .289 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Kürtlerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,73)}=25.08$; $p=.000$]. Buradan, Kürtlerin Araplara yönelik kolektif

ayrımcılık düzeylerinin %26 oranında Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=5.01$; $p=.000$]. Ayrıca, Kürtlerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .506 birim artırmaktadır.

Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur [$F_{(1,73)}=25.08$; $p=.000$]. Bu bulgular doğrultusunda, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %26 oranında Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=5.01$; $p=.000$]. Ayrıca, Kürtlerin Araplara yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlerin Araplara yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .506 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Bu bölümde ise Arap katılımcıların Türkler ve Kürtler için algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılık puanları ile ilişkisi tespit edilen değişkenler regresyon analizi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda Arapların Türklere yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık puanlarına ilişkin bulgular Tablo 12’de ve Kürtlere ilişkin bulgular ise Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 12. Arapların Türklere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

	Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
		β	Std. Hata	β		
Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	1.08	.23		4.68	.000
	Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.56	.09	.65	6.47	.000
Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	.63	.29		2.15	.036
	Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.73	.11	.65	6.47	.000

Tablo 12 incelendiğinde, Arapların Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,56)}=41.83$; $p=.000$]. Buradan, Arapların Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin %43 oranında Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı anlaşılmaktadır [$t=6.47$; $p=.000$].

Ayrıca, Arapların Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .654 birim artırmaktadır.

Arapların Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği bulunmuştur [$F_{(1,56)}=41.83$; $p=.000$]. Buna göre, Arapların Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin %43 oranında Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı söylenebilir [$t=6.47$; $p=.000$]. Ayrıca, Arapların Türklere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Türklere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .654 birim artırdığı kaydedilmiştir.

Tablo 13. Arapların Kürtlere Yönelik Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Puanlarında Regresyon Analizi Sonuçları

	Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p
		β	Std. Hata	β		
Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	Sabit	1.52	.18	.63	8.63	.000
	Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	.42	.07		6.13	.000
Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık	Sabit	-.02	.41	.63	-.05	.957
	Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık	.95	.16		6.13	.000

Tablo 12’de görüldüğü üzere, Arapların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği bulgulanmıştır [$F_{(1,56)}=37.57$; $p=.000$]. Buradan yola çıkılarak, Arapların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerinin % .40 oranında Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini açıkladığı ifade edilebilir [$t=6.13$; $p=.000$]. Ayrıca, Arapların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerini .634 birim artırdığı söylenebilir.

Son olarak Arapların Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etki ettiği tespit edilmiştir [$F_{(1,56)}=37.57$; $p=.000$]. Buna bağlı olarak, Arapların Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerinin % .40 oranında Kürtlere yönelik

kolektif ayrımcılık düzeylerini açıkladığı görülmüştür [$t=6.13$; $p=.000$]. Ayrıca, Arapların Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık düzeylerindeki 1 birimlik artış, Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık düzeylerini .634 birim artırdığı kaydedilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye birbirinden çok farklı etnik grubu barındıran bir ülkedir. Durum böyle olunca hem ülkemiz hem de bu yapıya sahip dünyanın diğer ülkeleri için genelde sosyal bilimler özelde de sosyal psikoloji için birbirinden çok farklı çalışma alanları ve konuları ortaya çıkmaktadır. Etnik gruba aidiyet kişinin hem kendi grubuna hem de diğer gruplara yönelik çeşitli düşünceler üretmesine, davranışlar sergilemesine ve birtakım pozisyonlar inşa etmesine yol açmaktadır. Bu süreç içinde kişi kendi etnik grubuna ve diğer etnik gruplara yönelik farklı bilişler üretmektedir. Bu inşa süreci kişinin içinde bulunduğu toplumsal yapı, coğrafya, din, politik sistem vs. yanı sıra kişinin yaşı, cinsiyeti, cinsel yönelimi, eğitimi gibi faktörler tarafından etkilenmektedir. Bu durumda kişi kendisi ve diğerleri ile ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç duyar ve kendisini etkileyen bu faktörlerin ne olduğuylla ilgili çeşitli açıklamalara gereksinim duyar. Bunların açıklamaların başında kişinin " kim" olduğunu tanımlayan özelliklerin toplamı olarak düşünülebilecek sosyal kimliği gelir..

Tajfel (1981) insanların toplumsal gruplara üye olmaları sebebiyle sosyal kimliklerin ortaya çıktığını söyler. Turner (1999) sosyal kimliğin bireyin benlik imajlarını etkilediğini ifade etmiştir. Bireyin ait olduğu grup ve bu grubun üyesi olmanın getirdiği olumlu ve olumsuz duygular sosyal kimliğin niteliğini belirlerken, bireyin davranışlarına da yansımaktadır. Aynı gruba ait bireyler aynı sosyal kimliğe sahip olmaları sebebiyle, hem iç hem de dış grup üyeleriyle benzer ilişkiler geliştirirler. Bu çalışmanın konusu Türk, Kürt ve Arap etnik gruplarına mensup bireylerin önyargı ve ayrımcılığa ilişkin pratikleri, tutumları ve birbirleriyle ilişki düzeyleri Sosyal Kimlik Kuramı temelinde yapılmıştır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, bu çalışmada, kendini Türk, Kürt ve Arap etnik kimliğine mensup olarak tanımlayan bireylerin kolektif benlik saygısı, sosyal baskınlık yönelimi, sosyal temas ve sosyal mesafe düzeyleri üzerinden algıladıkları ayrımcılık açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu bölümde ise çalışmanın amaçları ve hipotezleri doğrultusunda yapılan istatistiksel

analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular daha önce yapılan çalışmalar ışığında tartışılacaktır.

4.1. Katılımcıların Etnik Gruplara Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular Tartışılması

Araştırmanın temelini oluşturan sorulara cevap aramak ve hipotezlerin desteklenip desteklenmediğini anlamak amacıyla katılımcılara Kolektif Benlik Saygısı Ölçeği, Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği, Sosyal Temas Ölçeği, Sosyal Mesafe Ölçeği ve Algılanan Ayrımcılık Ölçeği uygulanmıştır. Bu ölçeklerden Türk katılımcılardan elde edilen veriler, Kürtlere ve Araplara; Kürt katılımcılardan elde edilen veriler, Türklere ve Araplara; Arap katılımcılardan elde edilen veriler, Türklere ve Kürtlere yönelik cevaplar şeklinde, ilişkili gruplar t testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Türkler ve Araplar kendileri dışındaki etnik gruplara yönelik ayrımcılık algılarının olmadığını ifade etmelerine karşın Kürtler sadece Araplara yönelik ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir. Burada iki nokta dikkati çekmektedir. Birincisi Arapların sayıca diğer etnik gruplardan az olmasına rağmen Kürtlerin ayrımcılığına ilişkin herhangi bir görüş belirtmemeleridir. Bu, Araplar açısından hem Kürtlerin hem de sayıca daha fazla olan Türklerin aynı düzeyde konumlandırıldıklarını görmek açısından dikkat çekicidir. Bu sonuç Türkiye'de Türk ve Kürt etnik gruplar üzerine yapılmış olan çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu görünmemektedir (Bkz. Güler, 2013 ve Şen, 2014). İkinci nokta ise Kürtlerin azınlık grubu olan Araplara yönelik ayrımcılık belirtmeleri de hem çalışmanın belirtilen hipoteziyle hem de literatürdeki çalışmalarla uyumludur (Bkz. Akbaş, 2010; Çelik ve Yüce Tar, 2015; Çoymak, 2009). Türkiye'de ayrımcılık ve azınlık grupları üzerine yapılmış çalışmalar incelendiğinde araştırmaların genelde iki farklı etnik grubu aldığı görülmüştür. İleride yapılacak çalışmaların çoklu etnik grupların dahil edilerek yapılabileceği düşünülmektedir.

4.2. Katılımcıların Puanları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulguların Tartışılması

4.2.1. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Algılanan ayrımcılık ölçeğinin bireysel ve kolektif ayrımcılık alt ölçekleri ile diğer ölçekler arasında korelasyon analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda her üç etnik gruba mensup katılımcılarda bireysel ayrımcılık algılayanların aynı zamanda kolektif ayrımcılık algısına da sahip olduğu görülmüştür. Kürtler diğer gruplara kıyasla hem bireysel hem de kolektif ayrımcılık algısını daha fazla belirtirken, Türkler ise en az ayrımcılık algısına sahip etnik grup çıkmıştır. Tajfel ve Turner'e (1979) göre gruplararası karşılaştırmalar sırasında kişiler kendi gruplarının olumlu özelliklerini ve gruplarına yönelik olumsuz tutumları abartma eğilimindedirler. Ayrıca Kürtlerin diğer gruplara kıyasla daha fazla ayrımcılık algılamaları Kürtlerin kendi grubuyla özdeşleşme düzeyiyle açıklanabilir. Yani kişi etnik grup aidiyeti nedeniyle maruz kaldığını düşündüğü ayrımcılığa, kendisiyle aynı gruba mensup olan kişilerin de kendisinininkine benzer bir ayrımcılığa maruz kaldıkları şeklinde açıklanabilir. Sosyal Kimlik Kuramı'nın, dezavantajlı durumdaki grupların daha fazla ayrımcılık algıladıkları yönündeki görüşleriyle örtüşmektedir. Bu bulgular literatürdeki benzer çalışmaların sonuçlarıyla da tutarlılık göstermektedir (Akbaş, 2010; Dion ve Kawakami, 1996; Johnson ve Lecci, 2003). Düzeyleri farklı da olsa her etnik grubun etnik grup aidiyeti nedeniyle ayrımcılık algılaması üzerinde durulması ciddi bir sorundur. Tüm etnik grupların Türkiye'de homojen bir şekilde dağılmadığı bilinmektedir. Örneğin İzmir'de yaşayan bir Kürt azınlık olurken, Diyarbakır'da yaşayan bir Türk de aynı şekilde azınlık konumunda olacaktır. Ülkenin toplam nüfusu dikkate alındığında Türk etnik grubunun sayıca fazlalığı ayrımcılık algısına sahip olmamayı garantilememektedir. Sonuç olarak her ne kadar özellikle siyasiler arasında sıkça "kardeşlik" vurgusu yapılsa da hemen herkesin konuyla ilgili bir sorun yaşadığı göze çarpmaktadır. Öte yandan tüm etnik gruplar arasında böyle bir kabulün olması bu sorunun varlığı konusunda ortaklaştıkları şeklinde de yorumlanabilir.

4.2.2. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Kolektif Benlik Saygısı Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Bir davranış için en temel motivasyon kaynağı kişinin öz değerini arttırma ve koruma çabasıdır. Bu motivasyon kaynağı gruplar arası algı ve davranışları açıklama konusunda temel öneme sahiptir (Long ve Spears, 1998). Tajfel ve Turner (1986) Sosyal Kimlik Kuramının, kişilerin olumlu bir benlik değeri kendi grupları lehinde yanlılık sergilediklerini öne sürerken Abrams ve Hogg (1988) ayrımcılığın olumlu bir kimlik edinmek amacıyla benlik değerini arttırdığı ve olumlu bir kimlik edinmek için düşük benlik değerine sahip olan kişilerin ayrımcı davranışlarda bulunduklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada ayrımcılık ve kolektif benlik değeri arasında yapılan korelasyon analizinde Türklerde ve Kürtlerde hem bireysel hem de kolektif ayrımcılıkla kolektif benlik saygısı arasında kısmi düzeyde negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Arap'larda ise söz konusu değişkenler arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Hem Türk hem de Kürt etnik grubuna mensup kişiler, kolektif benlik saygısı artarken, algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılığın düştüğünü ifade etmişlerdir. Crocker ve arkadaşlarının (1993) kolektif benlik saygısının önyargı ve ayrımcılık üzerindeki etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında gruplar arası ilişkilerin benlik saygısına olumlu bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

4.2.3. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Baskınlık Yönelimi Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Sosyal Baskınlık Kuramına göre sosyal açıdan avantajlı konumdaki gruplar mevcut konumlarını devam ettirebilmek için daha yüksek düzeyde sosyal baskınlık yönelimine gösterirler. Yüksek statülü gruplar sahip oldukları olumlu sosyal değeri korumak ve sürdürmek amacıyla mevcut hiyerarşik yapıyı sürdürmek isterler (Sidanius ve Pratto, 1999). Bu çalışmada elde edilen bulgular literatürle tutarlı değildir (Bkz. Karaçanta, 2002; Pratto ve arkadaşları 2000; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994). Algılanan bireysel ve kolektif ayrımcılık ile sosyal baskınlık yönelimi arasındaki ilişki üç etnik grupta da anlamlı bulunmamıştır.

Sosyal baskınlık yönelimi yapılmış olan tüm çalışmalarda anlamlı bir değişken olarak karşımıza çıkmamaktadır (Bkz. Akbaş, 2010 ve Şen, 2014). Bu durum ölçek maddelerinin spesifik olmayışıyla yakından ilgili olduğu düşünülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi sosyal baskınlık yönelimi ölçeğinden elde edilen güvenilirlik katsayıları düşük olduğundan çıkan bu sonucun düşük güvenilirliğe sahip olduğu hesaba katılmalıdır.

4.2.4. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Mesafe Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Bogardus'a (1925) göre sosyal mesafe kişilerin birbirlerini gözeterek, karşılıklı bir şekilde birbirlerinin deneyimlerini anlayabilme ve hissedebilme düzeyidir. Buna göre düşük sosyal mesafe, yüksek düzeyli bir yakınlığın kabulünün göstergesidir (Payne, York ve Fagon, 1974). Bu çalışmada elde edilen bulgulara Türk, Kürt ve Arap etnik grupları için sosyal mesafenin bireysel ve kolektif ayrımcılık için anlamlı bir değişken olmadığı bulunmuştur. Bu sonuç sosyal mesafe için ortaya atılan sosyal mesafe azaldıkça grupların birbirine daha çok yaklaşacağı ve önyargı ve ayrımcı davranışların azalacağı düşüncesiyle farklılık göstermektedir. Bu durum Smith ve Depsey (1983) ise yıllar içinde dış-gruplara yönelik sosyal mesafe düzeyinde bir azalma olduğu düşüncesiyle uyumlu olmadığını ancak Weaver'in (2008) ABD'de etnik gruplar arasında önyargı ve sosyal mesafe çalışmasında 2000'lere kadar son 65 yılda önyargının azaldığı ancak dezavantajlı gruplara yönelik sosyal mesafe ve önyargının devam ettiği görüşüyle paralellik göstermektedir.

Bu durum son yıllarda sayıları üç milyondan fazla olan Suriyeli mültecilerin varlığıyla açıklanabilir. Suriyelilere yönelik olumsuz düşünce, duygu ve davranışların sosyal mesafe düzeylerinde etkili olduğu düşünülebilir. Türk'lerin ülkenin mülteci istilasına uğradığını düşünmesi ve onlar yüzünden kaynakların bölünecek olması korkusu ve düşüncesi bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülebilir.

4.2.5. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılık Alt Ölçekleri ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Sosyal temas kuramında Allport (1954), iç-grup üyelerinin dış-grup üyeleriyle kurulan temasın, dış-grup üyelerine genellenebileceğini bunun sonucunda da iç-grup üyelerinin, dış-grup üyelerine yönelik önyargının azalacağını iddia etmiştir. Temasın önyargıyı azaltabilmesi için Allport en uygun koşulların ne olması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar; grupların eşit statüsü, grupların ortak hedefi, grupların işbirliği ve yasal, kültürel ya da kurumsal bir otoritenin bu ilişkiyi desteklemesi şeklinde tanımlamıştır. Bu çalışmada ise her üç etnik grup için hem bireysel hem de kolektif ayrımcılıkta sosyal temasın anlamlı bir değişken olmadığı bulunmuştur. Bu sonuç Pettigrew ve Tropp'un (2006a) temas kuramının önyargının azaltılmasına yönelik etkili bir yöntem olduğu iddiasıyla uyumlu değildir.

Bu durumun Allport'un tanımlamış olduğu en uygun koşulların günümüz koşullarında neredeyse hiçbirinin uygulanmamış ya da uygulanmak istenmemesiyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Siyasilerin kutuplaştırıcı söylemleri temasın ortaya koyduğu grupların eşit statüsü, ortak hedef gibi birleştirici kavramları geçersiz kılmaktadır. Örneğin 2019 yerel seçimlerde Bolu Belediye Başkanlığına aday olan Tanju Özcan'ın Suriyelilere yapılan yardımların kesileceği ve Belediyeden hiçbir yardım almayacakları yönündeki seçim vaadi kamuoyunda karşılık bulmuş ve başkan seçilmiştir. Gelen tepkiler üzerine geri adım atmaması ve ciddi anlamda destek görmesi sosyal temasın neden geçerli olmadığına yönelik örnek olarak verilebilir.

4.3. Araştırmanın Hipotezlerine Yönelik Bulguların Tartışılması

4.3.1. Kürtler ve Araplar ile Türk'lerin Algılanan Ayrımcılık Düzeyleri Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Verkuyten ve Thijs (2002) Sosyal Kimlik Kuramına dayanarak yaptıkları değerlendirmelerinde; iç-grup üyelerinin, etnik kimliklerine yönelik bir ayrımcılık yapıldığı düşünceleri durumunda, kendi sosyal kimliklerini etnik grubu ile

tanımlayanların bir tehdit algısına sahip olacaklarını belirtmişlerdir. Tam da bu çalışmada Türkiye'de yaşayan en büyük üç etnik grubun ayrımcılık algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar baskın grupların azınlık gruplarına yönelik ayrımcı davranışlar sergileyip bunun öteki gruplar tarafından oldukça yüksek algılanacağı beklentisi olsa da, bu çalışmada Türkler, Kürt ve Arap etnik gruplarına yönelik ayrımcılık belirtmemişlerdir. Kürtler ise Arapların bireysel ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir. Araplarda ise diğer etnik grupların ayrımcılığına dair bir farklılık bulunmamıştır. Dolayısıyla birinci hipotezin kısmi düzeyde doğrulandığı söylenebilir.

4.3.2. Türkler, Kürtler ve Araplar için Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Araştırmanın ikinci hipotezinde ise Allport'un (1954) temasın önyargısal tutum ve ayrımcı davranışların azaltılacağı konusundaki iddiası bu çalışmada kendine yer bulamamıştır. İlginç bir şekilde her üç etnik grup için de bu geçerli olmakla birlikte algılanan ayrımcılığın hem bireysel hem de kolektif düzeyde anlamlı çıkmaması daha önce belirtilen temas koşullarının sağlanması noktasında bir girişimin olmaması ve siyasilerin grupları birbirinden ayrıştırıcı söylemleri buna örnek verilebilir. Dolayısıyla bu hipotez de doğrulanmamıştır.

4.3.3. Türkler, Kürtler ve Araplar için Kolektif Benlik Saygısı ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Araştırmanın üçüncü hipotezinde sosyal temasın artmasıyla kolektif benlik değerinin artacağı hipotezi yer almaktadır. Bu denence Türk, Kürt ve Arap etnik grupları için anlamlı düzeyde değildir. Bu sonuç Türk ve Kürt etnik grubuyla çalışan Güler'in (2012) çalışmasıyla paralellik göstermemektedir. Güler'in bulgularında Kürt'lerin temas düzeylerini arttırdıkça kolektif benlik değerinin arttığı yönündedir. Kürt'lerin teması arttırmalarının benlik değerlerine yönelik bir tehdit olarak algılamalarının bir sonucu olabilir. Güler'in çalışma tarihi dikkate alındığında azınlıklara (özellikle Suriyeli mülteciler) yönelik böyle bir algının bu denli artmış olmamasıyla açıklanabilir. Suriyeli mültecilerle birlikte önyargısal tutum ve ayrımcı davranışlar diğer gruplara genellenmiş olabilir.

4.3.4. Türkler, Kürtler ve Araplar için Sosyal Mesafe ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Araştırmanın bir hipotezi de sosyal temasın sosyal mesafeyi azaltacağı yönündedir. Hewstone ve Greenland'e (2000) göre gruplar arasında temasın olmaması aradaki mesafeyi artırır ve dış-grup ile ilgili mevcut olumsuz yargılar pekişecektir. Ancak bu çalışmada elde edilen bulgular ilginçtir. Türk, Kürt ve Arap etnik gruplarında sosyal temasın ile sosyal mesafe arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgu da sosyal mesafe kavramının önyargının etkilerini azaltmada alternatif bir yol olabileceği fikri (Bastian, Lusher ve Ata, 2012) ile uyumlu değildir.

Bulguların bu yönde çıkması literatürde yer alan çalışmalarla uyumsuzluk göstermektedir (Bkz. Parrillo ve Donoghue, 2005; Sakallı ve Uğurlu'nun; 2001; Smith ve Depsey, 1983). Bulguların bu şekilde literatürle uyumlu çıkmayışı Suriyeli mültecilerin ülkede oldukça kısa bir sürede sayıca çok fazla olmalarına ek olarak politik iklimin kutuplaştırıcı etkisi ile bireylerin "öteki"ne temas etmek istemeyip mevcut sosyal mesafeyi korumak istemesi ya da daha da arttırmak istemesi olabilir.

4.3.5. Türkler, Kürtler ve Araplar için Sosyal Baskınlık Yönelimini ve Sosyal Temas Arasındaki Korelasyonların Tartışılması

Araştırmanın bir diğer hipotezi sosyal temas arttıkça sosyal baskınlık düzeyinin azalacağı yönünde olmuştur. Bulgular incelendiğinde bu iki değişkenin Türk, Kürt ve Arap katılımcılar için anlamlı olmadığı bulunmuştur. Ancak sosyal baskınlık yönelimi ile ilgili iç tutarlılık katsayısının düşüklüğü elde edilen bulguların güvenilirliğini de oldukça düşürmüştür. Dolayısıyla hipotezin doğrulanmamış olduğu söylenebilir.

4.4. Yapılan Regresyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Daha önce de ifade edildiği gibi, bu çalışmada, Türk, Kürt ve Arap katılımcıların etnik gruplar arası kolektif benlik saygısı, sosyal baskınlık yönelimi, sosyal temas ve sosyal mesafe düzeyleri üzerinden algıladıkları bireysel ve kolektif ayrımcılığı yordayan değişkenleri saptamak amacıyla, tüm katılımcılara regresyon analizi uygulanmıştır. Bu bölümde de yapılan regresyon analizleri doğrultusunda elde edilen bulgular tartışılacaktır.

4.4.1. Türklerin Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması

Bulgular bölümünde Tablo 8'de görüldüğü gibi Kürtlere yönelik algılanan bireysel ve kolektif ayrımcılık diğer değişkenlerle regresyon analizi gerçekleştirilmiş ve bu değişkenler arasında sadece kolektif benlik saygısının, bireysel ve kolektif ayrımcılığı yordadığı, diğer değişkenlerin Türk'lerdeki bireysel ve kolektif ayrımcılık algılarını yordamadığı bulunmuştur. Bu sonuç literatür bulgularıyla uyumlu değildir. Böyle bir sonuç belki de Tajfel ve Turner'ın (2004) ifade ettiği gibi bireyin edinmiş olduğu sosyal kimliklerin olumlu olduğunu hissetmek istemesi nedeniyle hem ait olduğu gruba hem de diğer gruplara yönelik birtakım atıflar yaparak algılamış olduğu ayrımcılığın olumsuz etkilerini minimal düzeye çekmeye çalışabileceğiyle açıklanabilir. Bu da ülkemizde sayıca fazla olan Türk'lerin algıladıkları bireysel ayrımcılığın etkilerini azaltmada bir araç olarak geliştirmiş olabileceklerini düşündürebilir.

4.4.2. Türklerin Araplara Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması

Tablo 9'da görüleceği gibi analize giren değişkenler arasından bireysel ayrımcılığı yordayan bir değişken elde edilememiştir. Kolektif ayrımcılığı ise değişkenler arasından sadece sosyal mesafe yordamaktadır. Bu bulgu, Bastian, Lusher ve Ata'nın (2012) önyargının etkilerini azaltmada alternatif bir yol olabileceği fikri desteklemekte ve yapılan çalışmalarla uyumlu görünmektedir (Bkz. Morsh ve Smith, 1953; Smith ve Depsey, 1983).

4.4.3. Kürtlerin Türklere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması

Tablo 10 ve Tablo 11'de görüleceği gibi analize giren değişkenler arasından bireysel ayrımcılığı yordayan bir değişken kaydedilmemiştir. Kolektif ayrımcılığı ise

değişkenler arasından sadece sosyal mesafe yordamaktadır. Bu sonuç Türklerin Araplara yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılığı yordayan değişkenlerle aynı olması sebebiyle aynı düşüncelerin geçerli olduğu söylenebilir.

4.4.4. Arapların Türklere ve Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel ve Kolektif Ayrımcılığın, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Sosyal Temas, Sosyal Mesafe ve Kolektif Benlik Saygısına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçlarının Tartışılması

Tablo 12 ve Tablo 13 incelendiğinde Arapların hem Türklere hem de Kürtlere yönelik, bireysel ve kolektif ayrımcılığı yordayan bir değişken bulunamamıştır. Bu üç etnik grup arasından sayıca en az olan Araplarda yorumlanabilecek bir değişkenin elde edilememesi sorgulanması gereken bir durum olarak düşünülmüştür. İleride yapılacak çalışmalarda Arapların sadece Türk ve Kürt etnik gruplarıyla değil diğer azınlık grupları ile ilişkileri çalışılabilir. Ayrıca mevcut Suriyeli mültecilerin de Arap etnik grubuna mensup olmaları sebebiyle Türkiye'de uzun zamandır yaşayan Araplar ve Suriyeli mülteciler ile ilgili çalışmalara olanak tanınabilir.

Bu çalışmada görülmüştür ki sosyal mesafe ve sosyal temas gibi kavramların daha önce yapılmış çalışmaların gösterdiği gibi önyargı ve ayrımcılığı azaltmada güçlü bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Allport'un belirtmiş olduğu koşulların sağlanmamış olması belki de en önemli faktördür. Koşullar arasında en önemli faktörün, yasa koyucuların gerekli zemini oluşturması ve bunun işlerliğini denetlemesi olduğu düşünülmektedir. Ancak mevcut politik iklim ve siyasilerin ifadeleri bu önyargı ve ayrımcı davranışların azaltılması ihtimalini oldukça azaltmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla yakın zamanda yapılan çalışmalar da göstermektedir ki önyargı ve ayrımcılığın azaltılması konusunda sorunun çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Kendi içinde daha dezavantajlı görünen çocuk ve kadınların öncelenmesi gerektiği de hesaba katılmalıdır.

Suriyeli mültecilerin ülke gündemini oldukça meşgul etmesi sosyal bilimler açısından yeterli olmasa da dikkate değre görülmüş ve çeşitli açılardan incelenmiştir. Çocukların eğitim almasına yönelik sorunlar ve entegrasyonun sağlanamaması

(Cıvıt Karaağaç, 2018), kadınların sosyal yaşamada karşılaştıkları zorluklar ve ev sahibi toplulukla yaşanan çatışmalar (Çelik, 2019), ulusal ve toplumsal güvenlik algısı (Özkut, 2017), sağlık hizmetlerine ulaşmada yaşanan sorunlar (Seyidömer, 2019), Suriyeli mültecilerin medyada yer alış biçimleri (Türkkol, 2019) ve STK'ların mülteci faaliyetlerindeki rolleri (Demircioğlu, 2018) ele alınan başlıca konular olarak gösterilebilir.

Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmaların genellikle mültecilerin gözünden yaşadıkları sorunlar ve karşılaştıkları zorlukların neler olabileceği üzerinde durulduğu görülmüştür. Etnik kimlik aidiyetleri nedeniyle yaşadıkları sorunların üzerine eğilen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Öte yandan baskın ve yerli grupların azınlık olarak kabul edilebilecek Suriyeli mültecilere yönelik atıf ve tutumların etneler olabileceği üzerine eğilen çalışmalar da oldukça kısıtlıdır. İlerleyen dönemlerde bu alanda yer alan boşluk yeni çalışmalarla doldurulabilir.

Sonuç olarak bu çalışma Türkiye'de yaşayan onlarca etnik gruptan üç tanesini ele almıştır. Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde yapılan araştırmaların genellikle iki etnik grup ilişkilerini inceleyen çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu yönüyle bu çalışmanın ülke literatürüne önemli bir katkı yaptığı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın konusu önyargı ve ayrımcılık üzerine olması ve yapıldığı dönem itibarıyla Suriyeli mülteci sayısının milyonları bulması, diğer grupların Araplara yönelik özellikle önyargı ve ayrımcılık tutum ve davranışlarını etkilediği söylenebilir. İlerleyen dönemlerde yapılacak ayrımcılık çalışmalarında Suriyeli mülteciler faktörünün hesaba katılması gereken bir değişken olduğu düşünülmektedir.

Gruplar arası süreçler, sosyal psikoloji çalışmalarının önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Farklı gruplar arasındaki toplumsal süreçlerin nasıl işlediğini belirlemeye ve anlamaya yönelik bu çalışmalar toplumsal sorunların tanımlanmasında ve azaltılmasında önemli rol oynamış ve birçok klasik çalışmada dikkat çekici bulgularla kendine yer bulmuştur. Bu çalışmada daha önce yapılan birçok çalışma bulgularıyla uyumlu olmayan sonuçlar elde edilmiştir. Bu, ülkenin sıklıkla yapılan "kardeşlik" vurgusunun pratikte işe yaramadığı ve karşılığının olmadığını göstermektedir. Başta kanun yapıcıların ve iktidar sahiplerinin önyargı ve ayrımcı uygulamaların sonlandırılması konusunda hem yasal hem de eğitsel

alanlarda acilen çözümler üretmeleri gerektiği aksi halde artan sosyal mesafenin gruplar için bir "güvenlik sorunu"na dönüşebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABERSON, C. L., HEALY, M., ROMERO, V. : 2000 Ingroup bias and self-esteem: A meta-analysis. **Personality and Social Psychology Review**, 4(2), 157-173.
- ABRAMS, D. ve HOGG, M. A. : 1988 Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. **European Journal of Social Psychology**, 18(4), 317-334
- ADORNO, T. W., FRENKEL-BRUNSWIK, E., LEVINSON, D. J., SANFORD, R. N. : 1950 **The authoritarian personality**. New York: Harper ve Row.
- AKBAŞ, G. : 2010 **Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- AKER, S., DÜNDAR, C., PEKŞEN, Y. : 2007 Sokaktakiler, yazılı basın ve damgalama. **Aile ve Toplum**, 9(3), 83-90
- ALACAHAN, O., DUMAN B. : 2011 Dışlanma, ayrımcılık, mezhep ve etniklikler arası eşitsizlikler. **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 13(1), 1-30.
- ALANYA, A., SWYNGEDOUW, M. : 2014 Şehir bağlamı ve Türk göçmenlerin ayrımcılık algısı: İki Belçika şehrinin eğilim skoru eşleştirmesiyle karşılaştırması. **Türk Psikoloji Yazıları**, 17(34), 53-68
- ALLPORT, G. W. : 1954 **Önyargının Doğası** (N. Nirven, Çev.) Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- ALTEMEYER, B. : 1988 **Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism**. San Francisco: Jossey-Bass.
- ARKONAÇ, S. A., : 1993 **Grup İlişkileri**. İstanbul: Alfa.
- ARKONAÇ, S. A., : 1999 **Gruplararası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi**. İstanbul: Alfa.

- ARONSON, E., WILSON, T.D., AKERT R.M. : 2012
BAKİLER, E. : 2016
- Sosyal psikoloji** (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Lise öğrencilerinde hoşgörü değeri ve Toplumun farklı kesimleriyle karşılaşma deneyimlerinin incelenmesi: Çoklu durum çalışması.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAR, H., BARGAL, D. : 1995
- Living with conflict: Encounters between Jewish and Palestinian youth. **The Jerusalem Institute for the Study of Israel.**
- BAR-TAL, D. : 1988
- Delegitimizing relations between Israeli Jews and Palestinians: A social psychological analysis. J. Hofman, (Ed.), **Arab-Jewish relations in Israel: A quest in human understanding** içinde (217-248). Bristol, Indiana: Wyndham Hall Press,
- BAR-TAL, D. : 1989a
- Delegitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. D. BarTal, C. Graumann, A. W. Kruglanski ve W. Stroebe (Ed.), **Stereotyping and prejudice: Changing conceptions** içinde (169-188). New York: Springer-Verlag.
- BASTIAN, B., LUSHER, D., ATA, A. : 2012
- Contact, evaluation and social distance: Differentiating majority and minority effects. **International Journal of Intercultural Relations**, 36, 100–107
- BAYRAM, Y. : 2015
- Bir hak ihlali olarak ötekileştirme: Gazetelerin üçüncü sayfa haberlerinde Suriyeli sığınmacıların "öteki" temsili. **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 17(3), 1-36.
- BAYSU, G. : 2007
- The effects of intergroup perceptions and ingroup identifications on the political participation of the second-generation Turkish migrants in The Netherlands.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi,

Ankara.

- BEZİRGAN ARAR, Y., Gazete haber başlıklarında ötekinin inşası. **Kültür ve İletişim Dergisi**, 12(2), 133-157
- BİLGİÇ, M. S., KOYDEMİR, F. S., AKYÜREK, S. : 2014 Türkiye’de kimlikler arası kutuplaşmanın sosyal mesafe üzerinden ölçümü ve toplumsal güvenliğe etkisi. **Bilge Strateji**. 6(11), 163-205.
- BİLGİN, N. : 1994 **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**. İzmir: Ege Yayıncılık.
- BİLGİN, N. : 1995 **Kollektif Kimlik**. İstanbul: Sistem.
- BİLGİN, N. :2003 **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BİLGİN, N. : 2007a **Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar**. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BİLGİN, N. : 2007b **Kimlik İnşası**. İzmir: Aşına
- BOBO, L. : 1999 Prejudice as group position: Micro-foundations of a sociological approach to racism and race relations. **Journal of Social Issues**, 55, 445-472.
- BOBO, L. : 2000 **Reclaiming a Du Boisian perspective on racial attitudes**. Annals of the American Academy of Political and Social Science 568: 186-202.
- BOGARDUS, E. S. : 1925 Measuring social distances. **Journal of Applied Sociology**, 9, 299-308.
- BOGARDUS, E. S. : 1938 Social distance and its practical applications. **Sociology and Social Research**. 22, 462-476.
- BOGARDUS, E. S. : 1959 Social distance. **Yellow Springs, OH: Antioch**
- BREWER, M., B. : 1991 The social self: On being the same and

- different at the same time. **Personality & Social Psychology**, 17(5), 475-482.
- BREWER, M. B. : 1999 The psychology of prejudice: In-group love or out-group hate? **Journal of Social Issues**, 55(3), 429-444.
- BREWER, M. B., MILLER, N. : 1996 **Intergroup Relations**, Open University Press, Buckingham
- BROVERMAN, I. K., BROVERMAN, D, M., CLARKSON, F., ROSENCRANTZ, P. S., VOGEL, S. : 1970 Ses-role stereotypes: A current appraisal. **Journal of Social Issues**, 28, 59-78.
- BROWN, R. : 1995 **Prejudice Its Social Psychology**. Blackwell Publishing
- BUDAK, S. : 2000 **Psikoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- CHACKO, T, I. : 1982 Women and equal employment opportunity: Some unintended effects. **Journal of Applied Psychology**, 67, 119-123.
- CIRIT KARAAĞAÇ, F. : 2018 **Resmi ilkokullarına devam eden Suriyeli mülteci çocukların eğitim sorunlarının belirlenmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- CRISP, R. J., TURNER, R. N. : 2009 Can imagined interactions produce positive perception? Reducing prejudice through simulated social contact. **American Psychologist**, 64(4), 231-240.
- CROCKER J., BLAINE B., LUHTANEN R. : 1993 Prejudice, intergroup behaviour and Selfesteem: Enhancement and protection motives. M. Hogg ve D. Abrams, (Ed.), **GroupMotivation: Social Psychological Perspectives** içinde (52-67). London: Harvester Wheatsheaf.
- CROCKER, J., MAJOR, B., STEELE, C. : 1988 Social stigma. D. T. Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey, (Ed.), **The handbook of social psychology** içinde (504-553). New

- York: McGraw-Hill.
- CÜCELOĞLU, D. : 2000 **İnsan Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları.** İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇAM, O., BİLGE, A. : 2007 Ruh hastalığına yönelik inanç ve tutumlar. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 8, 215- 223.
- ÇAYIR, K. : 2012 Gruplar arası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (73-85). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇALIK, K., YÜCE TAR, Y. : 2015 Samsunda yaşayan Romanlar: Sınırlı sosyal hakla yaşam kurma. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 8(36), 621-635.
- ÇELİK. R. Ş. : 2019 **Suriyeli mülteci kadınların sosyal uyum süreçlerinin toplumsal sermaye kavramı bağlamında incelenmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul
- ÇOYMAK, A. : 2009 **Associations of religious identification, secular identification, perceived discrimination and political trust with ethnic and societal (National) identification.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- ÇUHADAR GÜRKAYNAK, E. : 2012 Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek İçin Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (17-27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- DEAUX, K., LAFRANCE, M. : 1998 Gender. D. T. Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey, (Ed.), **The handbook of social psychology** içinde (788-827). New York:

McGraw-Hill

- DEVINE, P. G., ELLIOT, A. : 1995 Are racial stereotypes really fading? The Princeton trilogy revisited. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 22, 22-37.
- DION, K.L., KAWAKAMI, K. : 1996 Ethnicity and perceived discrimination in Toronto: Another look at the personal/group discrimination discrepancy. **Canadian Journal of Behavioural Science**, 28(3), 203-213.
- DUNCAN, S. L. : 1976 Differential social perception and attribution of intergroup violence: Testing the lower limits of stereotyping of blacks. **Journal of Personality and Social Psychology**. 34, 590-598.
- DUNCAN, L. E., STEWART, A.J. : 2007 Personal Political Salience: The Role of Personality in Collective Identity and Action. **Political Psychology**. 28 (2), 143-164.
- CAMERON, J. E. : 2004 A three-factor model of social identity. **Self and Identity**, 3(3), 239- 262.
- CASSIDY, C., O'CONNOR, R., HOWE, C., WARDEN, D. : 2005 Perceived discrimination among ethnic minority young people: The role of psychological variables. **Journal of Applied Social Psychology**, 35(6), 1246-1265.
- CROCKER, J., LUHTANEN, R. : 1990 Collective self-esteem and ingroup bias. **Journal of Personality and Social Psychology**, 58, (1), 60-67.
- DEAUX, K. : 2000 Models, Meanings and Motivations, Social Identity Processes **Trends in Theory and Research** içinde, 1-14. Sage: London.
- DEMİRCİOĞLU. Z. S. : 2018 "Suriyeli mülteci krizi"ni yönetmede Türkiye'deki ulusal sivil toplum kuruluşlarının rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü,

İstanbul

DEMİRTAŞ, H. A. : 2003

Sosyal Kimlik Kuramı: Temel Kavram ve Varsayımlar. **İletişim Araştırmaları**, 1(1), 123-144.

DEMİRTAŞ MADRAN, H.A. : 2012

Sosyal kimlik ve ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (73-85). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DE WEERD, M.,
KLANDERMANS, B. : 1999

Group identification and political protest: Farmers protest in The Netherlands. **European Journal of Social Psychology**, 1(29), 1073-1095.

DOVIDIO, J.F., GAERTNER, S.L.,
KAWAKAMI, K. : 2003

Intergroup contact: The past, present, and the future. **Group Processes & Intergroup Relations**, 6 (1), 5-21.

DÖNMEZ, A. : 1992

Bilişsel Sosyal Şemalar. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi**, 14, 131-146.

EAGLY, A. H., STEFFEN, V. J. : 1984

Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. **Journal of Personality and Social Psychology**, 46(4), 735-754.

FANG, C. Y., SIDANIUS, J.,
PRATTO F. : 1998

Romance Across the Social Status Continuum: Interracial Marriage and the Ideological Asymmetry Effect. **Journal of Cross Cultural Psychology**, 29, 290-305.

FESTINGER, L. : 1954

A theory of social comparison processes. **Human Relations**, 7(2), 117-140.

FISKE, S. T. : 1998

Stereotyping, prejudice and discrimination. D. T. Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey, (Ed.), **The handbokk of social psychology** içinde (357-411) New York: Oxford University Press

GAERTNER, S.
DOVIDIO, J. F. : 1996

L. The aversive form of racism. J. F. Dovidio ve S. L. Gaertner, (Ed.), **Prejudice, discrimination and racism** içinde (61-

- 89). New York: Academic Press.
- GREENGLASS, E. R. : 1991
Burnout and gender: Theoretical and organizational implications. **Canadian Psychology/Psychologie canadienne**. 32(4), 562-574
- GÜLER, M. : 2013
Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- GÖREGENLİ M. : 2012
Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (17-27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- HAGENDOOM, L. HRABA, J. :1987
Social distance toward Holland's minorities: Discrimination against and among ethnic outgroups. **Ethnic and Racial Studies**, 10(3), 317-333
- HEWSTONE, M., STROEBE, W., STEPHENSON, G.M. : 1996
Introduction to social psychology (2. baskı). Oxford: Blackwell.
- HEWSTONE, M., GREENLAND, K. : 2010
M., Intergroup conflict. **International Journal of Psychology**. 35(2), 136-144
- HEWSTONE, M., SWART, H. : 2011
Fifty-odd years of inter-group contact: From hypothesis to integrated theory, **British Journal of Social Psychology**, 50, 374-386.
- HOGG, M. A. : 1993
Group Cohesiveness: A Critical Review and Some New Directions. **European Review of Social Psychology**, 4(1), 85-111.
- HOGG, M. A. : 1996
Sosyal psikolojik açıdan grupta bütünleşme (A.M. Aktaş, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- HOGG, M. A. : 2006
Social Identity Theory: Contemporary Social Psychology Theories içinde, 111-

136. Stanford University Press: California.
- HOGG, M.A., ABRAMS, D. : 1990 Social motivation, self-esteem and social identity. D. Abrams, M. A. Hogg (Ed.), **Social identity theory: Constructive and critical advances** içinde (28-47). London: Wheat Sheaf.
- HOGG, M.A., ABRAMS, D. : 1998 **A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes**. Routledge: New York.
- HOGG, M. A., WILLIAMS, K. : 2000 From I to We: Social Identity and The Collective Self. **Group Dynamics: Theory, Research and Practice** 4(1), 81-97.
- HOGG, M., VAUGHAN, G. : 2007 **Sosyal Psikoloji**, (İ. Yıldız ve A. Gelmez, Çev). Ütopya Yayınları, Ankara.
- HORNSEY, M. J. : 2008 Social Identity Theory and Self Categorization Theory: A Historical Review. **Social and Personality Psychology Compass**, 2(1), 204-222.
- HORTAÇSU, N. : 1998 **Grup içi ve gruplar arası süreçler**, İmge, Ankara
- HORTAÇSU, N. : 2007 **Ben biz siz hepimiz: Toplumsal kimlik ve gruplar arası ilişkiler**. Ankara: İmge Kitabevi.
- HORTAÇSU, N. : 2012 **En güzel psikoloji sosyal psikoloji**. Ankara: İmge Kitabevi.
- HOVLAND, C.I., SEARS, R. R. : 1940 Minor studies of aggression: Correlation of lynchings with economic indices. **Journal of Psychology**, 9, 301-310.
- ISLAM, M.R., HEWSTONE, M. : 1993 Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability, and outgroup attitude: An integrative model. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 19, 700-710.
- JOHNSON, J.D., LECCI, L. : 2003 Assessing anti-white attitudes and predicting perceived racism: The Johnson-

- Lecci scale. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 29, 299-312
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. : 2014 Kültürleşme ve aile ilişkileri. **Türk Psikoloji Yazıları**. 17 (34), 120-127
- KALKIN, G., ERDEM, H., TİKİCİ, M. : 2015 Cam tavan algı ile örgütsel vatandaşlık ilişkisi: Yükseköğretim kurumlarında görev yapan kadın çalışanlar üzerinde bir çalışma. **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**. 7(13), 125-144.
- KARAÇANTA, H. : 2002 **Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KARSLI, B. : 2013 Toplumsal Birlikteliklerde Öncelikler: Kabullenme ve Dışlamanın Sosyo-Psikolojik Temelleri (Alevilik-Sünnilik Örneği). **Birey ve Toplum**. 3(6), 99-135.
- KIM, B.S.K., OMIZO, M.M. : 2005 Asian and European American Cultural Values, Collective Self-Esteem, Acculturative Stress, Cognitive Flexibility, and General Self-Efficacy Among Asian American College Students, **Journal of Counseling Psychology**, 52(3), 412-9.
- KÜÇÜKKÖMÜRLER, S. : 2013 **Hayali temas aracılığı ile önyargıyı azaltmak**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- LAPIERE, R. T. : 1934 Attitudes vs actions. **Social Forces**, 13, 230-237.
- LEBON, G. : 1896 **The Crowd. A Study of the Popular Mind**. Kitchener: Batoche Books.
- LEVIN, S., SIDANIUS, J., RABINOWITZ, J., FEDERICO, C. : 1998 Ethnic identity, legitimizing ideologies and social status: A matter of ideological asymmetry. **Political Psychology**, 19, 373-404.

- LONG, K., M., SPEARS, R. : 1998 Opposing effects of personal and collective self-esteem on interpersonal and intergroup comparisons, **European Journal of Social Psychology**, 28, 913-930.
- LUHTANEN, R., CROCKER, J. : 1992 A collective self-esteem scale: Self evaluation of one's social identity. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 18, 302-318.
- MAALOUF, A. : 2002 **Ölümçül Kimlikler** (A.Bora, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.(Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
- MACKIE, D. M., HAMILTON, D. L., SUSSKIND, J., ROSSELLI, F. : 1996 Social psychological foundations of stereotype formation. C. N. Macrae, C. Stangor ve M. Hewstone, (Ed.), **Stereotypes and stereotyping** içinde (41-78). New York Guilford.
- MCFARLAND, D., BROWN, D.: 1973 Social distance as a metric: A systematic introduction to smallest space analysis, Edward O. Lauman (Eds.), **Bonds of Pluralism**, New York, NY: John Wiley & Sons, 213-253.
- MALEWSKA-PEYRE, H. : 1980 Conflictual cultural identity of second generation immigrants. Workshop on Cultural Identity and Structural Marginalization of Migrant Workers adlı çalışmada sunulmuş olan makale, **European Science Foundation**.
- MARGER, M. N. : 1994 **Race and ethnic relations: American and global perspectives** (8.baskı). Belmont, CA: Wadsworth.
- MEŞE, G. : 1991 **Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü.
- MEŞE, G. : 1999 **Sosyal Kimlik ve Yaşam Stilleri.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MILES, E., CRISP, R. C. : 2014 A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. **Group Process and Intergroup Relations**, 17 (1), 3-26.
- MONTES, J.F. : 2010 **Perceived Discrimination Among Indigenous and Non Indigenous Mexican-Americans Living in The United States.** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Alliant International University, Los Angeles.
- MORSH, J., SMITH, M. : 1953 Judgment of prejudice before, during and after World War II. **The Journal of Social Psychology**, 38, 31-37.
- ÖZKUT, G. T. : 2017 **Avrupa Birliği'nin Suriyeli mülteci krizine yönelik çekişen güvenlik yaklaşımları: Ulusal güvenlik toplumsal güvenliğe karşı.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- PAKER, M. : 2012 Psikolojik açıdan önyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (41-52). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- PARRILLO, V. N., DONOGHUE, C. : 2005 Updating the Bogardus social distance studies: A new national survey. **Social Science Journal**, 42, 257-271
- PAYNE, M.C., YORK, C.M., FAGAN, J. : 1974 Changes in measured social distance over time. **Sociometry**, 37(1), 131-136
- PETTIGREW, T.F. : 1960 Social distance attitudes of South African students. **Social Forces**, 38, 246-253.
- PETTIGREW, T. : 1998 Intergroup contact theory. **Annual Review of Psychology**, 49, 65-85.

- PETTIGREW T. F., A meta analytic test of intergroup contact theory. **Journal of Personality and Social Psychology**, 90, 751-783.
- TROPP L., R. : 2006a
- PETTIGREW T. F., How does contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. **Paper presented at the biennial convention of the Society for the Psychological Study of Social Issues**, Long Beach, CA.
- TROPP L., R. : 2006b
- PETTIGREW T. F., How does intergroup contact reduce prejudice? Metaanalytic tests of three mediators. **European Journal of Social Psychology**, 38, 922-934.
- TROPP L., R. : 2008
- PRATTO, F., SIDANIUS, J., Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. **Journal of Personality and Social Psychology**, 67(4), 741-763.
- STALLWORTH, L. M.,
- MALLE, B. F. : 1994
- PRATTO, F., LIU, J. H., LEVIN, S., Social Dominance Orientation and the legitimisation of inequality across cultures. **Journal of Cross-cultural Psychology**, 31 (3), 369-410.
- SIDANIUS, J., SHIH, M.,
- BACHRACH, H,
- HEGARTY, P. : 2000
- PRATTO, F., SIDANIUS, J., LEVIN, S. : 2006
- Social Dominance theory and the Dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. **European Review of Social Psychology**, 17, 271-320.
- REICHER, S. D. : 1987
- Crowd behaviour as social action.** J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher, M. S. Wetherell (Eds), Rediscovering the social group: A self-categorization theory, Oxford Blackwell. 171-202.
- RESKIN, B.-PADAVAIC, I. : 1994
- Women and Men at Work**, Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA.
- ROSENTHAL, R., **Pygmalion in the classroom.** New York: Holt, Rinehart & Winston.
- JACOBSON, L. : 1968
- RUGGIERO, K. M., Coping with discrimination: How disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them.
- TAYLOR, D. M. : 1995

- Journal of Personality and Social Psychology**, 68 (5), 826-838.
- SAGAR, H., SCHOFIELD, J.W. : 1980 Racial and behavioral cues in black and white children's perceptions of ambiguously aggressive acts. **Journal of Personality and Social Psychology**. 39, 590-598.
- SAKALLI, N., UĞURLU, O. : 2001 Effects of social contact with homosexuals on heterosexual Turkish university students' attitudes toward homosexuality. **Journal of Homosexuality**, 42(1), 53-62.
- SAMELSON, F. : 1978 From "race psychology" to "studies in prejudice": Some observations on the thematic reversal in social psychology. **Journal of the Behavioral Sciences**, 14, 265-278
- SANCHEZ, J. I.-BROCK, P. : 1996 "Outcomes of Perceived Discrimination among Hispanic Employees: Is Diversity Management a Luxury or a Necessity?" **Academy of Management Journal**, Vol:39, No:3, s.704-719.
- SCHEEPERS, D., DOOSJE, B., SPEARS, R., MANSTEAD, A. S. R. : 2006 Diversity in ingroup bias: structural factors, situational features, and social functions. **Journal of Personality and Social Psychology**. 90, 944-960.
- SEARS, D.O., MCCONAHAY, J. B. : 1973 **The politics of violence: The new urban blacks and the Watts riot**. Boston: Houghton Mifflin. Reprinted by University of America, 1981.
- SEYİDÖMER, M. : 2019 Sivas'ta Suriyeli mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine ulaşımı ve yaşadıkları sorunlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas
- SHERIF, M. : 1966 **Group Conflict And Cooperation: Their Social Psychology**. London: Routledge.
- SIDANIUS, J. : 1993 The Psychology of Group Conflict and The Dynamics of Oppression: A Social Dominance Perspective. S. Iyengar & W. McGuire Eds. **Current Approaches to**

- Political Psychology** içinde (173-211).
Durham, NC: Duke University Press.
- SIDANIUS, J., PRATTO, F. : 1999 **Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression.** New York, NY: Cambridge University Press.
- SIDANIUS, J., PRATTO, F. MITCHELL M. : 1994 In-Group Identification, Social Dominance Orientation, and Differential Intergroup Social Allocation. **The Journal of Social Psychology**, 134 (2), 151-167.
- SIDANIUS, J., PRATTO, F. BOBO, L. : 1994 Social Dominance Orientation and the Political Psychology of Gender: A Case Of Invariance? **Journal of Personality and Social Psychology**, 67, 998-1011.
- SIDANIUS, J., LEVIN, S., FEDERICO, C. PRATTO, F. : 2001 Legitimizing ideologies: The social dominance approach. J. Jost ve B. Major Eds. **The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice, and intergroup relations** içinde (307-331). London: Cambridge University Press.
- SMITH, T.W. DEMPSEY, G.R.: 1983 The polls: ethnic social distance and prejudice. **Public Opinion Quarterly**, 47, 584-600.
- SOMAY, B. : 2012 Ayırarak birleştirmek mümkün müdür?. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar** içinde (97-104). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SOYGÜR, H, ÖZALP, E. : 2005 Şizofreni ve damgalama sorunu. **Türkiye Klinikleri J Int Med Sci**, 1(12),74-80
- SPEARS, R., HASLAM, S. A. : 1997 Stereotyping and the Burden of Cognitive Load, **The Social Psychology of Stereotyping and Group Life**, R. Spears, P. H. Oakes, N. Ellemers ve S. A. Haslam (der.), Blackwell, Oxford, 171-207.
- STEELE, C. M., ARONSON, J. : 1995 Stereotype vulnerability and the intellectual test performance of African-Americans.

- Journal of Personality and Social Psychology.** 69, 797-811.
- ŞAHYAR AKDEMİR, D. : 2014
Ayrımcılığın insan hakları boyutu ve "Pozitif Ayrımcılık". **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.** 3(4), 890-908.
- ŞEKER, B.D., AKMAN, E. : 2016
Uluslararası öğrencilerin psikolojik ve sosyokültürel süreçleri. **Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,** 41(3),504-514.
- ŞEN, E. : 2014
Etnik Gruplarda Sosyal Kimlik ve Algılanan Ayrımcılık. Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAJFEL, H. : 1978
Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of inter-group relations. London: Academic Press.
- TAJFEL, H. : 1981
Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAJFEL, H. : 1982
Social psychology of intergroup relations.. **Annual Review of Psychology,** 12(33), 1-39.
- TAJFEL, H., TURNER, J. C. : 1979
An integrative theory of intergroup conflict. S. Worchel, W. G. Austin (Ed.). **The Social psychology of intergroup relations** içinde (33-47). Monterey: Brooks/Cole. Holland.
- TAJFEL, H., TURNER, J. C. : 1986
The social identity theory of intergroup behavior. S. Worschel ve W. G. Austin (Ed.), **Social Psychology of Intergroup Relatio** içinde (7- 24). Chicago: Nelson-Hall.
- TAJFEL, H., TURNER, J. C. : 2004
The social identity of intergroup

- behaviour. J. T. Jost, J. Sidanus (Ed.), **Political Psychology** içinde 367-390. New York: Psychology Press.
- TAJFEL, H., BILLIG, M.G., BUNDY, R.P., FLAMENT, C. : 1971 Social categorization and intergroup behaviour. **European Journal of Social Psychology**, 1 (2), 149-178.
- TAJFEL, H., FORGAN. J.P. : 1981 **Social categorisation: cognitions. values and groups**, J. P. Forgas (Ed.), Sock/Cognition içinde. New York/London: Academic Press.
- TAYLOR, S. E., PEPLAU, SEARS, D.O. : 2007 **Sosyal Psikoloji**, Çev. Dönmez,A., İmge, Ankara.
- TAŞKIN, E. O. : 2007 **Stigma ruhsal hastalıklara yönelik tutumlar ve damgalama**. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri. 41-57
- TROOP, L.R., PETTIGREW, T.F. : 2005b Relationships between intergroup contact and prejudice among minority and majority status groups. **Psychological Science**, 16(12), 951-957.
- TURNER, J., C.: 1975 Social comparison and social identity:some prospects for intergroup behavior. **European Journal of Social Psychology**, 5, 5-34
- TURNER, J., C.: 1982 **Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group, Social Identity and Intergroup Relations**. H. Tajfel (der.), Harvester Wheat Sheaf, Londra, 2-48.
- TURNER, J., C.: 1999 Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. N. Ellemers, R. Spears ve B. Doosje (Eds.), **Social identity**, Oxford, England: Blackwell Publishers.
- TURNER, R. N., CRISP, R. J., LAMBERT, E. : 2007 Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. **Group Processes and Intergroup Relations**, 10, 427-441.
- TURNER, R. N., HEWSTONE, M., VOIC A., VONOFAKOU, C. (2008) A test of the extended intergroup contact hypothesis: The mediating role of

- intergroup anxiety, perceived ingroup and outgroup norms, and inclusion of the outgroup in the self. **Journal of Personality and Social Psychology**, 95(4), 843-860.
- TURNER, R. N., WEST, K. : 2011 Behavioral consequences of imagining intergroup contact with stigmatized outgroups. **Group Process and Intergroup Relations**, 15(2), 193-202.
- TÜRKKOL, F. : 2019 Alternatif haber dili arayışları: Barış gazeteciliği ve hak haberciliği perspektfinden Türkiye'deki Suriyeli mülteci haberleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- ÜSTEL, F., CAYMAZ, B. : 2009 Seçkinler ve sosyal mesafe. 14 Mart.2017, <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/seckinler-ve-sosyal-mesafe.pdf>
- VERKUYTEN, M. : 2001 'Abnormalization' of ethnic minorities in conversation. **British Journal of Social Psychology**. 40, 257-278.
- VERKUYTEN, M., THIJS, J. : 2002 Multiculturalism among minority and majority adolescents in the Netherlands. **International Journal of Intercultural Relations**, 26(1), 91-108.
- VEZZALI, L., CAPOZZA, D., STATHI, S., GIOVANNINI, D. : 2011 Increasing outgroup trust, reducing inhumanization, and enhancing future contact intentions via imagined intergroup contact. **Journal of Experimental Social Psychology**, 48, 437-440.
- YANG, P. Q. : 2000 **Ethnic Studies: Issues and Approaches**, State University of New York Press.
- YOUNG, I. M. : 2000 Five faces of oppression. M. Adams. **Readings for Diversity and Social Justice**. New York: Routledge
- YAPICI, G., UĞURHAN TORLAK, F., ÖGENLER, O., ÇİÇEK, K., EMİR, S., VE DİĞER. : 2010 Mersin'de çalışan kadın hekimlerin eğitim ve meslek yaşamlarında ayrımcılık deneyimleri. **Mersin Üniversitesi Sağlık**

Bilim Dergisi. 3(1), 22-29.

WEAVER, C. N. : 2008

Social distance as a measure of prejudice among ethnic groups in the United States. **Journal of Applied Social Psychology**, 38, 778 –795.

WEST, K., HOLES, E. A.,
HEWSTONE, M. : 2011

Enhancing imagined contact to reduce prejudice against people with schizophrenia. **Group Processes and Intergroup Relations**, 14(3), 407–428.

WETHERELL, M. : 1996

Identities, Groups and Social Issues. Londra: Sage.

WILLIAMS, R. M., Jr. : 1964

Strangers next door: Ethnic relations in American communities. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

WILSON, T. C. : 1996

Cohort and prejudice: Whites' attitudes toward Blacks, Hispanics, Jews and Asians. **Public Opinion Quarterly**, 60, 253-274.

WORCHEL, S., IUZZINI, J.,
COUTANT, D., IVALDI, M. : 2000

Identity: Relating Individual and Group Identities to Intergroup Behaviour. **Social Identity Processes Trends in Theory and Research** içinde, 15-32. Sage:London.

EKLER

EK 1. DEMGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz

☐ K ☐ E

2. Yaşınız

.....

3. Mesleğiniz

.....

4. Medeni Durumunuz? ☐ Bekar ☐ Evli ☐ Boşanmış ☐ Dul

5. Eğitim Durumunuz

☐ Okur-Yazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite-Yüksek Okul

Öğrencisi ☐ Üniversite-Yüksek Okul Mezunu ☐ Lisansüstü Öğrencisi ☐

Lisansüstü Mezunu

6. Gelir düzeyinizi nasıl tanımlarsınız?

Kesinlikle Geçinemiyorum

Çok Rahat Geçinebiliyorum

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

7. Hayatınızın çoğunu hangi bölgede geçirdiniz?

☐ Akdeniz B. ☐ Doğu Anadolu B. ☐ Ege Bölgesi ☐ Güneydoğu Anadolu B.

☐ İç Anadolu B. ☐ Karadeniz B. ☐ Marmara B. ☐ Diğer.....

8. Aileniz hayatının çoğunu hangi bölgede geçirmiştir?

☐ Akdeniz B. ☐ Doğu Anadolu B. ☐ Ege Bölgesi ☐ Güneydoğu Anadolu B.

☐ İç Anadolu B. ☐ Karadeniz B. ☐ Marmara B. ☐ Diğer.....

9. Çocukluğunuzda evinizde Türkçe dışında bir dil ya da diller konuşuluyor muydu? Cevabınız “evet” ise hangi dil(ler) olduğunu belirtiniz.

☐ Evet (Lütfen belirtiniz)..... ☐ Hayır

10. Kendinizi etnik ve/veya kültürel açıdan hangi grubun bir mensubu olarak tanımlarsınız?

☐ Türk ☐ Kürt ☐ Arap ☐ Diğer (belirtiniz).....

11. Kendinizi siyasal açıdan nerede görüyorsunuz?

Radikal Sol

Radikal Sağ

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

12. Dini açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız?

Hiç Dindar Değilim

Çok Dindarım

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

EK.2 KOLEKTİF BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Değerli katılımcı, bu bölümde sizden **etnik kimliğiniz** (Türk, Kürt, Arap) hakkında bir takım **ifadeleri değerlendirmeniz** istenmektedir. İfadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Etnik kimliğinizi düşünerek size en uygun rakamı işaretleyiniz. Lütfen ölçekte bulunan **tüm ifadeleri** değerlendiriniz.

Kesinlikle katılmıyorum							
Katılmıyorum							
Kısmen Katılmıyorum							
Kararsızım							
Kısmen Katılıyorum							
Katılıyorum							
Kesinlikle Katılıyorum							
1. Kendimi etnik grubumun tipik bir örneği olarak görürüm.	1	2	3	4	5	6	7
2. Etnik kimliğimden gurur duyarım.	1	2	3	4	5	6	7
3. Etnik kimliğim kim olduğumun önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Eğer birisi etnik grubum hakkında kötü bir söz söylerse benim hakkımda kötü söz söylemiş demektir.	1	2	3	4	5	6	7
5. Genelde etnik kimliğimden memnunum.	1	2	3	4	5	6	7
6. Etnik grubum hakkında kendimi iyi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Genelde etnik kimliğim diğer insanlar tarafından iyi/olumlu görülür.	1	2	3	4	5	6	7
8. Genelde etnik grubumdan olmayanlar etnik grubuma saygı gösterir.	1	2	3	4	5	6	7
9. Bazen etnik kimliğimden hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10. Etnik kimliğimden rahatsızlık duyduğum zamanlar olur.	1	2	3	4	5	6	7
11. Bazen bu etnik kimliğe sahip olmanın faydalı olmadığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
12. Diğer insanlar, etnik kimliğime sahip insanların kötü olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6	7
13. Çoğu insan, etnik grubumdaki insanların genelde diğer gruplardan daha az başarılı olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6	7

EK 3. SOSYAL BASKINLIK YÖNELİMİ ÖLÇEĞİ

Değerli katılımcı, bu bölümde, toplumda bulunabilecek her türlü gruba (dini, siyasi etnik vb.) yönelik bazı ifadeler verilmiştir. Bu ifadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Lütfen, her bir ifadeye katılma düzeyinizi her cümlenin yanında verilen 1'den 7'ye kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde daire içine alarak belirtiniz. Lütfen ölçekte bulunan **tüm ifadeleri** değerlendiriniz.

Kesinlikle katılmıyorum Katılmıyorum Kısmen Katılmıyorum Kararsızım Kısmen Katılıyorum Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum							
1. Siz ne derseniz deyin, bazı gruplar diğerlerinden daha değerlidir.	1	2	3	4	5	6	7
2. Bütün gruplara yaşamda eşit şans verilmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Üstün gruplar daha alt düzeyden gruplara egemen olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Hiç bir grup toplumda baskın olmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
5. Eğer belirli gruplar yerlerinde dursalardı daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
6. Belirli grupların en üstte, diğer grupların en altta olması belki iyi bir şeydir.	1	2	3	4	5	6	7
7. Sosyal eşitlik toplumsal hedefimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
8. Bazen diğer gruplar oldukları yerde tutulmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7
9. Eğer bütün gruplar eşit olabilseydi iyi olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
10. Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
11. Grubunuzun istediğini elde edebilmesi için bazen diğer gruplara karşı güç kullanmak gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
12. Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7
13. Düşük statülü gruplar yerlerinde kalmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7
14. Farklı gruplara eşit davransaydık, şimdi daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
15. Gelirleri daha eşit hale getirmek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7
16. Yaşamda ilerlemek için bazen başka grupları çiğneyip geçmek gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7

EK 4. SOSYAL TEMAS ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki bu bölümde **sizin** diğer etnik gruplarla ne düzeyde " *iletişimde* " olduğunuzu anlamak için bazı sorular sorulmuştur. **Eğer Türk etnik grubuna aitseniz, A bloğundaki "Kürtler ve Araplar" kısmını dikkate alarak; eğer Kürt etnik grubuna aitseniz, B bloğundaki "Türkler ve Araplar" kısmını dikkate alarak; eğer Arap etnik grubuna aitseniz, C bloğundaki "Türkler ve Kürtler kısmını dikkate alarak ayrı ayrı değerlendirmeniz istenmektedir.** Soruların doğru veya yanlış cevabı

yoktur. Sizin görüş ve düşüncenize karşılık gelen seçeneği (rakamı) “Hiç”ten “Her Zaman”a giden **1** ile **5** arasındaki uygun gördüğünüz rakamı işaretleyiniz. Lütfen ölçekte bulunan **tüm ifadeleri** değerlendiriniz.

A Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " **Türk** " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Kürtleri Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Kürtlerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2. Ne sıklıkta Kürtlerle komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Kürtlerle yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Kürtlerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Kürt tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?	1	2	3	4	5
Arapları Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Araplarla okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2. Ne sıklıkta Araplarla komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Araplarla yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Araplarla resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Arap tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?	1	2	3	4	5

1. Kürtlerle / Araplarla olan ilişkilerinizde iki grubun da eşit olduğunu hissedermisiniz?

	Kesinlikle Eşit				Kesinlikle Eşit Değil
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

2. Kürtlerle / Araplarla ilişkilerinizi gönüllü olarak mı yoksa istemeden / mecburi olarak mı sürdürüyorsunuz?

	Tamamıyla Tamamıyla İstemeden				İsteyerek
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

3. Kürtlerle / Araplarla olan ilişkiniz yüzeysel mi yoksa tamamen içten midir?

	Tamamıyla				
	Tamamıyla	Yüzeysel			İçten
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

4. Kürtlerle / Araplarla olan ilişkinizden keyif / memnuniyet duyar mısınız?

	Kesinlikle Memnun Değilim				Kesinlikle Memnunum
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

5. Kürtlerle / Araplarla olan ilişkiniz rekabete mi yoksa işbirliğine mi dayanır?

	Rekabete Dayanır				İşbirliğine Dayanır
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

B Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " *Kürt* " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Türkleri Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Türklerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5

2. Ne sıklıkta Türklerle komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Türklerle yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Türklerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Türk tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektedirsiniz?	1	2	3	4	5
Arapları Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Araplarla okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2. Ne sıklıkta Araplarla komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Araplarla yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Araplarla resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Arap tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektedirsiniz?	1	2	3	4	5

1. Türklerle / Araplarla olan ilişkilerinizde iki grubun da eşit olduğunu hissedermisiniz?

	Kesinlikle Eşit				Kesinlikle Eşit Değil
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

2. Türklerle / Araplarla ilişkilerinizi gönüllü olarak mı yoksa istemeden / mecburi olarak mı sürdürüyorsunuz?

	Tamamıyla İstemeden				Tamamıyla İsteyerek
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

3. Türklerle / Araplarla olan ilişkiniz yüzeysel mi yoksa tamamen içten midir?

	Tamamıyla Yüzeysel				Tamamıyla İçten
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

4. Türklerle/Araplarla olan ilişkinizden keyif/memnuniyet duyar mısınız?

Kesinlikle

	Memnun Değilim				Kesinlikle Memnunum
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

5. Türklerle / Araplarla olan ilişkiniz rekabete mi yoksa işbirliğine mi dayanır?

	Rekabete Dayanır				İşbirliğine Dayanır
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Arapları değerlendiriniz	1	2	3	4	5

C Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " **Arap** " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Türkleri Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Türklerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2. Ne sıklıkta Türklerle komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Türklerle yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Türklerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Türk tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?	1	2	3	4	5
Kürtleri Değerlendiriniz					
	Hiç	Nadiren	Ara Sıra	Sık Sık	Her Zaman
1. Ne sıklıkta Kürtlerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
2. Ne sıklıkta Kürtlerle komşu olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
3. Ne sıklıkta Kürtlerle yakın arkadaş/dost olarak iletişim halindesiniz?	1	2	3	4	5
4. Ne sıklıkta Kürtlerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?	1	2	3	4	5
5. Ne sıklıkta Kürt tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?	1	2	3	4	5

1. Türklerle / Kürtlerle olan ilişkilerinizde iki grubun da eşit olduğunu hissedermisiniz?

	Kesinlikle Eşit				Kesinlikle Eşit Değil
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5

2. Türklerle / Kürtlerle ilişkilerinizi gönüllü olarak mı yoksa istemeden / mecburi olarak mı sürdürüyorsunuz?

	Tamamıyla İstemedim				Tamamıyla İsteyerek
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5

3. Türklerle / Kürtlerle olan ilişkiniz yüzeysel mi yoksa tamamen içten midir?

	Tamamıyla Yüzeysel				Tamamıyla İçten
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5

4. Türklerle / Kürtlerle olan ilişkinizden keyif / memnuniyet duyar mısınız?

	Kesinlikle Memnun Değilim				Kesinlikle Memnunum
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5

5. Türklerle / Kürtlerle olan ilişkiniz rekabete mi yoksa işbirliğine mi dayanır?

	Rekabete Dayanır				İşbirliğine Dayanır
Türkleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5
Kürtleri değerlendiriniz	1	2	3	4	5

EK 5 ALGILANAN AYRIMCILIK ÖLÇEĞİ

Değerli katılımcı, bu bölümde sizden bir takım **ifadeleri değerlendirmeniz** istenmektedir. Sizden Türklerle, Kürtlere ve Araplara yönelik ifadelerin hepsini değerlendirmeniz istenmektedir. İfadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Size en uygun rakamı halka içine alarak belirtiniz. Lütfen ölçekte bulunan **tüm ifadeleri** değerlendiriniz.

	Asla	Nadiren	Zaman Zaman	Sık Sık	Daima
Türklere Yönelik Bireysel Ayrımcılık					
1. Türklerin, Kürtler/Araplar tarafından kabul görmediğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
2. Sırf Türk oldukları için bazılarının dalga geçilmeye ve kötü muameleye maruz kaldığı olmuştur.	1	2	3	4	5
3. Sırf Türk oldukları için bazılarının toplumdan uzaklaştırıldığı ya da bazı gruplara giremediği olmuştur.	1	2	3	4	5
4. Kürtlerin ve Arapların, Türklere karşı olumsuz olduklarını hissediyorum.	1	2	3	4	5
Kürtlere Yönelik Bireysel Ayrımcılık					
5. Kürtlerin, Türkler/Araplar tarafından kabul görmediğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
6. Sırf Kürt oldukları için bazılarının dalga geçilmeye ve kötü muameleye maruz kaldığı olmuştur.	1	2	3	4	5
7. Sırf Kürt oldukları için bazılarının toplumdan uzaklaştırıldığı ya da bazı gruplara giremediği olmuştur.	1	2	3	4	5
8. Türklerin ve Arapların, Kürtlere karşı olumsuz olduklarını hissediyorum.	1	2	3	4	5
Araplara Yönelik Bireysel Ayrımcılık					
9. Arapların, Türkler/Kürtler tarafından kabul görmediğini hissediyorum.	1	2	3	4	5
10. Sırf Arap oldukları için bazılarının dalga geçilmeye ve kötü muameleye maruz kaldığı olmuştur.	1	2	3	4	5
11. Sırf Arap oldukları için bazılarının toplumdan uzaklaştırıldığı ya da bazı gruplara giremediği olmuştur.	1	2	3	4	5
12. Türklerin ve Kürtlerin, Araplara karşı olumsuz olduklarını hissediyorum.	1	2	3	4	5
Türklere Yönelik Kolektif Ayrımcılık					
13. Türkiye’de Türkler iş ararken ayrımcılık yaşarlar mı?	1	2	3	4	5
14. Türkiye’de Türkler ev ararken ayrımcılık yaşarlar mı?	1	2	3	4	5
15. Türkiye’de Türkler sokakta ya da alışveriş yaparken ayrımcılık yaşarlar mı?	1	2	3	4	5
16. Türkiye’de Türkler okulda ya da işyerinde ayrımcılık yaşarlar mı?	1	2	3	4	5
17. Türkiye’de Türkler oturdukları mahallelerde	1	2	3	4	5

ayrımcılık yaşıyorlar mı?					
18. Türkiye’deki Türkler kendi kültürlerini yaşarken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
Kürtlere Yönelik Kolektif Ayrımcılık					
19. Türkiye’de Kürtler iş ararken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
20. Türkiye’de Kürtler ev ararken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
21. Türkiye’de Kürtler sokakta ya da alışveriş yaparken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
22. Türkiye’de Kürtler okulda ya da işyerinde ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
23. Türkiye’de Kürtler oturdukları mahallelerde ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
24. Türkiye’deki Kürtler kendi kültürlerini yaşarken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
Araplara Yönelik Kolektif Ayrımcılık					
25. Türkiye’de Araplar iş ararken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
26. Türkiye’de Araplar ev ararken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
27. Türkiye’de Araplar sokakta ya da alışveriş yaparken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
28. Türkiye’de Araplar okulda ya da işyerinde ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
29. Türkiye’de Araplar oturdukları mahallelerde ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5
30. Türkiye’deki Araplar kendi kültürlerini yaşarken ayrımcılık yaşıyorlar mı?	1	2	3	4	5

EK 6. SOSYAL MESAFE ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerin her birini okuyun ve düşüncenize uyan ifadeye katılıp katılmadığınızı işaretleyiniz. Eğer Türk etnik grubuna aitseniz, A bloğundaki “Kürtler ve Araplar” kısmını dikkate alarak; eğer Kürt etnik grubuna aitseniz, B bloğundaki “Türkler ve Araplar” kısmını dikkate alarak; eğer Arap etnik grubuna aitseniz, C bloğundaki “Türkler ve Kürtler” kısmını dikkate alarak ayrı ayrı değerlendirmeniz istenmektedir. Soruların yanlış ya da doğru yanıtları yoktur. İfadeleri okuyun ve

düşüncenize uyan ifadeye katılıp katılmadığınızı (X) ile işaretleyiniz. Lütfen ölçekte bulunan **tüm ifadeleri** değerlendiriniz.

A Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " **Türk** " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Kürtleri Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Kürt olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Kürtlerin mağazalarından da yaparım.					
3. Kürt olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Kürtlerle aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Kürt biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Kürtlerden kız (gelin) alırım					
7. Kürtlerden erkek (damat) alırım.					
8. Kürt olan biriyle evlenirim.					
Arapları Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Arap olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Arapların mağazalarından da yaparım.					
3. Arap olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Araplarla aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Arap biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Araplardan kız (gelin) alırım					
7. Araplardan erkek (damat)					

alırım.					
8. Arap olan biriyle evlenirim.					

B Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " *Kürt* " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Türkleri Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Türk olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Türklerin mağazalarından da yaparım.					
3. Türk olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Türklerle aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Türk biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Türklerden kız (gelin) alırım					
7. Türklerden erkek (damat) alırım.					
8. Türk olan biriyle evlenirim.					
Arapları Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Arap olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Arapların mağazalarından da yaparım.					
3. Arap olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Araplarla aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Arap biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Araplardan kız (gelin) alırım					
7. Araplardan erkek (damat)					

alırım.					
8. Arap olan biriyle evlenirim.					

C Bloğu: Bu bölümü sadece kendini " *Arap* " olarak tanımlayanların doldurması gerekmektedir.

Türkleri Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Türk olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Türklerin mağazalarından da yaparım.					
3. Türk olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Türklerle aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Türk biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Türklerden kız (gelin) alırım					
7. Türklerden erkek (damat) alırım.					
8. Türk olan biriyle evlenirim.					
Kürtleri Değerlendiriniz					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Kürt olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Kürtlerin mağazalarından da yaparım.					
3. Kürt olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Kürtlerle aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilimin /çocuğumun Kürt biriyle arkadaşlığını kabul ederim					
6. Kürtlerden kız (gelin)					

alırım					
7. Kürtlerden erkek (damat) alırım.					
8. Kürt olan biriyle evlenirim.					

